

Składowano ze środków
Narodowego Funduszu Ochrony
Środowiska i Gospodarki Wodnej

MINISTERSTWO
ŚRODOWISKA

EKSPERTYZA DOTYCZĄCA EDUKACJI DLA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W POLSCE

RAPORT KOŃCOWY

WERSJA 1.0

OPRACOWAŁ:

ZESPÓŁ KONSULTANTÓW ITTI

POZNAŃ, LISTOPAD 2012

STRESZCZENIE

Niniejszy raport przedstawia wyniki badania, którego celem było przygotowanie ekspertyzy dotyczącej edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce. Szerokie ujęcie problemu badawczego wskazanego przez Zamawiającego pozwoliło na zidentyfikowanie i zarysowanie obszarów problemowych dotyczących zrównoważonego rozwoju w Polsce, jednakże dla wyciągnięcia bardziej szczegółowych wniosków należałoby przeprowadzić głębszą analizę poszczególnych zagadnień.

Badanie polegało na identyfikacji zapisów istniejących w dokumentach strategicznych i programowych dotyczących edukacji dla zrównoważonego rozwoju oraz na weryfikacji, jak w rzeczywistości istniejące zalecenia są realizowane przez głównych interesariuszy. Zamawiający wyróżnił osiem zagadnień badawczych, a Wykonawca rozszerzył tę listę o dodatkowe dziewięć zagadnień badawczych. Wszystkie zagadnienia badawcze opisane zostały w podrozdziale 1.1.

Badanie zostało przeprowadzone w podziale na pięć etapów, z których każdy szczegółowo opisany został w rozdziale 2. W ramach realizacji zamówienia przeprowadzono 11 indywidualnych wywiadów IDI, 305 ankiet CAWI wśród uczniów i studentów oraz 156 ankiet CAWI wśród nauczycieli różnego szczebla. Ponieważ badanie ankietowe było wykonane metodą CAWI (formularz internetowy), zatem próba nie była losowa. W przypadku badań tego typu wiele ankiet jest przerywanych po natrafieniu na niezrozumiałe pojęcie, w związku z czym uzyskane wyniki należy traktować jako przybliżone. Zarówno streszczenia wywiadów IDI jak i wyniki ankiet CAWI przeprowadzonych wśród uczniów i studentów oraz wśród nauczycieli zestawiono w załącznikach niniejszego raportu.

Z przeprowadzonych badań wynika, iż obecnie brakuje aktualnego dokumentu nakreślającego kierunek edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce, gdyż obowiązująca *Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej przez Edukację do Zrównoważonego Rozwoju* jest dokumentem ponad 10-letnim. Zauważalny jest również problem dotyczący definicji zrównoważonego rozwoju. Istnieje wiele jej odmian, w których nacisk kładziony jest na różne aspekty w zależności od instytucji ją formującej.

Definicja zrównoważonego rozwoju jest trudna do zrozumienia przez respondentów, zwłaszcza nauczycieli i uczniów, gdyż jak sami uznają, samo zagadnienie jest bardzo złożone. Wśród nauczycieli termin ZR najlepiej znany jest w gronie osób związanych z edukacją przyrodniczą. Spośród studentów, wśród których zostało przeprowadzone badanie ankietowe 29% nigdy wcześniej nie spotkało się z pojęciem EZR, a zaledwie 10% bardzo dobrze zna to pojęcie. Jeszcze niższy poziom znajomości terminu EZR zauważa się wśród uczniów (szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne).

Wytyczne Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego dotyczące wprowadzania edukacji dla zrównoważonego rozwoju w szkołach wyższych są bardzo ogólne i dotyczą tylko niektórych kierunków studiów. Elementy zrównoważonego rozwoju powinny znaleźć się w programach nauczania na wszystkich kierunkach studiów, w szczególności na studiach pedagogicznych.

Brak jednej, sformalizowanej struktury/sieci współpracy (od poziomu Ministerstwa do pojedynczego nauczyciela) w zakresie EZR, stanowi jedną z większych barier w jej rozwoju. Współpraca na poziomie międzysektorowym funkcjonuje dzięki inicjatywom organizacji pozarządowych i środowiska naukowego. Ministerstwo Środowiska, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz w mniejszym stopniu Ministerstwo Gospodarki i Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego współpracują ze sobą m.in. poprzez realizację wspólnych programów oraz przygotowywanie i opiniowanie dokumentów strategicznych. Współpraca wewnątrzszkolna odbywa się różnie w zależności od placówki. Brak jest stałej międzyprzedmiotowej współpracy w zakresie EZR. W szkołach edukacją dla zrównoważonego rozwoju najczęściej zajmują się nauczyciele nauk przyrodniczych oraz społecznych.

Zauważalny jest brak współpracy pomiędzy jednostkami szkolnymi, a przedsiębiorcami, którzy w przyszłości będą potencjalnymi pracodawcami absolwentów. Szerokie współdziałanie podmiotów, nie tylko w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju, mogłoby nieść ze sobą pozytywne skutki dla obu stron, a w szczególności dla absolwentów szkół, którzy łatwiej znajdowałiby pracę.

Edukacja dla zrównoważonego rozwoju znajduje się zarówno w edukacji formalnej, co gwarantuje Podstawa programowa jak i pozaformalnej realizowanej głównie przez organizacje pozarządowe, Ministerstwo Środowiska, samorządy i instytucje lokalne. Procesem, który może wspierać i wzmacniać działania w zakresie EZR jest edukacja globalna, która dzięki współpracy Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Edukacji Narodowej i organizacji pozarządowych jest silniej obecna w doskonaleniu nauczycieli niż EZR.

Mimo, iż coraz więcej nauczycieli korzysta z dostępnych materiałów nt EZR, wciąż jest duży odsetek nauczycieli, którzy nie mają świadomości lub możliwości technicznych skorzystania z materiałów internetowych. Na portalach internetowych, dotyczących edukacji dla zrównoważonego rozwoju dostępne są pomoce dla nauczycieli w postaci materiałów naukowych, publikacji, kursów *e-learningowych*, gotowych scenariuszy lekcji, testów, map interaktywnych oraz gier tematycznych.

Środki na finansowanie edukacji dla zrównoważonego rozwoju dostępne są z różnych źródeł m.in. z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Ministerstwa Spraw Zagranicznych (w zakresie edukacji globalnej) czy Ministerstwa Środowiska najczęściej w formie konkursów. W ramach badania zidentyfikowana została bariera w dostępie do tego rodzaju środków

wynikająca z braku posiadania wkładu własnego przez potencjalne organizacje pozarządowe, które są zainteresowane pozyskaniem tego rodzaju środków.

Brak jest systemowych działań oceniających poziom edukacji dla zrównoważonego rozwoju w edukacji formalnej i nieformalnej. Również GUS nie prowadzi statystyk dotyczących edukacji dla zrównoważonego rozwoju.

Podejście „szkoła jako całość” częściowo wymagane jest Podstawą programową, która obliguje do realizacji zajęć terenowych, doświadczeń i eksperymentów. Jednakże większość respondentów uznała, że w ich placówkach podejście to nie jest stosowane gdyż, zauważają, że w szkołach np. regularnie marnowana jest energia elektryczna i ciepło.

Istnieje grupa nauczycieli chcących podnosić swoje kompetencje, która wyraża duże zainteresowanie różnymi formami doskonalenia zawodowego w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju. Oferta Ośrodków Doskonalenia Nauczycieli jest dość skromna w tym zakresie. W celu wprowadzenia EZR do doskonalenia nauczycieli należy zadbać, aby oferta ODNów została wzbogacona o szkolenia nt EZR, również w ramach szkoleń nt. obowiązkowego gimnazjalnego projektu edukacyjnego.

Świadomość osób dorosłych w zakresie zrównoważonego rozwoju jest na poziomie niezadowalającym, być może ze względu na fakt, iż do tej grupy trudniej jest dotrzeć niż do dzieci czy młodzieży szkolnej. Dlatego, w celu podniesienia świadomości obywateli należy przeprowadzić kampanie informacyjne oraz promocje dobrych praktyk.

Wyzwaniem w zakresie EZR pozostaje przede wszystkim:

- efektywne wdrażanie Podstawy programowej,
- konieczność zmiany podejścia do kształcenia nauczycieli – zrównoważony rozwój powinien być elementem kształcenia nauczycieli,
- poszerzenie oferty doskonalenia nauczycieli, w tym szkoleń dla dyrektorów szkół w zakresie prowadzenia placówki zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju,
- polepszenie i rozszerzenie współpracy, w tym szersza współpraca pomiędzy nauczycielami w szkole oraz szkołami,
- zapewnienie dostępu do dobrej jakości materiałów edukacyjnych,
- promocja dobrych praktyk w zakresie EZR.

SUMMARY

The following report presents the results of a research, which aimed at preparation of an expertise concerning education for sustainable development (ESD) in Poland. A broad view of a research problem, indicated by the Client, allowed for identification and presentation of problematic areas dealing with the sustainable development (SD) in Poland. However, to draw more detailed conclusions, an in-depth analysis of particular areas would have to be conducted.

The study was based on the identification of records from the existing strategic and programming documents concerning education for sustainable development and verification of how in reality existing recommendations are realized by key stakeholders. The Client has distinguished 8 research issues and the Contractor has extended the list by one extra research question. All research issues have been described in Subsection 1.1.

The conducted research has been divided into 5 stages, all of which have been described in detail in Section 2. For the purpose of the contract realization, 11 individual interviews IDI, 305 questionnaires CAWI among primary, secondary and university students, and 156 questionnaires among teachers of different degree have been conducted. Since the survey was conducted using CAWI research tool (on-line questionnaire), the research sample was not random. In case of this type of research many questionnaires have not been completed, because people resigned after seeing an incomprehensible term. In consequence, the collected results shall be regarded as approximate. The summaries of IDI interviews and CAWI questionnaire results conducted among students and teachers have been compiled and constitute an appendix to the present report.

The study shows that presently there is no an up-to-date document outlining directions for the education for sustainable development in Poland. This results from the fact that the current National Strategy of Ecological Education "Education for sustainable development" is a document that is over 10 years old. There exists also a problem concerning the definition of sustainable development. There are many different variations, where different aspects are underlined, depending on what kind of an institution formulates it.

The definition of sustainable development is difficult to understand for the respondents, especially for students and teachers who admit that the term itself is very complex. Among teachers, the SD term is better known to those who are somehow involved in environmental education. When it comes to university students, 29% of responders have never before come across the ESD term, and only 10% understands it pretty well. Even lower level of ESD term knowledge can be observed among students from primary, middle and upper-secondary schools.

The Ministry's of Science and Higher Education guidelines for introduction of ESD in university colleges are very general and concern only some majors. Elements of SD should be included in curricula of all majors, especially in pedagogical studies.

The lack of one, formalized structure/cooperation network (from the Ministry level to a single teacher) in the field of ESD, constitutes presents one of the greatest barriers in its development. Intersectoral cooperation functions due to NGOs and scientific communities initiatives. ME, MNE, MFA, MSHE and in lesser degree ME and MCNH cooperate through the realization of joint programs and preparing and reviewing strategic documents. School internal cooperation varies depending on an institution. There is a lack of cross-subject cooperation in terms of ESD. At schools, these are mainly teachers educated in environmental and social sciences who teach about sustainable development.

One may easily notice the lack of cooperation between educational institutions and entrepreneurs who in the future will be potential employers for graduates. Broad participation of entities, not only in the field of sustainable development, could bring about positive outcome for both parties, especially for graduates, who would be able to find a job easier.

Education for sustainable development can be found both in formal education, which is guaranteed by core curriculum, and non-formal education, which is mainly realized by non-governmental organizations, Ministry of the Environment, local governments and local institutions. A process that can support and enhance actions in the ESD field is global education, which due to the cooperation of MFA, ME and NGOs is more present in teachers' trainings rather than in ESD.

Despite the fact that more and more teachers reach for available materials on ESD, there is still great percentage of teachers who do not have awareness or technical capacity to benefit from on-line content. Internet portals on ESD offer teachers a wide variety of teaching materials such as educational resources, publications, e-learning courses, already prepared lesson scenarios, tests, interactive maps and thematic games.

Funds for ESD are available from various sources including NFEPWM, VFEPWM, Ministry of Foreign Affairs (in respect of global education) or Ministry of the Environment, usually in form of calls. Within the framework of the study, a barrier to access this kind of funds, stemming from the lack of potential NGOs own contribution, which are usually interested in getting such funds has been identified.

There are no any system actions evaluating the level of ESD in formal and non-formal education. What is more, CSO does not keep statistics concerning education for sustainable development.

The approach "school as a whole" is partially required by core curriculum, which obliges to realize field work, experiences and experiments. However, the majority of respondents admitted that in their institutions such approach is not applied, because, as they notice, schools waste a lot of electric energy and heat on regular basis.

There is a group of teachers who want to raise their qualifications. They express an interest in different forms of in-service training regarding education for sustainable development. The offer of In-Service Teacher Training Center is quite poor in this respect. In order to introduce ESD to in-service teacher training it is necessary to make sure that In-Service Teacher Training Centers are enriched with ESD trainings, including courses concerning mandatory middle school educational project.

Awareness of adults in respect of SD is at unsatisfactory level, perhaps due to the fact that it is more difficult to reach that group rather than children or teenagers. Therefore, in order to raise social awareness, information campaigns should be carried out and good practices should be promoted.

The challenge for ESD remains primarily in:

- effective implementation of core curriculum,
- the need to change the approach to teacher trainings - sustainable development should be a part of teacher training,
- extension of teacher training offer, including trainings for school principals regarding running an institution in accordance with the sustainable development principles,
- improving and extending cooperation, including wider cooperation between teachers within an institution and particular institutions themselves,
- ensuring access to good quality educational materials,
- promotion of good practices in respect of ESD.

SPIS TREŚCI

1. Wprowadzenie.....	11
1.1. Zagadnienia badawcze	11
2. Metodyka badania.....	12
2.1. Pilotaż	12
2.2. Populacja badana	13
3. Wyniki badania	15
3.1. Miejsce edukacji dla zrównoważonego rozwoju w aktach prawnych, strategiach, programach	15
3.1.1. EZR w programach kształcenia	37
3.2. Współpraca głównych interesariuszy w zakresie EZR	53
3.2.1. Współpraca pomiędzy podmiotami	53
3.2.2. Sieci, platformy, grupy robocze.....	55
3.3. Powiązania EZR z innymi procesami edukacyjnymi wspierającymi kształcenie dla zrównoważonego rozwoju	63
3.3.1. Powiązanie EZR z innymi procesami	63
3.3.2. Procesy edukacji formalnej i pozaformalnej	70
3.4. Finansowanie EZR	71
3.5. Wskaźniki, instrumenty i narzędzia służące ocenie wyników edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju w uczeniu się formalnym i pozaformalnym	76
3.5.1. Podejście „szkoła jako całość/uczelnia jako całość”	76
3.5.2. Systemy oceny jakości edukacji dla zrównoważonego rozwoju	82
3.6. Kształcenie i doskonalenie nauczycieli w zakresie EZR	83
3.6.1. Kształcenia nauczycieli w zakresie EZR	83
3.6.2. Doskonalenie nauczycieli w zakresie EZR	84
3.7. Badania naukowe dot. zrównoważonego rozwoju oraz EZR	86
3.7.1. Finansowanie badań naukowych	91
3.7.2. Dostępność wyników	91
3.7.3. Kierunki studiów, kształcące w zakresie zrównoważonego rozwoju.....	92
3.8. Wyzwania, przeszkody, silne strony, osiągnięcia w zakresie EZR w Polsce	102

3.8.1.	Rozumienie pojęcia EZR	103
3.8.2.	Adresaci i nadawcy EZR.....	105
3.8.3.	Cechy nauczyciela i instytucji, które zajmują się EZR.....	106
3.8.4.	Utrudnienia	106
3.8.5.	Stopień rozpowszechnienia EZR	109
3.9.	Potrzeby i pożądane działania w zakresie EZR.....	111
4.	Wnioski i rekomendacje	114
5.	Bibliografia	123

1. WPROWADZENIE

Zgodnie z zapisem SIWZ celem badania było uzyskanie ogólnego ale zarazem możliwie szerokiego obrazu edukacji dla zrównoważonego rozwoju (EZR) w Polsce. Badanie polegało na identyfikacji zapisów istniejących w dokumentach strategicznych i programowych dotyczących edukacji dla zrównoważonego rozwoju oraz na weryfikacji, jak w rzeczywistości istniejące zalecenia są realizowane przez głównych interesariuszy.

1.1. Zagadnienia badawcze

Wyróżniono dziewięć zagadnień badawczych wskazanych, które zostały zbadane w trakcie badań. Poniżej przedstawiono listę wszystkich zagadnień badawczych:

1. Miejsce edukacji dla zrównoważonego rozwoju (formalnej i pozaformalnej) w aktach prawnych, strategiach, programach;
2. Współpraca głównych interesariuszy w zakresie EZR;
3. Powiązania EZR z innymi procesami edukacyjnymi wspierającymi kształcenie dla zrównoważonego rozwoju;
4. Finansowe EZR;
5. Istniejące wskaźniki/instrumenty/narzędzia służące ocenie wyników edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju w uczeniu się formalnym i pozaformalnym;
6. Kształcenie i doskonalenie nauczycieli w zakresie EZR;
7. Badania naukowe dot. zrównoważonego rozwoju oraz EZR (np. metody kształcenia);
8. Wyzwania, przeszkody, silne strony, osiągnięcia w zakresie EZR w Polsce;
9. Potrzeby w zakresie EZR.

2. METODYKA BADANIA

Badanie przeprowadzone zostało w podziale na pięć etapów, z których każdy szczegółowo został opisany poniżej.

Etap I. Uzgodnienie metodyki badania – Wykonawca przedstawił Zamawiającemu szczegółowy Raport Metodologiczny, zawierający opis przyjętych metod badawczych oraz scenariusze wywiadów, kwestionariusze ankietowe i listę dokumentów, które uwzględnione zostaną w analizie *desk research*. Wszystkie wykorzystane w trakcie badania narzędzia stanowią załączniki do niniejszego raportu.

Etap II. Pozyskiwanie danych – na tym etapie wykonana została analiza danych zastanych *desk research* oraz przeprowadzone zostały wszystkie ilościowe i jakościowe badania, za wyjątkiem panelu ekspertów. W trakcie badania przeprowadzono 11 wywiadów indywidualnych (tzw. badania IDI), 3 wywiady fokusowe (tzw. badania FGI) oraz 305 ankiet internetowych (CAWI) dla uczniów wszystkich szczebli oraz 156 wywiadów internetowych (CAWI) dla nauczycieli szkolnych i akademickich.

Etap III. Analiza danych – po zakończeniu etapu II Wykonawca przeprowadził analizę danych zebranych w trakcie realizacji wywiadów. Ponadto, Zamawiającemu przedstawione zostały wstępne wnioski i hipotezy, dotyczące przedmiotu badań.

Etap IV. Weryfikacja wniosków i rekomendacji – Wykonawca przeprowadził panel ekspertów z udziałem Zamawiającego, podczas którego zaprezentował wnioski z przeprowadzonych badań i analiz. Spotkanie z ekspertami posłużyło weryfikacji wniosków i hipotez oraz tworzeniu rekomendacji.

Etap V. Przygotowanie Raportu Końcowego – w ostatnim etapie realizacji projektu Wykonawca przekazał Zamawiającemu Raport Końcowy, którego treść została uzgodniona z Zamawiającym.

2.1. Pilotaż

Przed rozpoczęciem badania CAWI obydwa kwestionariusze zostały poddane pilotażowi, który miał na celu sprawdzenie, czy pytania zawarte w ankiecie są zrozumiałe oraz ile szacunkowo czasu trwa wypełnienie formularza. Pilotaż odbył się również w przypadku każdego scenariusza wywiadu IDI, został przeprowadzony na losowych osobach – nie będących w grupie docelowej badania.

W zakresie badań CAWI przeprowadzono po 7 badań pilotażowych dla każdego z kwestionariuszy, w wyniku, których:

- niektóre pytania zawarte w kwestionariuszach ankietowych zostały odpowiednio przeformułowane (w szczególności zostały dodane dokładniejsze opisy zagadnień i wartości; poszerzono metryczkę oraz zrezygnowano z konieczności wypełnienia pytań otwartych),
- został określony przybliżony czas wypełnienia formularza (około 4-5 minut w przypadku kwestionariusza dla uczniów i studentów oraz około 5-6 minut w przypadku kwestionariusza dla nauczycieli).

W zakresie badań IDI przeprowadzono po jednym badaniu pilotażowym dla każdego scenariusza, w wyniku których:

- zidentyfikowano pytania, które mogą być niezrozumiałe dla respondentów oraz w zakresie których moderator będzie musiał być przygotowany na ewentualną konieczność dodatkowych wyjaśnień (przede wszystkim wątpliwości dotyczyły pytań o procesy edukacyjne oraz podejście „szkoła jako całość”),
- oszacowano przybliżony czas każdego z badań (w zależności od scenariusza od 20 do 40 minut).

2.2. Populacja badana

W ramach realizacji zamówienia i w celu uzyskania niezbędnych danych badaniem objęte zostały następujące grupy docelowe:

- przedstawiciel Ministerstwa Edukacji Narodowej,
- przedstawiciel Ministerstwa Środowiska,
- przedstawiciel Ośrodka Rozwoju Edukacji,
- przedstawiciel Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego,
- przedstawiciel Ministerstwa Gospodarki,
- przedstawiciel Ministerstwa Spraw Zagranicznych,
- przedstawiciel Polskiego Komitetu ds. UNESCO,
- przedstawiciele uczelni wyższych i instytucji naukowo-badawczych,
- przedstawiciele organizacji pozarządowych,
- przedstawiciele uczniów i studentów,
- przedstawiciele nauczycieli szkół różnych szczebli.

W Tab. 1 przedstawiono informacje o grupach docelowych, ich liczebności oraz zastosowanej metodzie badawczej.

Tab. 1 Metody badawcze i próba badawcza

Lp.	Respondenci	Metoda
1.	Przedstawiciel Ministerstwa Środowiska	1 wywiad IDI
2.	Przedstawiciel Ministerstwa Edukacji Narodowej	1 wywiad IDI
3.	Przedstawiciel Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego	Ze względu na brak możliwości spotkania z przedstawicielem MNiSW, odpowiedzi na pytania zostały przesłane drogą elektroniczną.
4.	Przedstawiciel Ministerstwa Spraw Zagranicznych	1 wywiad IDI
5.	Przedstawiciel Ministerstwa Gospodarki	1 wywiad IDI
6.	Przedstawiciel Ośrodka Rozwoju Edukacji	1 wywiad IDI
7.	Przedstawiciel Polskiego Komitetu ds. UNESCO	1 wywiad IDI
8.	Przedstawiciel Uczelni Wyższych	3 wywiady IDI 1 spotkanie FGI (9 respondentów)
9.	Przedstawiciele organizacje pozarządowych	1 spotkanie FGI (6 respondentów)
10.	Przedstawiciele uczniów i studentów	1 spotkanie FGI (7 respondentów) 305 wypełnionych ankiet CAWI
11.	Przedstawiciele nauczycieli szkół różnego szczebla	156 wypełnionych ankiet CAWI
12.	Inne	1 wywiad IDI z osobą współpracującą z uczelnią pedagogiczną realizującą projekty w zakresie EZR we współpracy z organizacjami pozarządowymi

3. WYNIKI BADANIA

3.1. Miejsce edukacji dla zrównoważonego rozwoju w aktach prawnych, strategiach, programach

Wnioski:

- Zapisy dotyczące edukacji dla zrównoważonego rozwoju są zamieszczone w licznych strategiach, aktach prawnych i dokumentach strategicznych.
- Obowiązek wprowadzania zagadnień dot. zrównoważonego rozwoju na wszystkich szczeblach edukacji określa Podstawa programowa. Dokument ten wskazuje na realizację programów nauczania przy użyciu metod praktycznych, doświadczeń oraz poprzez analizę i rozwiązywanie problemów.
- W szkołach EZR jest najczęściej elementem zajęć: geografii, wiedzy o społeczeństwie, biologii i podstaw przedsiębiorczości. Na studiach natomiast kursów przyrodniczych (ochrona środowiska, ekologia), społecznych (socjologia, turystyka, teorie bezpieczeństwa) i ekonomicznych (makroekonomia, marketing).
- Częściej zagadnienia dotyczące zrównoważonego rozwoju wprowadzane są do edukacji przez nauczycieli szkół podstawowych i gimnazjów oraz szkół ponadgimnazjalnych. Wynika to najprawdopodobniej z faktu, że nauczyciele akademicy zajmują się przekazywaniem wiedzy wyżej wyspecjalizowanej.
- Większość badanych nauczycieli twierdzi, że nie jest zobowiązana do prowadzenia edukacji dla zrównoważonego rozwoju. 31% nauczycieli szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych uważa, że obliguje ich do tego Podstawa programowa.
- Podstawę do kształcenia wyższego wyznaczają Krajowe Ramy Kwalifikacji wydane przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Zawierają wytyczne dotyczące programów nauczania na poszczególnych kierunkach w szkołach wyższych, jednakże oprócz zawartych w *Ramach* zapisów, uczelnia ma pełną autonomię w zakresie tworzenia programów nauczania.
- Na studiach wyższych termin zrównoważonego rozwoju oraz zagadnienia z nim związane występują przede wszystkim w zakresie nauk przyrodniczych oraz nauk rolniczych, leśnych i weterynaryjnych.
- Dla studiów kształcących przyszłych nauczycieli wskazano jedynie obowiązkowe do osiągnięcia kompetencje społeczne, tematyka zrównoważonego rozwoju w kształceniu pedagogów jest potraktowana bardzo pobieżnie – przede wszystkim poprzez idee samodoskonalenia i uczenia się przez całe życie. *Ramy* nie wymagają od przyszłych nauczycieli znajomości pojęcia *zrównoważony rozwój*, ani rozumienia problemów na styku środowiska, gospodarki i społeczeństwa.
- W szkołach i na uczelniach promowane są, w szczególności szacunek dla środowiska oraz tolerancja kulturowa. Obecnie edukacja stała się jednym z najważniejszych wyzwań ONZ.
- Jedyne wytyczne, określające konieczność edukowania w zakresie zrównoważonego rozwoju na poziomie szkół wyższych zawierają *Krajowe Ramy Kwalifikacji*. Dokument ma bardzo ogólny charakter i EZR występuje tylko na niektórych kierunkach studiów. Nie ma ogólnopolskich standardów, określających konieczność edukacji w zakresie zrównoważonego rozwoju na wszystkich kierunkach studiów.

Zagadnienia związane z edukacją dla zrównoważonego rozwoju mają swoje miejsce w licznych, obowiązujących aktach prawnych i dokumentach strategicznych, począwszy od

zapisu w artykule 5 ustawy zasadniczej. W ustawach i rozporządzenia obowiązek edukowania lub informowania Polaków w zakresie zrównoważonego rozwoju oraz stanu środowiska nakładany jest nie tylko na ośrodki edukacji, ale także na spółki komunalne, administrację terenów cennych przyrodniczo oraz samorząd terytorialny. Edukacja dla zrównoważonego rozwoju jest także częścią wielu obowiązujących oraz projektowanych dokumentów strategicznych o charakterze edukacyjnym, środowiskowym, społecznym, kulturowym czy gospodarczym.

Edukacja dla zrównoważonego rozwoju w mniejszym lub większym stopniu jest również uwzględniana w projektach pięciu spośród dziewięciu strategii, tworzonych w wyniku przyjęcia *Planu uporządkowania strategii rozwoju*. Zapisy dokumentu zobowiązują, by konstytucyjna zasada zrównoważonego rozwoju była uwzględniana w działaniach w ramach wszystkich strategii i programów rozwoju.

Na przedsięwzięcia z zakresu zrównoważonego rozwoju przeznaczane są środki zarówno ze źródeł regionalnych, krajowych i europejskich. Treści dotyczące EZR zawarte są zatem również w dokumentacji programowej programów operacyjnych (POLiŚ, POKL).

Obecnie edukacja stała się jednym z najważniejszych wyzwań ONZ, które brzmią następująco:

- edukacja dla rynku pracy oraz
- edukacja na rzecz zrównoważonej konsumpcji.

ONZ na najbliższe 5 lat przyjął program *Education First*¹ [38], zawierający trzy cele:

- wszystkie dzieci do szkoły,
- poprawa jakości edukacji,
- edukacja globalna.

W Tab. 2 przedstawiono listę dokumentów wraz ze wskazaniem w nich fragmentów tekstu, które odnoszą się do edukacji dla zrównoważonego rozwoju. W tabeli zawarto zarówno akty prawne, jak i strategie oraz programy.

---

¹ informacje na temat programu znajdują się na stronie: <http://www.unesco.pl/article/1/przede-wszystkim-edukacja-na-forum-zgromadzenia-ogolnego-onz/>

Tab. 2 Akty prawne, programy i strategie odnoszące się do edukacji dla zrównoważonego rozwoju

Lp.	Nazwa dokumentu	Miejsce publikacji	Adres strony internetowej	Fragmety odnoszące się do EZR
1.	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej	<p>Tekst Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej ogłoszono w Dz.U. 1997, nr 78 poz. 483</p> <p>zm. Dz.U. 2001 nr 28 poz. 319 26.03.2001</p> <p>zm. Dz.U. 2006 nr 200 poz. 1471 07.11.2006</p> <p>zm. Dz.U. 2009 nr 114 poz. 946 21.10.2009</p>	http://isap.sejm.gov.pl/DetailsSrvlet?id=WDU19970780483	<p>Art. 5. <i>Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju</i></p> <p>Art. 74. <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Władze publiczne prowadzą politykę zapewniającą bezpieczeństwo ekologiczne współczesnemu i przyszłym pokoleniom.</i> 2. <i>Ochrona środowiska jest obowiązkiem władz publicznych.</i> 3. <i>Każdy ma prawo do informacji o stanie i ochronie środowiska.</i> <i>Władze publiczne wspierają działania obywateli na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska.</i></p>
2.	Ustawa o współpracy rozwojowej z dnia 16 września 2011 r.	Dz.U. 2011 nr 234 poz. 1386	http://isap.sejm.gov.pl/DetailsSrvlet?id=WDU20112341386	<p>Art. 2.2 <i>Przez współpracę rozwojową rozumie się także działania edukacyjne na rzecz podniesienia świadomości i zrozumienia problemów globalnych oraz współzależności między państwami, zwane dalej „edukacją globalną”</i></p> <p>Art. 5.2 <i>Program określa cele oraz priorytety geograficzne i tematyczne pomocy rozwojowej, pomocy humanitarnej i edukacji globalnej</i></p> <p>Art. 13.1 <i>Minister właściwy do spraw zagranicznych w zakresie współpracy rozwojowej:</i> <ol style="list-style-type: none"> 6) <i>koordynuje tę współpracę;</i> ... 8) <i>podejmuje lub wspiera działania z zakresu edukacji globalnej</i> </p>
3.	Ustawa z dnia	Dz.U. 2001 nr 62 poz.	http://isap.sejm.gov.pl/DetailsSrvlet?id=WDU200162333	Art.77

	<p>27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska</p>	<p>627</p>	<p>.gov.pl/DetailsS ervlet?id=WDU20010620627</p>	<p><i>Obowiązek nauczania ochrony środowiska w szkołach</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Problematykę ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju uwzględnia się w podstawach programowych kształcenia ogólnego dla wszystkich typów szkół.</i> 2. <i>Obowiązek, o którym mowa w ust. 1, obejmuje również organizatorów kursów prowadzących do uzyskania kwalifikacji zawodowych.</i> <p><i>Art. 400a.1</i></p> <p><i>Finansowanie ochrony środowiska i gospodarki wodnej obejmuje:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 6) <i>opracowywanie planów służących gospodarowaniu wodami, planów zarządzania ryzykiem powodziowym, planów przeciwdziałania skutkom suszy oraz tworzenie i utrzymanie katastru wodnego;</i> <p>...</p> <p>32) <i>edukację ekologiczną oraz propagowanie działań proekologicznych i zasady zrównoważonego rozwoju;</i></p> <p>...</p> <p><i>Art. 401c.9</i></p> <p><i>Środki Narodowego Funduszu w wysokości nie mniejszej niż kwota przychodów, o których mowa w art. 401 ust. 7 pkt. 8–13, po pomniejszeniu o koszty obsługi tych przychodów, przeznacza się na:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) <i>finansowanie działań w zakresie:</i> <ol style="list-style-type: none"> a) <i>odzysku i recyklingu odpadów opakowaniowych,</i> b) <i>edukacji ekologicznej dotyczącej selektywnego zbierania i recyklingu odpadów opakowaniowych,</i> 2) <i>finansowanie przedsięwzięć, w tym edukacji ekologicznej, prowadzących do odzysku, recyklingu i unieszkodliwiania odpadów poużytkowych z opon oraz na finansowanie działań wykonywanych przez gminy (związki gmin) w zakresie selektywnego zbierania odpadów poużytkowych z opon;”</i>
<p>4.</p>	<p>Ustawa z dnia 13 września 1996 r. o</p>	<p>Dz.U. 1996 nr 132 poz. 622</p>	<p>http://isap.sejm.gov.pl/DetailsS ervlet?id=WDU1</p>	<p><i>Art. 3.2</i></p> <p><i>Gminy zapewniają czystość i porządek na swoim terenie i tworzą warunki niezbędne do ich utrzymania, a w szczególności:</i></p>

Środowisko ze Środkiem
Narodowego Funduszu Ochrony
Środowiska i Gospodarki Wodnej

	utrzymaniu czystości i porządku w gminach		9961320622	... 8) prowadzą działania informacyjne i edukacyjne w zakresie prawidłowego gospodarowania odpadami komunalnymi, w szczególności w zakresie selektywnego zbierania odpadów komunalnych.
5.	Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o zużytym sprzęcie elektrycznym i elektronicznym	Dz.U. 2005 nr 180 poz. 1495	http://isap.sejm.gov.pl/DetailsSrvlet?id=WDU20051801495	Art. 58a.1 Publiczne kampanie edukacyjne oznaczają wszelkie działania mające na celu podnoszenie stanu świadomości ekologicznej społeczeństwa w zakresie prawidłowego postępowania z odpadami w postaci zużytego sprzętu oraz wspomagające osiągnięcie wysokiego poziomu zbierania zużytego sprzętu pochodzącego z gospodarstw domowych, w tym informowanie przy wykorzystaniu środków masowego przekazu, ulotek, broszur informacyjnych i plakatów oraz organizowanie konkursów, konferencji i akcji o charakterze informacyjno-edukacyjnym.
6.	Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (z późn. zm.)	Dz.U. 1991 nr 95 poz. 425	http://isap.sejm.gov.pl/DetailsSrvlet?id=WDU19910950425	Art. 1. System oświaty zapewnia w szczególności: ... 11) upowszechnianie wśród dzieci i młodzieży wiedzy o zasadach zrównoważonego rozwoju oraz kształtowanie postaw sprzyjających jego wdrażaniu w skali lokalnej, krajowej i globalnej;
7.	Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody	Dz.U. 2004 nr 92 poz. 880	http://isap.sejm.gov.pl/DetailsSrvlet?id=WDU20040920880	Art. 8b. 1. Do zadań parków narodowych należy w szczególności: ... 2) prowadzenie działań związanych z edukacją przyrodniczą Art. 69. 1. Do obowiązków podmiotów, które uzyskały zezwolenie, o którym mowa w art. 67 ust. 1 [ogrody botaniczne i zoologiczne], należy: ... 2) edukacja w zakresie ochrony gatunkowej roślin, zwierząt i grzybów, z uwzględnieniem ochrony różnorodności biologicznej;

			<p>Art. 99.</p> <p>4. Do zadań rady parku krajobrazowego lub rady zespołu parków krajobrazowych należy w szczególności:</p> <p>...</p> <p>4) opiniowanie i ocena realizacji projektów i programów działalności parku krajobrazowego lub zespołu parków krajobrazowych w zakresie ochrony przyrody, edukacji, turystyki i rekreacji.</p>
			<p>Art. 103.</p> <p>1. Zadania związane z ochroną przyrody, badaniami naukowymi i działalnością edukacyjną, a także ochroną mienia parku narodowego oraz zwalczaniem przestępstw i wykroczeń w zakresie ochrony przyrody na terenie parku narodowego wykonuje Służba Parku Narodowego.</p> <p>2. Do zadań Służby Parku Narodowego należy:</p> <p>...</p> <p>2) informowanie i promocja w zakresie ochrony przyrody, w tym prowadzenie muzeum przyrodniczego, ośrodków informacji i edukacji oraz publikowanie materiałów informacyjnych i promocyjnych;</p>
			<p>Art. 105.</p> <p>4. Do zadań dyrektora parku krajobrazowego należy:</p> <p>...</p> <p>2) organizacja działalności edukacyjnej, turystycznej oraz rekreacyjnej;</p>
			<p>Art. 107.</p> <p>1. Zadania z zakresu ochrony przyrody, walorów krajobrazowych, wartości historycznych i kulturowych oraz działalności edukacyjnej na terenie parku krajobrazowego wykonuje Służba Parku Krajobrazowego.</p> <p>2. Do zadań Służby Parku Krajobrazowego należy:</p> <p>...</p> <p>5) informowanie o przepisach o ochronie przyrody osób przebywających na obszarach</p>

				<p>podlegających ochronie oraz w miejscach, w których znajdują się twory i składniki przyrody objęte formami ochrony przyrody;</p> <p>6) prowadzenie edukacji przyrodniczej w szkołach i wśród miejscowego społeczeństwa, a także promowanie wartości przyrodniczych, historycznych, kulturowych i turystycznych parku krajobrazowego;</p>
8.	<p>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół</p>	<p>Dz.U. 2012 nr 0 poz. 977</p>	<p>http://isap.sejm.gov.pl/DetailsSrvlet?id=WDU20120000977</p>	<p>Załącznik 2 EDUKACJA EKOLOGICZNA</p> <p>Cele edukacyjne</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Dostrzeganie zmian zachodzących w otaczającym środowisku oraz ich wartościowanie. 2. Rozwijanie wrażliwości na problemy środowiska. <p>Zadania szkoły</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ukazanie zależności stanu środowiska od działalności człowieka. 2. Ukazywanie mechanizmów i skutków niepożądanych zmian
9.	<p>Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia</p>	<p>Dz.U. 2012 nr 0 poz. 131</p>	<p>http://isap.sejm.gov.pl/DetailsSrvlet?id=WDU20120000131</p>	<p>Dydaktyka przedmiotu (rodzaju zajęć) na danym etapie edukacyjnym lub etapach edukacyjnych:</p> <ol style="list-style-type: none"> 2.1. Edukacja przedszkolna i I etap edukacyjny (klasy I – III szkoły podstawowej): ... 2.1.11. Metodyka edukacji przyrodniczej. Kształtowanie u dziecka umiejętności obserwacji i analizy zjawisk przyrodniczych. Organizacja edukacji przyrodniczej w naturalnym środowisku. Rozwijanie kompetencji dziecka w zakresie rozumienia i poszanowania przyrody. Edukacja ekologiczna.

	przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela			
10.	Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 29 września 2011 r. w sprawie warunków oceny programowej i oceny instytucjonalnej	Dz. U. Nr 207 Poz. 1232	http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20112071232	<p>§ 7. Ocena instytucjonalna obejmuje ocenę:</p> <p>1) związku strategii rozwoju jednostki ze strategią rozwoju uczelni;</p> <p>...</p> <p>5) współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym</p>
11.	Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego	Dz. U. Nr 253 Poz. 1520	http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20112531520	<p>Załączniki (załącznik nr 4 opis efektów kształcenia w zakresie nauk przyrodniczych, załącznik nr 7 opis efektów kształcenia w zakresie nauk rolniczych, leśnych i weterynaryjnych):</p> <p>P1A_W01 rozumie podstawowe zjawiska i procesy przyrodnicze</p> <p>P2A_W01 rozumie złożone zjawiska i procesy przyrodnicze</p> <p>P1P_W07, P1A_W08. rozumie związki między osiągnięciami wybranej dziedziny nauki i dyscypliny nauk przyrodniczych a możliwościami ich wykorzystania w życiu społeczno-gospodarczym z uwzględnieniem zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej</p> <p>R1A_W06, R1P_W06. ma wiedzę o roli i znaczeniu środowiska przyrodniczego i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej oraz o jego zagrożeniach</p> <p>R1A_W06, R2P_W06. ma rozszerzoną wiedzę o roli i znaczeniu środowiska przyrodniczego</p>

Ministerstwo
Środowiska i Gospodarki
Wodnej

				<p><i>i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej oraz o jego zagrożeniach</i></p> <p><i>R1A_W03, ma ogólną wiedzę na temat biosfery, chemicznych i fizycznych procesów w niej zachodzących, właściwości surowców roślinnych i zwierzęcych, podstaw techniki i kształtowania środowiska dostosowaną do studiowanego kierunku studiów</i></p> <p><i>R2A_W03. ma pogłębioną wiedzę na temat biosfery, chemicznych i fizycznych procesów w niej zachodzących, podstaw techniki i kształtowania środowiska dostosowaną do studiowanego kierunku studiów</i></p> <p><i>R1A_U05. dokonuje identyfikacji i standardowej analizy zjawisk wpływających na produkcję, jakość żywności, zdrowie zwierząt i ludzi, stan środowiska naturalnego i zasobów naturalnych oraz wykazuje znajomość zastosowania typowych technik i ich optymalizacji dostosowanych do studiowanego kierunku studiów</i></p> <p><i>R2A_U05. samodzielnie i wszechstronnie analizuje problemy wpływające na produkcję i jakość żywności, zdrowie zwierząt i ludzi, stan środowiska naturalnego i zasobów naturalnych oraz wykazuje znajomość zastosowania specjalistycznych technik i ich optymalizacji dostosowanych do studiowanego kierunku studiów i profilu kształcenia</i></p> <p><i>R1A_U06. posiada zdolność podejmowania standardowych działań, z wykorzystaniem odpowiednich metod, technik, technologii, narzędzi i materiałów, rozwiązujących problemy w zakresie produkcji żywności, zdrowia zwierząt, stanu środowiska naturalnego i zasobów naturalnych oraz technicznych zadań inżynierskich zgodnych ze studiowanym kierunkiem studiów</i></p> <p><i>R1A_K05, R2A_K05. ma świadomość znaczenia społecznej, zawodowej i etycznej odpowiedzialności za produkcję żywności wysokiej jakości, dobrostan zwierząt oraz kształtowanie i stan środowiska naturalnego</i></p> <p><i>R1A_K06. ma świadomość ryzyka i potrafi ocenić skutki wykonywanej działalności w zakresie szeroko rozumianego rolnictwa i środowiska</i></p> <p><i>R2A_K06. posiada znajomość działań zmierzających do ograniczenia ryzyka i przewidywania skutków działalności w zakresie szeroko rozumianego rolnictwa i środowiska</i></p>
12.	Rozporządzenie Ministra	Dz. U. Nr 253 Poz. 1521	http://isap.sejm.gov.pl/Details	<p><i>Kierunek pedagogika(studia I stopnia)</i></p> <p><i>K_U11. potrafi animować prace nad rozwojem uczestników procesów pedagogicznych</i></p>

	Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 4 listopada 2011 w sprawie wzorcowych efektów kształcenia		ervlet?id=WDU20112531521	<p>oraz wspierać ich samodzielność w zdobywaniu wiedzy, a także inspirować do działań na rzecz uczenia się przez całe życie</p> <p>Kierunek pedagogika (studia II stopnia)</p> <p><i>K_U11. potrafi twórczo animować prace nad własnym rozwojem oraz rozwojem uczestników procesów edukacyjno-wychowawczych oraz wspierać ich samodzielność w zdobywaniu wiedzy, a także inspirować do działań na rzecz uczenia się przez całe życie</i></p>
13.	Porozumienia zawarte dnia 26 maja 2011 r. w Warszawie pomiędzy Ministerstwem Spraw Zagranicznych, Ministerstwem Edukacji Narodowej, a Grupą Zagranica w sprawie wspierania rozwoju edukacji globalnej w Polsce		http://www.men.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2241%3Aporozumienie-w-sprawie-wspierania-rozwoju-edukacji-globalnej-w-polsce-&catid=72%3Amodzie-i-zagranica-organizacje-pozarzadowe-wspopracamien-z-go&Itemid=98	<p><i>Porozumienie jest elementem dialogu międzysektorowego na temat edukacji globalnej, w którym wzięły udział organizacje pozarządowe, nauczyciele i eksperci akademicy. Strony porozumienia pozytywnie oceniając dotychczasową współpracę w zakresie upowszechnienia edukacji globalnej w Polsce oraz uznając potrzebę dalszego współdziałania i koordynacji w tym zakresie deklarują:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • kontynuację międzysektorowego dialogu na temat edukacji globalnej, • rozszerzenie wspólnych działań w zakresie edukacji globalnej oraz promowanie edukacji globalnej zarówno w obszarze edukacji formalnej jak i nieformalnej; • wprowadzenie i stosowanie wspólnej definicji edukacji globalnej wypracowanej podczas dialogu międzysektorowego; • podjęcie prac mających na celu stworzenia katalogu dobrych praktyk edukacji globalnej, wpływających na poprawę jakości działań prowadzonych przez każdą ze stron lub wspólnie w zakresie edukacji globalnej.
14.	Polityka ekologiczna państwa w	M.P. 2009 nr 34 poz. 501	http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP	<p>Rozdział 1</p> <p><i>W tej dziedzinie istnieje też dziewięć dyrektyw unijnych, a także zobowiązań wynikających z Traktatu Akcesyjnego. Ta zaniedbana dotąd dziedzina wymaga więc obecnie szczególnej</i></p>

<p>latach 2009-2012 z perspektywą do roku 2016</p>		<p>20090340501</p>	<p><i>uwagi, aby w najbliższych latach można było osiągnąć znaczny postęp. Szczególnie ważna jest edukacja ludności co do preselekcji odpadów komunalnych, a także promocja i finansowe wspomaganie ich odzysku i recyklingu.</i></p> <p><i>W Krajowym Planie Gospodarki Odpadami 2010 i planach wojewódzkich jest zaplanowana budowa instalacji do termicznego przekształcania odpadów. W Polsce dotąd istnieje tylko jeden taki zakład (w Warszawie).</i></p> <p><i>Rozdział 2.2.2.</i></p> <p><i>Głównym celem jest uruchomienie takich mechanizmów prawnych, ekonomicznych i edukacyjnych, które prowadziłyby do rozwoju proekologicznej produkcji towarów oraz do świadomych postaw konsumenckich zgodnie z zasadą rozwoju zrównoważonego. Działania te powinny objąć pełną internalizację kosztów zewnętrznych związanych z presją na środowisko</i></p> <p><i>Rozdział 2.4.3.</i></p> <p><i>Warunkami spełniania celów średniookresowych są:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>- doskonalenie metod udostępnienia informacji o środowisku i jego ochronie przez wszystkie instytucje publiczne,</i> <i>- rozwój szkolnej edukacji w zakresie ochrony środowiska, dostępu do informacji o środowisku oraz kształtowanie zachowań zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju (akcje, szkolenia dla nauczycieli i szkół),</i> <p><i>...</i></p> <i>- ściślejsza współpraca z dziennikarzami w zakresie edukacji ekologicznej wszystkich grup społecznych – większe niż dotąd zaangażowanie w tym zakresie funduszy ekologicznych.</i> <p><i>Rozdział 3.1.3.</i></p> <p><i>Jest ważna też ścisła współpraca w zakresie ochrony przyrody z organizacjami pozarządowymi oraz prowadzenie szerokich akcji edukacyjnych wśród społeczeństwa.</i></p> <p><i>Rozdział 3.2.1.</i></p> <p><i>Ważnym zadaniem leśnych kompleksów promocyjnych jest również prowadzenie szkoleń służb leśnych i edukacji ekologicznej społeczeństwa.</i></p> <p><i>Rozdział 3.3.3.</i></p>
--	--	------------------------------------	--

			<p><i>Obecny stan gospodarki wodnej wymaga głębokiej i szybkiej reformy. Pierwszym jej krokiem będzie przyjęcie przez Rząd i Parlament Narodowej Strategii Gospodarowania Wodami do 2030 r. (z uwzględnieniem etapu 2015 r.). Powinna ona formułować główne kierunki działań, w tym m. in.:</i></p> <p>...</p> <p><i>- propagowanie zachowań sprzyjających oszczędzaniu wody przez działania edukacyjno-promocyjne (akcje, kampanie skierowane do wszystkich grup społecznych).</i></p> <p>Rozdział 3.4.1.</p> <p><i>Przeciwdziałać tym niekorzystnym zjawiskom można przez zadrzewienia śródpolne i pasy zadrzewień wzdłuż cieków wodnych, ochronę szaty roślinnej i zaniechanie głębokiej orki. Duże znaczenie ma tu edukacja rolników prowadzona przez wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego. Ośrodki te są znakomitymi konsultantami, rozpowszechniającymi wśród rolników zasady dobrej praktyki rolnej dostosowane do jakości gruntów, na których rolnicy gospodarują.</i></p> <p>Rozdział 4.1.3</p> <p><i>Dla realizacji głównego celu najistotniejsza jest ścisła współpraca Państwowej Inspekcji Sanitarnej z Inspekcją Ochrony Środowiska w zakresie:</i></p> <p>...</p> <p><i>- wspólnego prowadzenia akcji edukacyjno-szkoleniowych dla służb zakładów przemysłowych i pracowników administracji publicznej w zakresie zapobiegania awariom oraz skażeniom środowiska.</i></p> <p>Rozdział 4.4.3</p> <p><i>Aby osiągnąć cele średniookresowe konieczne jest w latach 2009-2012 :</i></p> <p><i>- intensyfikacja edukacji ekologicznej promującej minimalizację powstawania odpadów (art. opakowań, toreb foliowych) i ich preselekcję w gospodarstwach domowych.</i></p> <p>Rozdział 5</p> <p><i>Podobnie jest niezbędne zwiększenie nakładów na edukację ekologiczną i zapewnienie dostępu do informacji o środowisku, które umożliwiają świadome i aktywne włączenie się społeczeństwa w działania na rzecz realizacji celów polityki ekologicznej.</i></p>
--	--	--	---

Ministerstwo
Środowiska i Gospodarki
Energetyki

15.	Strategia zmian wzorców produkcji i konsumpcji na sprzyjające realizacji zasad trwałego, zrównoważonego rozwoju	Wydawca: Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej Dokument rządowy przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 14 października 2003 roku	http://www.mg.gov.pl/Wspieranie+przedsiębiorcy/Zrównowazony+rozwój/Zrównowazona+Produkcja+i+Konsument	<p><i>Rozdział II.1.</i></p> <p><i>Wśród rekomendacji przyjętych na Szczycie znalazły się zagadnienia zmiany wzorców produkcji i konsumpcji. Dwa podstawowe cele to:</i></p> <p>...</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>- opracowanie i wdrożenie programów edukacyjnych i promocyjnych dotyczących promowania zrównoważonej konsumpcji (włączanie środowisk nauczycieli i mediów), poprawa informacji o produktach i skutkach ich stosowania dla zdrowia i środowiska.</i> <p><i>Rozdział III.2.</i></p> <p><i>Wyszkolenie w społeczeństwie wzorców trwałej, zrównoważonej konsumpcji wynikających ze świadomych decyzji jednostek i opartych na wewnętrznym przekonaniu, będzie procesem długim, gdyż poziom świadomości ekologicznej jest jeszcze relatywnie niski. Z tego powodu, bardzo istotna jest edukacja prowadząca do podnoszenia poziomu świadomości ekologicznej. Musi ona obejmować zarówno konsumentów jak i producentów. Wszystkim podmiotom należy dostarczyć informację o celowości i możliwościach realizacji trwałego, zrównoważonego rozwoju. Informację tę musi cechować rzetelność, wiarygodność, wysoka jakość techniczna i sugestywność. Istnieje wiele możliwości edukacji ekologicznej – poczynając od rodziny, przedszkola i szkoły, poprzez różnorodne szkolenia w pracy i instytucjach publicznych oraz zaangażowanie środków masowego przekazu.</i></p> <p><i>Rozdział IV.1.4.</i></p> <p><i>Działania na rzecz wzrostu świadomości ekologicznej:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>- szkolenie przedstawicieli przemysłu, w tym głównie przedsiębiorców małych i średnich, w zakresie zagadnień ograniczania wpływu produkcji na środowisko,</i> <i>- szkolenie rolników w zakresie zasad produkcji metodami ekologicznymi,</i> <i>- wprowadzenie regulacji nakładających na przedsiębiorców obowiązek ubezpieczenia zakładów o podwyższonym ryzyku wystąpienia niebezpiecznych awarii, wprowadzenie edukacji ekologicznej na wszystkich poziomach nauczania,</i> <i>- wykorzystanie mediów do promocji konsumenckich zachowań proekologicznych (ze szczególnym uwzględnieniem reklamy i innych, podobnych krótkich form przekazu),</i>
-----	---	---	---	---

- zwiększenie dostępności czytelnych i wiarygodnych informacji o środowiskowych aspektach wytwarzanych i konsumowanych dóbr, art. poprzez etykietowanie,
- wykształcenie proekologicznych wzorców konsumpcji w gospodarstwach domowych prowadzących do zmniejszenia ilości odpadów i ich segregacji,
- promowanie aktywności i zaspokajania potrzeb społeczeństwa z dziedziny nauki, edukacji, turystyki, rekreacji oraz kultury i rozrywki w sposób sprzyjający zrównoważonemu rozwojowi,
- zapewnienie konsumentom powszechnego, szybkiego i taniego dostępu do usług społeczeństwa informacyjnego, będących art. narzędziem dostępu do edukacji ekologicznej i platformą służącą do konsultacji problematyki środowiskowej,
- wzmocnienie ruchu konsumenckiego w powiązaniu z ruchem ekologicznym

Rozdział V.1.1.

Wielkość nakładów na realizację polityki ekologicznej w latach 2003 – 2010 wg Polityki Ekologicznej Państwa na lata 2003 – 2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007 – 2010 (przyjęta przez Radę Ministrów w 2002 roku, uchwalona przez Sejm w 2003) ma wynieść (art. 140 mld PLN), w tym na działania sprzyjające zmianom wzorców produkcji i konsumpcji:

...

- badania naukowe i postęp techniczny, dostęp do informacji i edukacja ekologiczna (art. 28 mln PLN).

Rozdział V.1.5.

Narodowa strategia edukacji ekologicznej (przyjęta przez Radę Ministrów w 2001 roku) wdrażana poprzez Program wykonawczy Narodowej Strategii Edukacji Ekologicznej określający działania skierowane art. na nadanie odpowiedniej rangi edukacji ekologicznej traktowanej jako niezbędny warunek osiągnięcia rozwoju zrównoważonego oraz włączenie edukacji ekologicznej w system kompleksowej edukacji społeczeństwa.

Rozdział V.2.4.

Sektorowy Program Operacyjny – Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich (przyjęty przez Komitet Integracji Europejskiej w 2003 roku)

				<p><i>Cele Strategii realizowane będą głównie w ramach priorytetu „zrównoważony rozwój obszarów wiejskich”, art. poprzez kształtowanie warunków życia ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich, które odpowiadają standardom cywilizacyjnym i pozwalają mieszkańcom wsi realizować ich cele ekonomiczne, edukacyjne, kulturowe i społeczne. Priorytet ten będzie realizowany przez projekty związane z zachowaniem tradycyjnych form zagospodarowania przestrzennego, poprawą infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem oraz zapewnieniem alternatywnych źródeł dochodów w gospodarstwach rolnych.</i></p>
16.	Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2012-2015	Dokument wydany przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, przyjęty przez Radę Ministrów przyjęta w dniu 20 marca 2012 r.	msz.gov.pl	<p><i>Rozdział 6. Edukacja globalna i wolontariat</i></p> <p><i>Edukacja globalna i wolontariat wpisują się w obywatelski wymiar polskiej współpracy rozwojowej. Służą propagowaniu wśród jak najszerszego grona mieszkańców Polski wartości i postaw sprzyjających otwartości na wyzwania rozwojowe świata.</i></p> <p><i>Edukacja globalna odbywa się zarówno w ramach formalnego systemu kształcenia, gdzie jej oddziaływanie ma największy zasięg, jak i w sposób nieformalny, zwłaszcza przez pracę organizacji pozarządowych.</i></p> <p><i>W celu trwałego zakorzenienia edukacji globalnej w systemie edukacji formalnej w Polsce wzmocnione zostanie współdziałanie instytucji państwowych i samorządowych odpowiedzialnych za programy i praktykę kształcenia na wszystkich poziomach nauczania, samych instytucji edukacyjnych oraz środowisk obywatelskich. Podejmowane działania będą służyły także lepszemu przygotowaniu kadr dydaktycznych – zarówno w procesie kształcenia przyszłych nauczycieli, jak i w ramach doskonalenia zawodowego – do podejmowania nowych i trudnych zagadnień oraz opracowaniu odpowiednich materiałów dydaktycznych.</i></p> <p><i>Wspierane będą nie tylko akcje edukacyjne o dużym zasięgu oddziaływania, ale również inicjatywy lokalne, w szczególności skierowane do grup odbiorców o ograniczonym dostępie do informacji o aktualnych problemach świata. Do podejmowania działalności w dziedzinie edukacji globalnej będą zachęcane podmioty niewykazujące dotychczas dużej aktywności na tym polu, a dysponujące potencjałem do prowadzenia efektywnych działań edukacyjnych. Edukacja globalna będzie także realizowana za pośrednictwem mediów oraz z wykorzystywaniem nowoczesnych narzędzi edukacyjnych, w tym nowych</i></p>

				<p>technologii komunikacji.</p> <p>Program wolontariatu wychodzi naprzeciw potrzebie osobistego udziału obywateli Polski w udzielaniu pomocy mieszkańcom krajów rozwijających się. Umożliwia im dzielenie się swoimi umiejętnościami podczas bezpośredniej pracy z miejscowymi społecznościami w krajach-beneficjentach polskiej współpracy rozwojowej. Niezwykle ważnym elementem programu jest jego wymiar edukacyjny. Dzięki inicjatywom edukacyjnym realizowanym przez wolontariuszy po powrocie do Polski, bazującym na zdobytych doświadczeniach, wolontariat pomaga również wyczulić Polaków na zależności pomiędzy krajami rozwijającymi się i krajami świadczącymi pomoc rozwojową i lepiej rozumieć wyzwania, przed którymi stoją.</p>
17.	Program operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Szczegółowy opis priorytetów	Ministerstwo Rozwoju Regionalnego	pois.gov.pl	<p>Działanie 5.4. Kształtowanie postaw społecznych sprzyjających ochronie środowiska, w tym różnorodności biologicznej</p> <p>Cel działania: Zwiększenie świadomości w zakresie potrzeby i właściwych metod ochrony środowiska, przyrody krajobrazu.</p> <p>W ramach limitu 10% wynikającego z art. 34 ust. 2 rozporządzenia nr 1083/2006 pozwalającego finansować z EFRR działania kwalifikowane w ramach EFS wspierane będą ogólnopolskie lub ponadregionalne przedsięwzięcia edukacyjne z zakresu ochrony środowiska i przyrody dla ogółu społeczeństwa oraz grup zawodowych wywierających największy wpływ na przyrodę.</p> <p>W zakresie działalności szkoleniowej oraz aktywnej edukacji wspierane będą przede wszystkim:</p> <ul style="list-style-type: none"> - projekty prezentujące sposoby uwzględniania potrzeb ochrony przyrody w gospodarce leśnej, gospodarce wodnej oraz planowaniu przestrzennym; - szkolenia dotyczące procesu ocen oddziaływania na środowisko; - szkolenia dla służb ratowniczych i wojska dotyczące likwidowania zagrożeń dla środowiska; - szkolenia dla służb celnych, policji, wymiaru sprawiedliwości oraz straży branżowych dotyczące wykrywania i sankcjonowania przestępstw przeciwko środowisku. <p>Wspierane będą działania edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych na obszarach chronionych, w szczególności należących do sieci Natura 2000, w celu budowy świadomości nt. potrzeby oraz właściwych metod ochrony przyrody, jak również korzyści z</p>

				<p><i>dobrze zachowanej przyrody i krajobrazu.</i></p> <p><i>Przewiduje się finansowanie kompleksowych, ponadregionalnych programów edukacji ekologicznej, w tym: projektów aktywnej edukacji z zakresu ochrony środowiska, ochrony przyrody i różnorodności biologicznej, projektów edukacyjno-promocyjnych skierowanych do ogółu społeczeństwa, szkół i innych placówek oświatowych oraz organów administracji państwowej odpowiedzialnych za kształtowanie przestrzeni i ochronę przyrody.</i></p> <p><i>W ramach działania mogą być również realizowane projekty związane z kształtowaniem zachowań proekologicznych oraz projekty unaoczniające wpływ działalności człowieka na stan środowiska naturalnego, a w szczególności na różnorodność biologiczną, w tym: kampanie edukacyjno – promocyjne, imprezy masowe, konkursy i festiwale ekologiczne.</i></p> <p><i>Niezwykle istotne jest również moderowanie platform dialogu społecznego oraz wsparcie powstawania partnerstw na rzecz ochrony środowiska, jako elementu integrującego społeczeństwo, zwłaszcza organizacje społeczne w procesie podejmowania decyzji.</i></p> <p><i>W ramach działania alokacja środków na ogólnopolskie i ponadregionalne działania edukacyjne, kampanie informacyjno-promocyjne, imprezy masowe oraz konkursy i festiwale ekologiczne wyniesie co najmniej 50%; działania edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych na obszarach chronionych – co najmniej 20%; szkolenia oraz aktywną edukację dla grup zawodowych wywierających największy wpływ na przyrodę – co najmniej 15% alokacji na działanie 5.4. Pozostałe środki zostaną przeznaczone na projekty dotyczące budowania partnerstwa oraz moderowania platform dialogu społecznego.</i></p>
18.	Szczegółowy Opis priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013	Ministerstwo Rozwoju Regionalnego	pokl.gov.pl	<p><i>Poddziałanie 8.1.3 Wzmacnianie lokalnego partnerstwa na rzecz adaptacyjności</i></p> <p><i>Typ realizowanych operacji (projektów):</i></p> <p>...</p> <p><i>- promowanie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, w szczególności w odniesieniu do lokalnego rynku pracy, warunków pracy pracowników i środowiska naturalnego.</i></p>
19.	Przedsięwzięcia dotyczące realizacji	Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego	nauka.gov.pl	<p><i>W Ministerstwie Nauki i Informatyzacji zrealizowany został do końca czerwca 2005 r., Pilotażowy Projekt Foresight w polu badawczym Zdrowie i życie, stanowiący pierwszy etap Narodowego Programu Foresight (NPF). W styczniu 2006 r. rozpoczął się drugi etap</i></p>

	Narodowego Programu Foresight POLSKA 2020			<p>programu, który obejmuje działania w zakresie trzech pól badawczych:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zrównoważony Rozwój Polski, • Technologie Informacyjne i Telekomunikacyjne, • Bezpieczeństwo. <p>NPF powinien służyć dostosowaniu priorytetowych kierunków badań i rozwoju zawartych w Krajowym Programie Ramowym do zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych i naukowych w kraju.</p>
20.	Perspektywa uczenia się przez całe życie	Ministerstwo Edukacji Narodowej	men.gov.pl	<p>CEL 4: Kształcenie i szkolenie dopasowane do potrzeb zrównoważonej gospodarki, zmian na rynku pracy i potrzeb społecznych</p> <p>Strategiczne kierunki celu 4</p> <p>4.1. Poprawa poziomu kompetencji kluczowych jako efektu kształcenia ogólnego, kształcenia i szkolenia zawodowego oraz kształcenia wyższego</p> <p>4.2. Podniesienie atrakcyjności i elastyczności kształcenia i szkolenia zawodowego</p> <p>4.3. Wzmocnienie zaangażowania pracodawców w kształcenie zawodowe młodzieży oraz w podnoszenie kompetencji i podwyższanie kwalifikacji pracowników i poszukujących pracy</p> <p>4.4. Rozwijanie kształcenia i szkoleń zawodowych opartych na wykonywanej pracy</p> <p>4.5. Przygotowanie nauczycieli do zmian w kształceniu i szkoleniu zawodowym</p> <p>4.6. Modernizowanie systemu oceny osiągnięć w kształceniu i szkoleniu zawodowym</p> <p>4.7. Dostosowanie modelu szkolnictwa wyższego do warunków masowości kształcenia oraz do potrzeb gospodarczych i społecznych</p> <p>4.8. Rozwijanie poradnictwa edukacyjnego i zawodowego przez całe życie (lifelong guidance)</p> <p>4.9. Rozwijanie edukacji dla zrównoważonego rozwoju</p>
21.	Plan uporządkowania strategii rozwoju	Dokument przyjęty przez Radę Ministrów dnia 27 listopada 2009	mrr.gov.pl	<p>Ponadto, należy wyróżnić pewne zasady, które powinny być uwzględniane w działaniach wszystkich strategii, jak również i programów rozwoju:</p> <p>- zasada zrównoważonego rozwoju (równowaga celów gospodarczych, społecznych i związanych z ochroną środowiska; całościowe spojrzenie na kwestie gospodarcze,</p>

				społeczne i środowiskowe); ...
22.	Założenia Narodowego Programu Rozwoju Gospodarki Niskoemisyjnej	Dokument przygotowany przez Ministerstwo Gospodarki, przyjęty przez Radę Ministrów dnia 16 sierpnia 2011 r.	mg.gov.pl	<p>5.2. Cele szczegółowe</p> <p>...</p> <p>6) Promocja nowych wzorców konsumpcji</p> <p><i>W celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń niezbędna jest zmiana niekorzystnych trendów konsumpcji i produkcji, w szczególności poprzez poprawę efektywności wykorzystywania zasobów środowiska (nieodnawialnych i odnawialnych), troskę o integralność i wydajność ekosystemów, ograniczanie emisji zanieczyszczeń i efektywne wykorzystanie odpadów, a także ograniczenie konsumpcji najbardziej energochłonnych towarów i usług. Wdrażanie nowych, zrównoważonych wzorców konsumpcji musi na stałe być związane z procesem edukacyjnym już na wczesnym etapie kształcenia. Wykształcenie właściwych postaw społecznych, o charakterze 33ro środowiskowym, w znacznym stopniu ułatwi wdrażanie innych działań ukierunkowanych na redukcję emisji gazów cieplarnianych.</i></p>
23.	Strategia innowacyjności i efektywności gospodarki na lata 2012-2020 Dynamiczna Polska	Ministerstwo Gospodarki	mg.gov.pl	<p>ZASADY HORYZONTALNE:</p> <p>...</p> <p>Kreowanie wiedzy</p> <p><i>Ważną drogą wychodzenia z kryzysu, a zarazem tworzenia podstaw dla przyszłego rozwoju, jest wzrost inwestycji w kapitał ludzki. Kreowanie wiedzy polega na stwarzaniu warunków dla ciągłego poszukiwania nowych rozwiązań, wzmacniania funkcji poznawczych oraz prowadzenia badań. Tym samym prowadzi do lepszego zaspokajania potrzeb klientów, ale również rozpoznawania i rozwoju nowych wyrobów i usług, również niematerialnych. Kreowanie wiedzy to także jeden z warunków zwiększenia efektywności gospodarowania. W ramach działań na rzecz zwiększania poziomu nauczania (realizowanych głównie przez Strategię rozwoju kapitału ludzkiego) należy zwiększać inwestycje w infrastrukturę materialną edukacji, jak i reformować politykę edukacyjną i szkoleniową, w celu rozwoju kompetencji niezbędnych do funkcjonowania w konkurencyjnej gospodarce, opartej na wiedzy oraz efektywnym i zrównoważonym</i></p>

				<p>wykorzystaniu zasobów środowiska.</p> <p><i>Cel 3: Wzrost efektywności wykorzystania zasobów naturalnych i surowców</i></p> <p><i>Kierunek 3.1. Transformacja systemu społeczno-gospodarczego na tzw. „bardziej zieloną ścieżkę”, w szczególności ograniczanie energo- i materiałochłonności gospodarki</i></p> <p>...</p> <p><i>Kierunek będzie realizowany przez następujące działania:</i></p> <p>...</p> <p><i>3.1.2. Podnoszenie społecznej świadomości i poziomu wiedzy na temat wyzwań zrównoważonego rozwoju i zmian klimatu poprzez:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>– Usystematyzowanie treści związanych ze zrównoważonym rozwojem oraz promowania ich włączania do nauczania na wszystkich poziomach edukacji.</i> <i>– Promocję współpracy oraz mobilności zawodowej sprzyjającej gromadzeniu doświadczeń, w szczególności pomiędzy sektorami nauki, biznesu, organizacji pozarządowych i administracji publicznej.</i> <i>– Rozwój publicznych, prywatnych i społecznych instytucji edukacyjno- szkoleniowych i zwiększenie powiązania ich oferty z potrzebami rynku pracy.</i> <i>– Prowadzenie kampanii społecznych i działań edukacyjnych dotyczących zrównoważonego rozwoju i zmian klimatu.</i>
24.	Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego – projekt	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego,	mkidn.gov.pl	<p><i>Wizją Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego jest społeczeństwo, w którym:</i></p> <p>...</p> <p><i>3. obywatele i grupy mają równy dostęp do kanałów artykulacji potrzeb i postulatów, dzięki czemu można formułować polityki społeczne, skutecznie podnoszące jakość życia, wzmacniające spójność i poczucie przynależności do wspólnoty społecznej, a także przyczyniające się do zrównoważonego rozwoju kraju;</i></p>
25.	Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	minrol.gov.pl	<p><i>Priorytet 5.3. Adaptacja rolnictwa i rybactwa do zmian klimatu oraz ich udział w przeciwdziałaniu tym zmianom (mitygacji)</i></p> <p><i>Działaniom powinno towarzyszyć: upowszechnianie wiedzy w zakresie praktyk przyjaznych klimatowi wśród konsumentów i producentów rolno-spożywczych (w tym m.in. rozpowszechnianie zasad Dobrych Praktyk Rolniczych i zachęcanie do ich stosowania,</i></p>

	lata 2012-2020			<p><i>edukacja i podnoszenie świadomości społecznej w tematyce emisji gazów cieplarnianych i związanych z tym zmianami klimatycznymi oraz sposobami przeciwdziałania i adaptacji do tych zmian) oraz wsparcie badań w zakresie wzajemnego oddziaływania rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa na zmiany klimatu</i></p> <p>Z. 2.2. Podsumowanie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko</p> <p><i>Jeden z generalnych wniosków z przeprowadzonej oceny wskazuje, że ochrona przyrody na obszarach wiejskich będzie wymagała coraz bardziej zintegrowanych działań z odpowiednimi instrumentami (rynkowe, kampanie informacyjne, prawo, doradztwo, pomoc inwestycyjna, polityka podatkowa, zmiana własności) dostosowanymi do lokalnych warunków i typu rolnictwa, potrzeb użytkowania terenów wiejskich, a także dopasowania do danej sytuacji społeczno-ekonomicznej i przyrodniczej regionu.</i></p>
26.	Strategia Bezpieczeństwa Energetyczne i Środowisko perspektywa do 2020 – projekt	Ministerstwo Gospodarki	mg.gov.pl	<p>3.3 Promowanie zachowań ekologicznych oraz tworzenie warunków do powstawania zielonych miejsc pracy.</p> <p><i>Skuteczna ochrona środowiska wymaga zaangażowania wszystkich obywateli w działania podstawowe, do których można zaliczyć świadomą konsumpcję, w tym ochronę zasobów – a więc ograniczenie ilości wytwarzanych odpadów w gospodarstwach domowych oraz segregację wytworzonych odpadów, oszczędzanie energii i wody a także aktywną ochronę przyrody. W tym celu nie wystarczy stosowanie zakazów i kar, dużo bardziej skuteczne podejście opiera się na informowaniu i edukowaniu społeczeństwa o wpływie ich codziennych zachowań na stan środowiska i jakość życia.</i></p> <p><i>Kreowanie ekologicznych zachowań Polaków będzie wiązało się ze zmniejszeniem presji na środowisko, a co za tym idzie nakładów na usuwanie zagrożeń i zanieczyszczeń. Istotne również jest uświadamianie społeczeństwu, środowiskowych konsekwencji codziennych indywidualnych działań. Należy także skoncentrować uwagę na informowaniu o realnych zagrożeniach wynikających m.in. z zanieczyszczenia środowiska, chaotycznej zabudowy przestrzeni, zanikania gatunków roślin, zwierząt i całych ekosystemów, nieracjonalnego wykorzystania zasobów naturalnych, nieefektywnego korzystania z energii oraz braku systemów segregacji odpadów. Należy również pokazywać wymierne korzyści np. finansowe i zdrowotne związane z racjonalnym gospodarowaniem zasobami środowiskowymi i świadomą konsumpcją. Istotne jest więc systematyczne zwiększanie świadomości ekologicznej Polaków i zmiana zachowań w obszarach objętych strategią</i></p>

(działanie 50). Dla kształtowania świadomości ekologicznej i promowania w społeczeństwie ekologicznych postaw i zachowań niezbędne jest rozwijanie szeroko dostępnej oferty edukacyjnej w zakresie racjonalnego gospodarowania zasobami środowiskowymi, zagrożeń wynikających z wpływu człowieka na środowisko oraz znaczenia działań na rzecz ochrony środowiska dla zapewnienia zrównoważonego rozwoju. Aby oferta edukacyjna w tym zakresie była skuteczna, powinna obejmować całość edukacji i uczenia się (formalnego, pozaformalnego i nieformalnego). W edukacji formalnej dotyczy to zaangażowania wszystkich poziomów kształcenia – od przedszkola do kształcenia wyższego i kształcenia dorosłych, łącznie z kształceniem ogólnym i zawodowym (z uwzględnieniem ich specyfiki). W edukacji innej niż formalna szczególną rolę ma rozwój świadomości ekologicznej na stanowiskach pracy oraz w działalności organizacji obywatelskich. Edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju ze względu na swoją złożoność i szeroki zasięg, jest szczególnie użyteczna w kształtowaniu przekrojowych kompetencji kluczowych młodzieży i dorosłych. Rozwijanie takiej edukacji wymaga aktywnego udziału interesariuszy edukacji formalnej oraz edukacji innej niż formalna, w tym pracodawców, organizacji społecznych, lokalnych społeczności.

Dodatkowym działaniem edukacyjno-promocyjnym będzie rozpowszechnianie wśród przedsiębiorców zrównoważonych wzorców produkcji, w tym systemów zarządzania środowiskowego (działanie 51). Stosowanie efektywniejszych środowiskowo rozwiązań w firmach, wraz ze wzrostem świadomości ekologicznej społeczeństwa, będzie stawać się niezbędnym wymogiem wynikającym z zasad rynkowych.

Ponadto z punktu widzenia rozwoju nowoczesnej, innowacyjnej gospodarki niezmiernie istotne jest tworzenie zielonych miejsc pracy (działanie 52) m.in. poprzez zwiększenie zapotrzebowania na rynku pracy na specjalistów z dziedziny energetyki odnawialnej i ochrony środowiska, poprawy efektywności energetycznej oraz innych związanych z minimalizowaniem wpływu człowieka na środowisko. Niezbędne jest stałe poszerzanie i uzupełnianie kompetencji i kwalifikacji osób pracujących w zawodach związanych z energetyką i ochroną środowiska m.in. poprzez rozwijanie poradnictwa edukacyjnego i zawodowego przez całe życie (lifelong guidance).

3.1.1. EZR w programach kształcenia

Edukacja dla zrównoważonego rozwoju zgodnie z obowiązującymi wytycznymi (Podstawą programową oraz Krajowymi Ramami Kwalifikacji) powinna znaleźć się w programach kształcenia na poziomie nauczania przedszkolnego, wczesnoszkolnego, w szkole podstawowej, gimnazjum, szkole ponadgimnazjalnej oraz na niektórych kierunkach studiów wyższych.

Zagadnienia dotyczące edukacji dla zrównoważonego rozwoju, które zgodnie z wytycznymi powinny być poruszane na poszczególnych etapach kształcenia zestawiono w poniższej tabeli (Tab. 3).

Tab. 3 EZR w programach nauczania

Poziom ISCED	EZR włączona w programy kształcenia	W jaki sposób
0 – nauczanie przedszkolne	Tak, Podstawa programowa	Cele edukacji przedszkolnej, m. in.: <i>...budowanie dziecięcej wiedzy o świecie społecznym, przyrodniczym i technicznym oraz rozwijanie umiejętności prezentowania swoich przemyśleń w sposób zrozumiały dla innych.</i>
1 – nauczanie wczesnoszkolne	Tak, Podstawa programowa	Cele edukacji wczesnoszkolnej to m. in.: <i>Należy zadbać o to, aby dziecko odróżniało dobro od zła, było świadome przynależności społecznej (...) oraz rozumiało konieczność dbania o przyrodę.</i>
2 – szkoła podstawowa, klasy IV-VI	Tak, Podstawa programowa	<u>Historia i społeczeństwo:</u> <i>IV. Zainteresowanie problematyką społeczną. Uczeń ma nawyk dociekania w kontekście społecznym – zadaje pytania „dlaczego jest tak, jak jest?” i „czy mogłoby być inaczej?” oraz próbuje odpowiedzieć na te pytania. V. Współdziałanie w sprawach publicznych. Uczeń współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich.</i> <u>Przyroda:</u> <i>I. Zaciekawienie światem przyrody. Uczeń stawia pytania dotyczące zjawisk zachodzących w przyrodzie, prezentuje postawę badawczą w poznawaniu prawidłowości świata przyrody przez poszukiwanie odpowiedzi na pytania: „dlaczego?”, „jak jest?”, „co się stanie, gdy?”. II. Stawianie hipotez na temat zjawisk i procesów zachodzących w przyrodzie i ich weryfikacja. Uczeń przewiduje przebieg niektórych zjawisk i procesów przyrodniczych, wyjaśnia proste zależności między zjawiskami; przeprowadza obserwacje i doświadczenia według instrukcji, rejestruje ich wyniki w różnej formie oraz je objaśnia, używając prawidłowej terminologii. III. Praktyczne wykorzystanie wiedzy przyrodniczej. Uczeń orientuje się w otaczającej go przestrzeni przyrodniczej i kulturowej; rozpoznaje sytuacje zagrażające zdrowiu i życiu oraz podejmuje działania zwiększające bezpieczeństwo własne i innych, świadomie działa na</i>

Stowarzyszenie ze Siedzibą
Narodowego Funduszu Ochrony
Środowiska i Gospodarki Wodnej

		<p><i>rzecz ochrony własnego zdrowia.</i></p> <p><i>IV. Poszanowanie przyrody.</i></p> <p><i>Uczeń zachowuje się w środowisku zgodnie z obowiązującymi zasadami; działa na rzecz ochrony przyrody i dorobku kulturowego społeczności.</i></p> <p><i>V. Obserwacje, pomiary i doświadczenia.</i></p> <p><i>Uczeń korzysta z różnych źródeł informacji (własnych obserwacji, badań, doświadczeń, tekstów, map, tabel, fotografii, filmów), wykonuje pomiary i korzysta z instrukcji (słownej, tekstowej i graficznej); dokumentuje i prezentuje wyniki obserwacji i doświadczeń; stosuje technologie informacyjno-komunikacyjne.</i></p> <p><u>Etyka:</u></p> <p><i>I. Kształtowanie refleksyjnej postawy wobec człowieka, jego natury, powinności moralnych oraz wobec różnych sytuacji życiowych.</i></p> <p><i>II. Rozpoznawanie swoich obowiązków wobec najbliższego otoczenia, rodziny i szkoły.</i></p> <p><i>III. Przygotowanie do rozpoznawania podstawowych wartości i dokonywania właściwej ich hierarchizacji.</i></p> <p><i>IV. Dostrzeganie różnorodności postaw i zachowań ludzi.</i></p> <p><i>V. Wyrażanie opinii i wartościowanie zjawisk społecznych na poziomie społeczności szkolnej i społeczności lokalnej.</i></p>
3 – gimnazjum	Tak, Podstawa programowa	<p><u>Biologia:</u></p> <p><i>I. Znajomość różnorodności biologicznej i podstawowych procesów biologicznych.</i></p> <p><i>Uczeń opisuje, porządkuje i rozpoznaje organizmy, wyjaśnia zjawiska i procesy biologiczne zachodzące w wybranych organizmach i w środowisku, przedstawia i wyjaśnia zależności między organizmem a środowiskiem, wskazuje ewolucyjne źródła różnorodności biologicznej.</i></p> <p><i>II. Znajomość metodyki badań biologicznych.</i></p> <p><i>Uczeń planuje, przeprowadza i dokumentuje obserwacje i proste doświadczenia biologiczne; określa warunki doświadczenia, rozróżnia próbę kontrolną i badawczą, formułuje wnioski; przeprowadza obserwacje mikroskopowe preparatów świeżych i trwałych.</i></p> <p><i>III. Poszukiwanie, wykorzystanie i tworzenie informacji.</i></p>

Uczeń wykorzystuje różnorodne źródła i metody pozyskiwania informacji, w tym technologię informacyjno-komunikacyjną, odczytuje, analizuje, interpretuje i przetwarza informacje tekstowe, graficzne, liczbowe, rozumie i interpretuje pojęcia biologiczne, zna podstawową terminologię biologiczną.

IV. Rozumowanie i argumentacja.

Uczeń interpretuje informacje i wyjaśnia zależności przyczynowo-skutkowe między faktami, formułuje wnioski, formułuje i przedstawia opinie związane z omawianymi zagadnieniami biologicznymi.

V. Znajomość uwarunkowań zdrowia człowieka.

Uczeń analizuje związek pomiędzy własnym postępowaniem a zachowaniem zdrowia (prawidłowa dieta, aktywność ruchowa, badania profilaktyczne) oraz rozpoznaje sytuacje wymagające konsultacji lekarskiej; rozumie znaczenie krwiodawstwa i transplantacji narządów.

Geografia:

I. Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej.

Uczeń dokonuje obserwacji i pomiarów w terenie; potrafi korzystać z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, danych statystycznych, tekstów źródłowych oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu gromadzenia, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych.

II. Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów.

Uczeń posługuje się podstawowym słownictwem geograficznym w toku opisywania oraz wyjaśniania zjawisk i procesów zachodzących w środowisku geograficznym; identyfikuje związki i zależności w środowisku przyrodniczym, gospodarce i życiu społecznym w różnych skalach przestrzennych (lokalnej, regionalnej, krajowej, globalnej); rozumie wzajemne relacje przyroda-człowiek; wyjaśnia zróżnicowanie przestrzenne warunków środowiska przyrodniczego oraz działalności człowieka na Ziemi.

III. Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce.

Uczeń wykorzystuje wiedzę i umiejętności geograficzne w celu lepszego rozumienia współczesnego świata i swojego w nim miejsca; stosuje wiadomości i umiejętności geograficzne w życiu codziennym, m.in. w racjonalnym wykorzystaniu zasobów środowiska.

IV. Kształtowanie postaw.

Uczeń rozwija w sobie: ciekawość świata poprzez zainteresowanie własnym regionem, Polską, Europą i światem; świadomość wartości i poczucie odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze i kulturowe

własnego regionu i Polski; patriotyzm i poczucie tożsamości (lokalnej, regionalnej, narodowej) przy jednoczesnym poszanowaniu innych narodów i społeczności – ich systemów wartości i sposobów życia.

Wiedza o społeczeństwie:

I. Wykorzystanie i tworzenie informacji. Uczeń znajduje i wykorzystuje informacje na temat życia publicznego; wyraża własne zdanie w wybranych sprawach publicznych i uzasadnia je; jest otwarty na odmienne poglądy.

II. Rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów. Uczeń rozpoznaje problemy najbliższego otoczenia i szuka ich rozwiązań.

III. Współdziałanie w sprawach publicznych. Uczeń współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich.

IV. Znajomość zasad i procedur demokracji. Uczeń rozumie demokratyczne zasady i procedury i stosuje je w życiu szkoły oraz innych społeczności; rozpoznaje przypadki łamania norm demokratycznych i ocenia ich konsekwencje; wyjaśnia znaczenie indywidualnej i zbiorowej aktywności obywateli.

V. Znajomość podstaw ustroju Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń opisuje sposób działania władz publicznych i innych instytucji; wykorzystuje swoją wiedzę o zasadach demokracji i ustroju Polski do rozumienia i oceny wydarzeń życia publicznego.

VI. Rozumienie zasad gospodarki rynkowej. Uczeń rozumie procesy gospodarcze oraz zasady racjonalnego gospodarowania w życiu codziennym; analizuje możliwości dalszej nauki i kariery zawodowej.

Etyka:

I. Kształtowanie refleksyjnej postawy wobec człowieka, jego natury, powinności moralnych oraz wobec różnych sytuacji życiowych.

II. Rozpoznawanie podstawowych wartości i dokonywanie właściwej ich hierarchizacji; dokonywanie wyboru wartości i tworzenie ich hierarchii.

III. Poznanie specyficznych norm i wartości leżących u podstaw działalności publicznej w szkole (samorząd uczniowski), społeczności lokalnej i państwie demokratycznym; rozpoznawanie sytuacji naruszających te normy i wartości (np. korupcja); podejmowanie działań zgodnych z tymi normami i wartościami w grupie rówieśniczej i szkole.

IV. Podjęcie odpowiedzialności za siebie i innych oraz za dokonywane wybory moralne; rozstrzygnięcie

		<p>wątpliwości i problemów moralnych zgodnie z przyjętą hierarchią wartości i dobrem wspólnym.</p> <p>V. Stosowanie zasad harmonijnego współistnienia i współdziałania ze środowiskiem społecznym i przyrodniczym.</p>
4 – szkoła ponadgimnazjalna	Tak, Podstawa programowa	<p><u>Biologia:</u></p> <p>I. Poszukiwanie, wykorzystanie i tworzenie informacji. <i>Uczeń odbiera, analizuje i ocenia informacje pochodzące z różnych źródeł, ze szczególnym uwzględnieniem prasy, mediów i Internetu.</i></p> <p>II. Rozumowanie i argumentacja. <i>Uczeń interpretuje informacje i wyjaśnia zależności przyczynowo-skutkowe między faktami, formułuje wnioski, ocenia i wyraża opinie na temat omawianych zagadnień współczesnej biologii, zagadnień ekologicznych i środowiskowych.</i></p> <p>III. Postawa wobec przyrody i środowiska. <i>Uczeń rozumie znaczenie i konieczność ochrony przyrody; prezentuje postawę szacunku wobec siebie i wszystkich istot żywych; opisuje postawę i zachowanie człowieka odpowiedzialnie korzystającego z dóbr przyrody.</i></p> <p><u>Geografia:</u></p> <p><u>poziom podstawowy:</u></p> <p>I. Wykorzystanie różnych źródeł informacji do analizy i prezentowania współczesnych problemów przyrodniczych, gospodarczych, społecznych, kulturowych i politycznych.</p> <p>II. Formułowanie i weryfikowanie hipotez dotyczących problemów współczesnego świata.</p> <p>III. Rozumienie relacji człowiek-przyroda-społeczeństwo w skali globalnej i regionalnej.</p> <p><u>poziom rozszerzony:</u></p> <p>I. Dostrzeganie prawidłowości dotyczących środowiska przyrodniczego, życia i gospodarki człowieka oraz wzajemnych powiązań i zależności w systemie człowiek-przyroda-gospodarka. Uczeń wskazuje i analizuje prawidłowości i zależności wynikające z funkcjonowania sfer ziemskich oraz działalności człowieka w różnorodnych warunkach środowiska, wskazując znaczenie rosnącej roli człowieka i jego działań w środowisku geograficznym w różnych skalach (lokalnej, regionalnej i globalnej).</p> <p>II. Analiza i wyjaśnianie problemów demograficznych społeczeństw. Uczeń analizuje etapy i cechy rozwoju</p>

demograficznego ludności na świecie, charakteryzuje dynamikę i zróżnicowanie procesów ludnościowych, wiążąc zagadnienia demograficzne z czynnikami przyrodniczymi i rozwojem cywilizacyjnym; wykorzystuje do analiz informacje o aktualnych wydarzeniach na świecie.

III. Proponowanie rozwiązań problemów występujących w środowisku geograficznym, zgodnie z koncepcją zrównoważonego rozwoju i zasadami współpracy, w tym międzynarodowej. Uczeń wskazuje propozycje rozwiązań lokalnych, regionalnych i globalnych problemów środowiskowych, demograficznych i gospodarczych zgodnych z koncepcją zrównoważonego rozwoju oraz opartych na równoprawnych zasadach współpracy między regionami i państwami.

IV. Pozyskiwanie, przetwarzanie oraz prezentowanie informacji na podstawie różnych źródeł informacji geograficznej, w tym również technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz Geograficznych Systemów Informacyjnych (GIS).

Uczeń zdobywa informacje oraz rozwija i doskonali umiejętności geograficzne, wykorzystując wszystkie dostępne (w tym najnowsze) źródła informacji, pomiary i obserwacje bezpośrednie; potrafi selekcjonować i przetwarzać informacje do prezentacji wybranych zagadnień.

Historia:

Uczeń analizuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w kontekście epoki i dostrzega zależności pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego; rozpoznaje rodzaje źródeł; ocenia przydatność źródła do wyjaśnienia problemu historycznego; dostrzega wielość perspektyw badawczych oraz wielorakie interpretacje historii i ich przyczyny.

Wiedza o społeczeństwie:

I. Wykorzystanie i tworzenie informacji. Uczeń znajduje i wykorzystuje informacje na temat sposobu, w jaki prawo reguluje życie obywateli; wyraża własne zdanie w wybranych sprawach na różnych forach publicznych i uzasadnia je; jest otwarty na odmienne poglądy; gromadzi i wykorzystuje informacje potrzebne do zaplanowania dalszej nauki i kariery zawodowej.

II. Rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów. Uczeń rozpoznaje prawne aspekty codziennych problemów życiowych i szuka ich rozwiązania.

III. Współdziałanie w sprawach publicznych. Uczeń współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich; sprawnie korzysta z procedur i możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia

publicznego; zna i stosuje zasady samoorganizacji i samopomocy.

IV. Znajomość zasad i procedur demokracji. Uczeń wyjaśnia znaczenie prawa dla funkcjonowania demokratycznego państwa i rozpoznaje przypadki jego łamania.

V. Znajomość podstaw ustroju Rzeczypospolitej Polskiej. Uczeń opisuje sposób i zakres działania organów władzy sądowniczej oraz organów ścigania w Rzeczypospolitej Polskiej.

VI. Znajomość praw człowieka i sposobów ich ochrony. Uczeń wyjaśnia podstawowe prawa człowieka, rozpoznaje przypadki ich naruszania i wie, jak można je chronić.

Etyka:

I. Rozwijanie wrażliwości moralnej; umiejętność lepszego poznania siebie i rozwijania własnej tożsamości.

II. Kształtowanie rozpoznawania wartości moralnych oraz zdolności odróżniania dobra od zła; dokonywanie trafnej oceny moralnej podejmowanych działań w życiu osobistym, w grupie, szkole, społeczności lokalnej; umiejętność dokonywania etycznej analizy i oceny działań i decyzji własnych i innych w świetle wartości moralnych i tworzenia hierarchii wartości.

III. Podjęcie samokontroli i pracy nad sobą; przyjmowanie odpowiedzialności za słowa i czyny.

IV. Znajomość podstawowych pojęć i koncepcji etycznych.

Podstawy przedsiębiorczości:

I. Komunikacja i podejmowanie decyzji.

Uczeń wykorzystuje formy komunikacji werbalnej i niewerbalnej; podejmuje decyzje i ocenia ich skutki, zarówno pozytywne, jak i negatywne.

II. Gospodarka i przedsiębiorstwo.

Uczeń wyjaśnia zasady funkcjonowania przedsiębiorstwa i sporządza prosty biznesplan; charakteryzuje mechanizmy funkcjonowania gospodarki i instytucji rynkowych oraz rolę państwa w gospodarce; analizuje aktualne zmiany i tendencje w gospodarce świata i Polski; rozróżnia i porównuje formy inwestowania i wynikające z nich ryzyko.

III. Planowanie i kariera zawodowa.

Uczeń opisuje mocne strony swojej osobowości; analizuje dostępność rynku pracy w odniesieniu do własnych kompetencji i planów zawodowych.

IV. Zasady etyczne.

Stowarzyszenie ze Siedzibą
Narodowego Funduszu Ochrony
Środowiska i Gospodarki Wodnej

		<i>Uczeń wyjaśnia zasady etyczne w biznesie i w relacjach pracownik-pracodawca, potrafi ocenić zachowania pod względem etycznym.</i>
5 – studia I i II stopnia (licencjackie i magisterskie)	Tak, Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego	<p>Krajowe ramy kwalifikacji wymagają od studentów zdobycia wiedzy i umiejętności z zakresu zrównoważonego rozwoju jedynie w przypadku:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nauk przyrodniczych (<i>Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego</i>) • nauk rolniczych, leśnych i weterynaryjnych (<i>Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego</i>) <p>Zapisy z rozporządzeń w tabeli Tab. 2.</p>
6 – studia III stopnia (doktoranckie)	Nie	<p>Nie ma żadnych wytycznych dotyczących edukacji dla zrównoważonego rozwoju na studiach doktoranckich. W tym zakresie uczelnie posiadają pełną autonomię.</p>

Obowiązek wprowadzania zagadnień zrównoważonego rozwoju do nauczania przedszkolnego i wczesnoszkolnego określa Podstawa programowa. Jednym ze wskazanych tamże celów wychowania przedszkolnego jest *budowanie dziecięcej wiedzy o świecie społecznym, przyrodniczym i technicznym oraz rozwijanie umiejętności prezentowania swoich przemyśleń w sposób zrozumiały dla innych*.

Cele określone w podstawie programowej dla edukacji wczesnoszkolnej również ukierunkowują naukę na zagadnienia i wartości zrównoważonego rozwoju: *Należy zadbać o to, aby dziecko odróżniało dobro od zła, było świadome przynależności społecznej (...) oraz rozumiało konieczność dbania o przyrodę*. Mają być one realizowane w szczególności poprzez edukację przyrodniczą, społeczną oraz etykę. Podstawa zaleca prowadzenie edukacji przyrodniczej przy udziale zajęć terenowych i praktycznych.

W podstawie programowej, na II etapie edukacyjnym szkoły podstawowej (tj. w klasach IV-VI) pojawiają się liczne odniesienia do zagadnień społecznych, kulturowych i środowiskowych (na zajęciach z historii i społeczeństwa, etyki, przyrody). Aspekty społeczne Podstawa programowa wprowadza w szczególności na zajęciach z historii i społeczeństwa, języka polskiego oraz etyki. Zajęcia szkolne mają promować wartości i prawidłowe postawy społeczne, wzbudzać w uczniach zainteresowanie problemami społecznymi, rozwijać wrażliwość oraz skłaniać do współpracy. Na zajęciach powyższe tematy powinny być wprowadzane w szczególności na przykładach z literatury, historii, czy życia codziennego. Tematy związane z rozwojem gospodarczym nie są wprowadzane przez Podstawę programową w ramach żadnego z przedmiotów, choć mogą być poruszane na zajęciach etyki lub historii społeczeństwa, w zależności od szkolnych programów nauczania.

Zagadnienia kulturowe poruszane są w szczególności na zajęciach z języka polskiego, a także muzyki i plastyki. Duży nacisk kładzie się na rozumienie i interpretację utworów (literackich, muzycznych, plastycznych) oraz rozwijanie wrażliwości uczniów na sztukę. Aspekty środowiskowe poruszane są w szczególności na zajęciach przyrody. W wyniku realizacji Podstawy programowej uczeń ma obserwować, rozumieć, szanować i interesować się zjawiskami i problemami środowiska naturalnego. W tym zakresie powinny być prowadzone zajęcia terenowe oraz badawcze. Również promowanie zdrowego trybu życia jest elementem zajęć przyrody i wychowania fizycznego.

III i IV etap edukacyjny (czyli gimnazja i szkoły ponadgimnazjalne) w większym stopniu zorientowany jest na dostarczanie wiedzy i umiejętności oraz analizę i interpretację, niż promowanie wartości. Tematyka zajęć często jest rozszerzeniem zagadnień poruszanych już w szkole podstawowej. Aspekty środowiskowe realizowane są przede wszystkim na zajęciach biologii i geografii oraz na zajęciach uzupełniających – przyroda (poziom IV). Zgodnie z zapisami Podstawy programowej, edukacja społeczna prowadzona jest przede wszystkim poprzez lekcje wiedzy o społeczeństwie, historii, etyki, wychowania do życia w rodzinie, a także informatyki, gdzie poruszane są zagadnienia społeczeństwa w sieci. Na zajęciach z podstaw przedsiębiorczości, wiedzy o społeczeństwie oraz ekonomii w praktyce (zajęcie

uzupełniające) realizowane są zagadnienia gospodarcze, z uwzględnieniem relacji społecznych oraz etycznych (np. uczeń poznaje mechanizmy gospodarki rynkowej oraz wartości i zobowiązania związane z życiem w demokratycznym państwie, ocenia wpływ globalizacji na gospodarkę świata i Polski oraz podaje przykłady oddziaływania globalizacji na poziom życia i model konsumpcji).

Aspekty kulturowe i różnorodności kulturowej poruszane są na zajęciach artystycznych na poziomie III (muzyka, plastyka, uzupełniające zajęcia artystyczne) oraz na poziomie IV (kultura, historia muzyki, historia sztuki, uzupełniające zajęcia artystyczne). Podczas, gdy gimnazjaliści na lekcjach muzyki i plastyki przede wszystkim uczą się obcować ze sztuką i analizować ją, uczniowie szkół ponadgimnazjalnych uczą się podstawowych informacji na temat historii sztuki, zarówno w zakresie malarstwa i muzyki, jak i współczesnych form np. filmu.

Podstawa programowa zaleca realizację programów nauczania przy użyciu metod praktycznych, doświadczeń oraz poprzez analizę i rozwiązywanie problemów. Po analizie zapisów dokumentu, zauważa się tendencję większego udziału praktycznych metod nauczania teorii, na wcześniejszych etapach edukacji. Można przypuszczać, że wynika to z różnych potrzeb rozwojowych dzieci w różnym wieku.

W raporcie pt. *Gdzie się schowała ekologia, Raport z analizy podręczników*, opracowanym przez ODE Źródła, wynika konkluzja, że treści ekologiczne zgodnie z zapisami Podstawy programowej są poruszane we wszystkich podręcznikach do przyrody, biologii i geografii. Rzadko jednak treści te wykraczają poza wymagane Podstawą programową minimum.

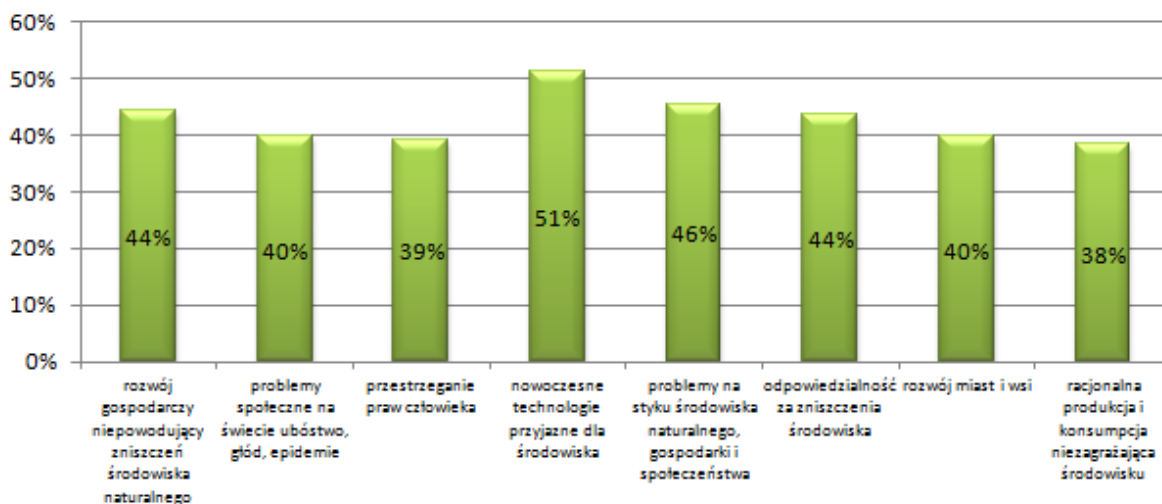
Krajowe Ramy Kwalifikacji wydane przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego zawierają wytyczne dotyczące programów nauczania na poszczególnych kierunkach w szkołach wyższych, jednakże oprócz zawartych w *Ramach* zapisów, uczelnia ma pełną autonomię w zakresie tworzenia programów. Termin zrównoważonego rozwoju oraz zagadnienia z nim związane występują w zakresie nauk przyrodniczych oraz nauk rolniczych, leśnych i weterynaryjnych.

Dla studiów kształcących przyszłych nauczycieli wskazano jedynie obowiązkowe do osiągnięcia kompetencje społeczne, tematyka zrównoważonego rozwoju w kształceniu pedagogów jest potraktowana bardzo pobieżnie – przede wszystkim poprzez idee samodoskonalenia i uczenia się przez całe życie. *Ramy* nie wymagają od przyszłych nauczycieli znajomości pojęcia *zrównoważony rozwój*, ani rozumienia problemów na styku środowiska, gospodarki i społeczeństwa.

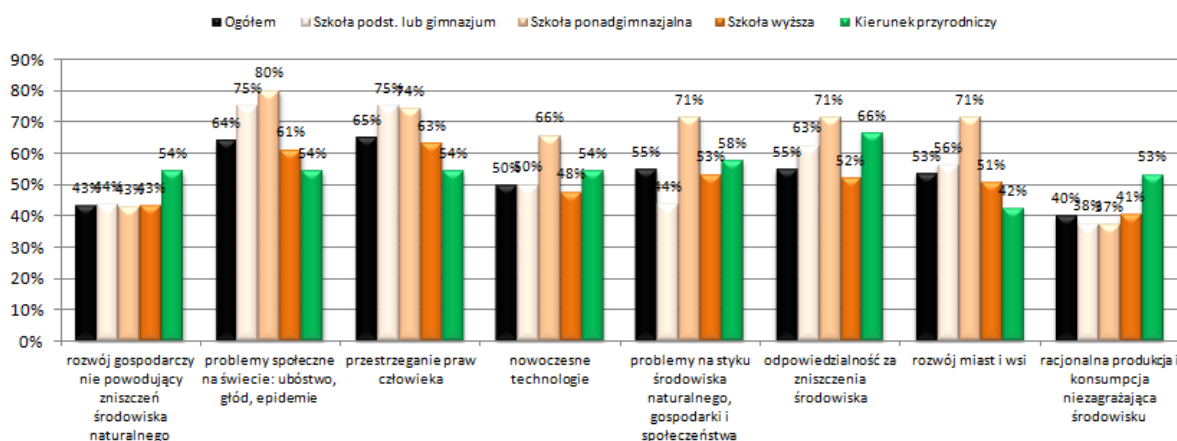
W opinii przedstawiciela Uniwersytetu im Adama Mickiewicza w Poznaniu nie ma żadnych standardów określających konieczność edukacji w zakresie zrównoważonego rozwoju. Obecnie obowiązują jedynie nowe *Krajowe Ramy Kwalifikacji* (wydawane przez Ministerstwo

Nauki i Szkolnictwa Wyższego) jednakże każda uczelnia ma autonomię w zakresie tworzenia programów nauczania.

Uczniowie i studenci, którzy wzięli udział w badaniu internetowym wskazywali, że niektóre zagadnienia ZR są a inne nie są wprowadzane na zajęciach. Rozkład odpowiedzi przedstawiony został na Rys. 1 oraz Rys. 2 (Rys. 2 zawiera podział na poszczególne poziomy nauczania. Na rysunku połączona została szkoła podstawowa i gimnazjum oraz wyróżniono studentów kierunków przyrodniczych).

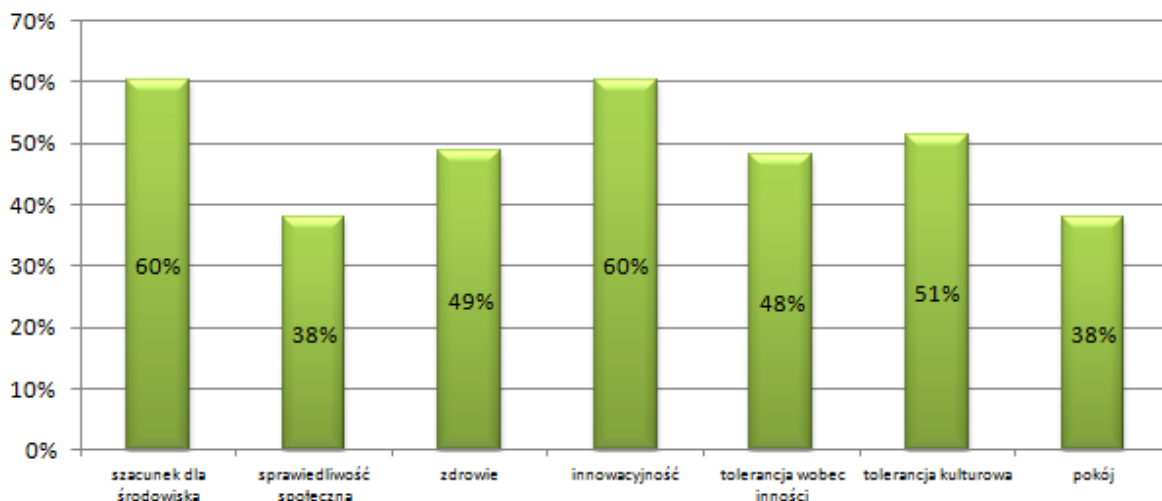
Rys. 1 Rozkład odpowiedzi uczniów i studentów na pytanie: Czy w ramach zajęć lekcji poruszane są następujące zagadnienia? [opracowanie własne, próba 305]

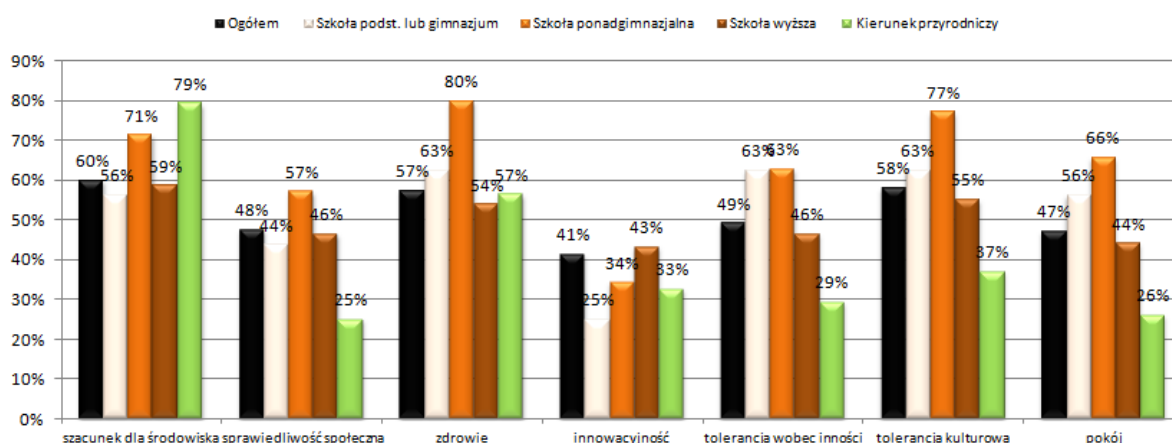
Rys. 2 Rozkład odpowiedzi uczniów i studentów na pytanie: Czy w ramach zajęć lekcji poruszane są następujące zagadnienia? w podziale na typ szkoły [opracowanie własne, próba 305]

Kolejne wykresy Rys. 3 i Rys. 4 przedstawiają rozkład odpowiedzi uczniów i studentów na pytanie czy wartości związane ze zrównoważonym rozwojem są, ich zdaniem promowane w szkole.

Rys. 3 Rozkład odpowiedzi uczniów i studentów na pytanie: Czy na zajęciach/lekcji promowane są następujące wartości? [opracowanie własne, próba 305]

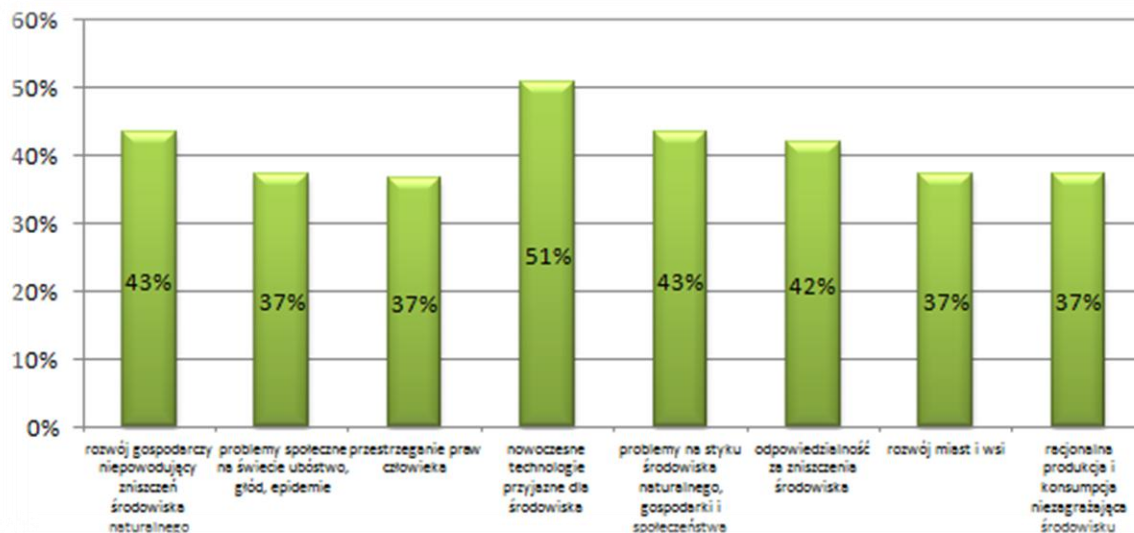

Rys. 4 Rozkład odpowiedzi uczniów i studentów na pytanie: Czy na zajęciach/lekcji promowane są następujące wartości? w podziale na typ szkoły [opracowanie własne, próba 305]

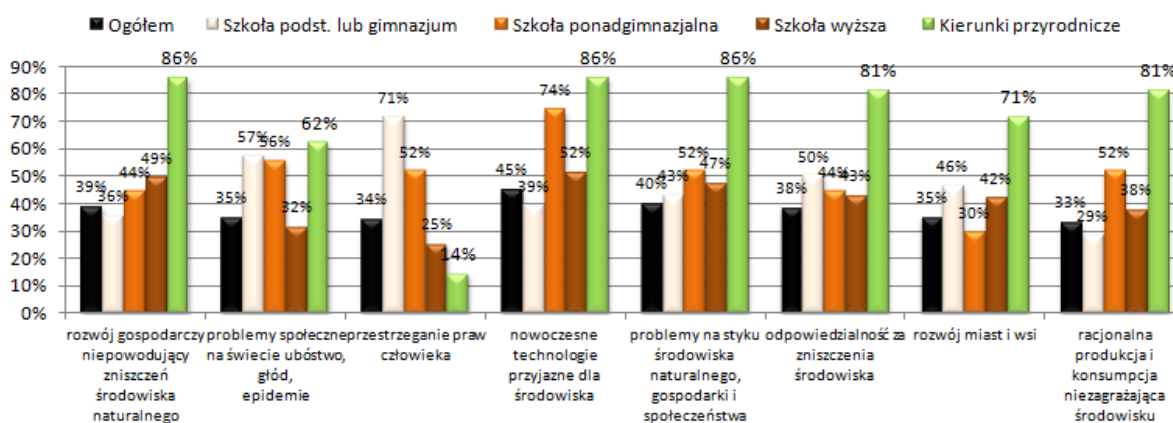
Z powyższych danych wynika, że w szkołach i na uczelniach poruszane są zagadnienia związane ze zrównoważonym rozwojem, przede wszystkim: nowoczesnych technologii, problemów na styku środowiska naturalnego, gospodarki i społeczeństwa oraz rozwoju gospodarczego niepowodującego zniszczeń środowiska naturalnego; również promowane są wartości ZR, w szczególności: innowacyjność, szacunek dla środowiska oraz tolerancja kulturowa. Zdecydowanie częściej treści zrównoważonego rozwoju poruszane są na studiach o charakterze przyrodniczym.

Z przeprowadzonych badań wynika, że zrównoważony rozwój w szkołach najczęściej jest treścią zajęć: wiedzy o społeczeństwie, geografii, biologii i podstaw przedsiębiorczości, a także na przedmiotach specjalistycznych na studiach wyższych (np. ochrona środowiska, polityka społeczna, podstawy ekonomii i środowiska, makroekonomia).

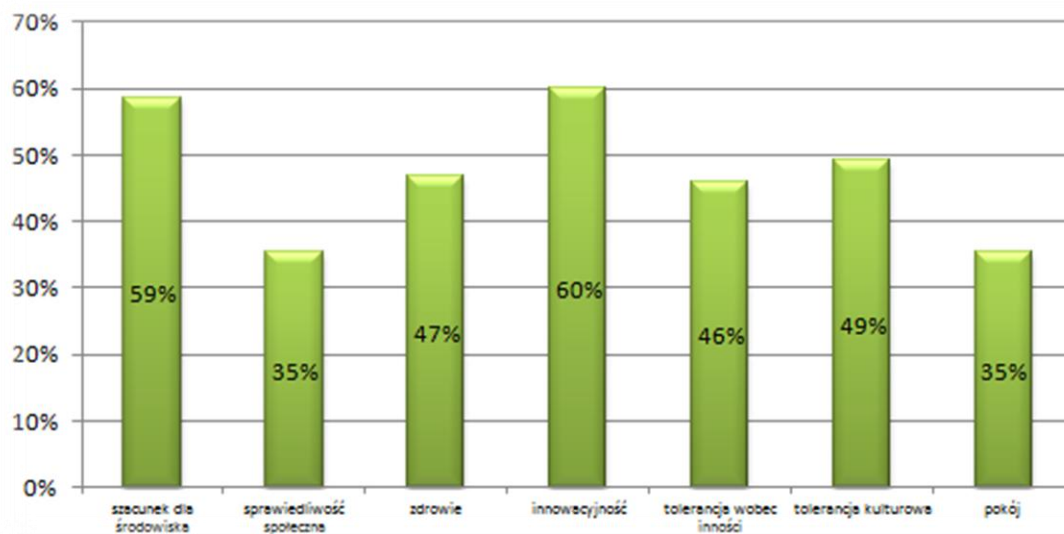
Następne wykresy przedstawiają odpowiedzi na analogiczne pytania, zadane nauczycielom szkolnym i akademickim.

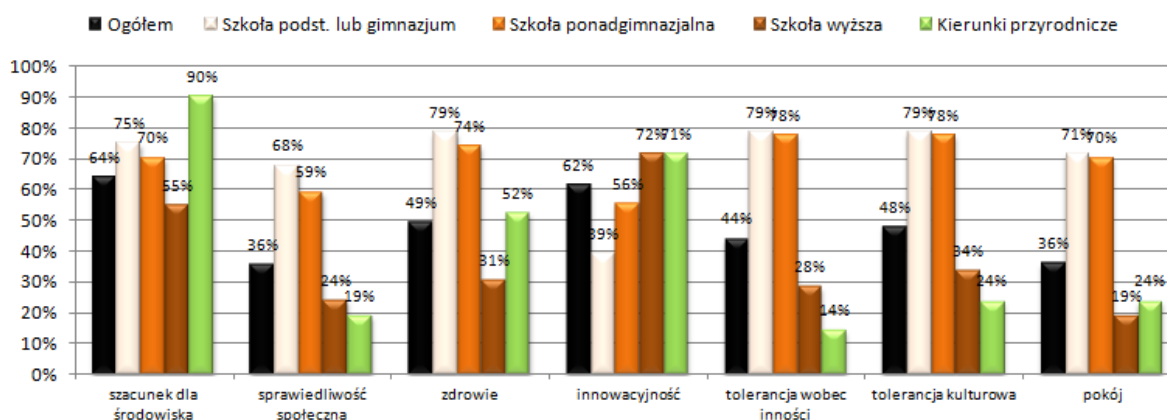
Rys. 5 Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: Czy w ramach prowadzonych przez Pana (ią) zajęć poruszane są następujące zagadnienia? [opracowanie własne, próba 156]

Rys. 6 Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: Czy w ramach prowadzonych przez Pana (ią) zajęć poruszane są następujące zagadnienia? z podziałem na typ szkoły [opracowanie własne, próba 156]

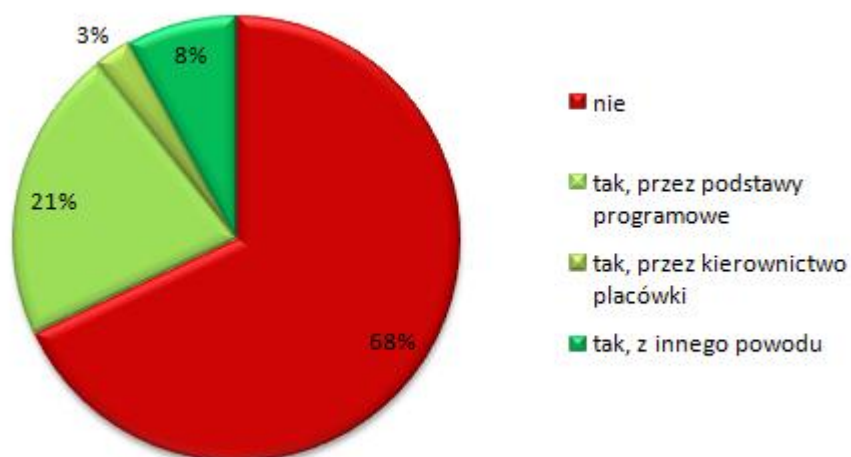

Rys. 7 Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: Czy na zajęciach promowane są wśród uczniów/studentów następujące wartości? [opracowanie własne, próba 156]

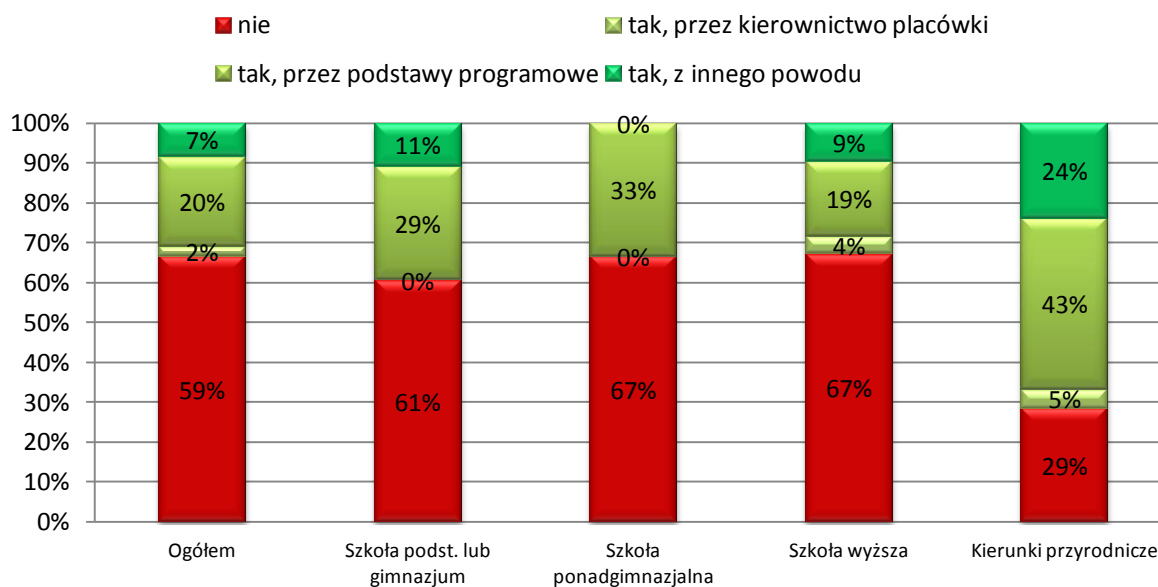

Rys. 8 Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: Czy na zajęciach promowane są wśród uczniów/studentów następujące wartości? z podziałem na typy szkół [opracowanie własne, próba 156]

Opinie uczniów i nauczycieli w zakresie zagadnień oraz wartości są zbliżone. Najczęściej nauczyciele wprowadzają na zajęciach zagadnienia dotyczące: nowoczesnych technologii, problemów na styku środowiska naturalnego, gospodarki i społeczeństwa oraz rozwoju gospodarczego niepowodującego zniszczeń środowiska naturalnego. Zdaniem pedagogów w szkole promuje się przede wszystkim: innowacyjność oraz szacunek dla środowiska. Większość badanych nauczycieli (68%) twierdzi, że nie jest zobowiązana do prowadzenia edukacji dla zrównoważonego rozwoju. Tylko 21% (jednocześnie jest to 31% nauczycieli szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych) uważa, że obowiązuje ich do tego Podstawa programowa. Może to wskazywać na niski poziom świadomości występowania takich zapisów.

Rys. 9 Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: Czy w ramach prowadzonych przez Pana(ią) zajęć jest Pan(i) zobowiązany(a) do edukowania w zakresie zrównoważonego rozwoju? [opracowanie własne, próba 156]

Rys. 10 Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: Czy w ramach prowadzonych przez Pana(ią) zajęć jest Pan(i) zobowiązany(a) do edukowania w zakresie zrównoważonego rozwoju? w podziale na typ [opracowanie własne, próba 156]

Z powyższych danych wynika, że 29% nauczycieli szkół podstawowych i gimnazjów oraz 33% nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych uważa, że jest zobowiązanych do prowadzenia EZR przez Podstawy programowe. Kierownictwo placówek zobowiązuje swoich pracowników do wprowadzania zrównoważonego rozwoju jedynie w przypadku szkół wyższych. Większość nauczycieli kierunków przyrodniczych uczelni wyższych (61%) jest zobowiązana do wprowadzania treści związanych ze zrównoważonym rozwojem.

Z danych pozyskanych w badaniu ankietowym wynika, że w szkołach EZR jest najczęściej elementem zajęć: geografii, wiedzy o społeczeństwie, biologii i podstaw przedsiębiorczości. Na studiach natomiast kursów przyrodniczych (ochrona środowiska, ekologia), społecznych (socjologia, turystyka, teorie bezpieczeństwa) i ekonomicznych (makroekonomia, marketing).

3.2. Współpraca głównych interesariuszy w zakresie EZR

Wnioski:

- Brak jest ogólnie ustrukturyzowanej współpracy w zakresie EZR.
- Brak współpracy jest uznawany za jedną z głównych barier w rozwoju EZR w Polsce.
- Współpraca w zakresie EZR pomiędzy Ministerstwem Środowiska, Ministerstwem Edukacji Narodowej, Ministerstwem Spraw Zagranicznych, Ministerstwem Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz w mniejszym stopniu Ministerstwem Gospodarki i Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego w szczególności dotyczy realizacji wspólnych programów oraz wydawania lub opiniowania dokumentów strategicznych.
- W zakresie edukacji globalnej nawiązana jest silna współpraca pomiędzy Ministerstwem Spraw Zagranicznych, Ministerstwem Edukacji Narodowej oraz siecią organizacji pozarządowych Grupa Zagranica. Współpraca realizowana jest na podstawie porozumienia, podpisanego pomiędzy MEN, MSZ i GZ w dniu 26 maja 2011.
- Na szczeblu lokalnym nawiązywana jest szeroka, nieformalna współpraca pomiędzy organizacjami i instytucjami zajmującymi się edukacją dla zrównoważonego rozwoju.
- Niewielu nauczycieli współpracuje z organizacjami pozarządowymi w zakresie EZR (dane z raportu *Kto ma czas na ekologię*).
- Współpraca wewnątrzszkolna w zakresie EZR odbywa się różnie w zależności od placówki. Ze względu na fakt, że organem prowadzącym szkoły są jednostki samorządu terytorialnego trudno jest ustalić jaki jest stan rzeczywisty, gdyż nie ma ogólnopolskich badań na ten temat.
- Istnieje sieć koordynatorów regionalnych, utworzona w ramach projektu Ośrodka Rozwoju Edukacji, których celem jest docieranie z misją edukacji globalnej do pojedynczych szkół. Sieć ta może być wykorzystana do popularyzacji EZR w szkołach.
- Istnieją liczne platformy internetowe zawierające i oferujące materiały, scenariusze i pomoce naukowe do prowadzenia zajęć z zakresu EZR, które cieszą się rosnącą popularnością wśród nauczycieli.
- Jedynie 14% nauczycieli szkolnych i akademickich oraz 7% uczniów i studentów, przyznało, że w ich placówce platformy i sieci są wykorzystywane do edukowania w zakresie zrównoważonego rozwoju.
- W Polsce istnieje, stworzona przez ORE sieć koordynatorów wojewódzkich, realizujących w terenie działania dotyczące edukacji globalnej.

3.2.1. Współpraca pomiędzy podmiotami

Należy wyróżnić co najmniej cztery poziomy współpracy:

- strategiczną (na poziomie instytucji centralnych),
- międzysektorową (pomiędzy instytucjami naukowymi, NGO, biznesem itd.),
- lokalną (współpraca różnych instytucji na poziomie lokalnym, np. w mieście, gminie),
- wewnątrzszkolną.

Zarówno na poziomie strategicznym, jak i międzysektorowym współpraca pomiędzy podmiotami jest wspierana lub koordynowana poprzez działania Polskiego Komitetu ds. UNESCO. Członkami PK są przedstawiciele Ministerstw oraz innych podmiotów, zajmujących się EZR w kraju.

W zakresie współpracy strategicznej w edukacji dla zrównoważonego rozwoju współpraca powinna odbywać się przede wszystkim pomiędzy resortami odpowiedzialnymi za edukację i kształcenie nauczycieli (Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego), Ministerstwem Środowiska, Ministerstwem Spraw Zagranicznych oraz Ministerstwem Gospodarki i Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego aktywnie współpracuje w zakresie edukacji globalnej z Ministerstwem Spraw Zagranicznych i Ministerstwem Edukacji Narodowej. Nie ma natomiast współpracy pomiędzy MNiSW, a Ministerstwem Środowiska w zakresie EZR.

Współpraca między wskazanymi Ministerstwami w szczególności dotyczy realizacji wspólnych programów oraz wydawania lub opiniowania dokumentów strategicznych. Nie bez znaczenia jest fakt przyjęcia *Planu uporządkowania strategii rozwoju*, w związku z którym ma powstać dziewięć ramowych strategii rozwoju Polski. Projekty dokumentów powstają we współpracy resortów. Spośród dziewięciu strategii objętych *Planem* pięć porusza tematykę edukacji dla zrównoważonego rozwoju: *Strategia innowacyjności i efektywności gospodarki; Strategia rozwoju kapitału ludzkiego; Bezpieczeństwo energetyczne i środowisko; Strategia rozwoju kapitału społecznego; Strategia zrównoważonego rozwoju wsi i rolnictwa.*

Duże znaczenie we współpracy ma stowarzyszenie organizacji pozarządowych, powstałe m. in. w celu promowania edukacji globalnej – Grupa Zagranica. W zakresie edukacji globalnej nawiązana jest silna współpraca pomiędzy MSZ, MEN oraz Grupą Zagranica, odbywa się ona na podstawie formalnego porozumienia [4]. Współpraca na poziomie międzysektorowym funkcjonuje nieformalnie dzięki inicjatywom organizacji pozarządowych, czy środowiska naukowego (np. UCBNŚB współpracuje zarówno z NGO, jak i ośrodkami władzy centralnej).

Z przeprowadzonych wywiadów indywidualnych oraz grupowych wynika, że na szczeblu lokalnym nawiązywana jest szeroka, nieformalna współpraca pomiędzy organizacjami i instytucjami zajmującymi się edukacją dla zrównoważonego rozwoju, w szczególności pomiędzy:

- organizacjami pozarządowymi,
- pracownikami kuratorium odpowiedzialnymi za edukację ekologiczną,
- administracją terenów cennych przyrodniczo,
- instytucjami związanymi z wywozem odpadów.

Współpraca odbywa się w ramach realizacji wspólnych projektów, konkursów i akcji. Ponadto organizacje pozarządowe wspierają podmioty ustawowo zobowiązane do

edukowania w zakresie zrównoważonego rozwoju (np. poprzez przekazanie materiałów dydaktycznych, bądź udział edukatorów – członków organizacji w przedsięwzięciach).

Według informacji zawartych w raporcie *Kto ma czas na ekologię* [72], niewielu nauczycieli współpracuje z organizacjami pozarządowymi w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju, najczęściej wymienianą organizacją jest Liga Ochrony Przyrody². Autorzy publikacji postawili również tezę, że niska jest świadomość nauczycieli czym jest organizacja ekologiczna.

Współpraca wewnątrzszkolna w zakresie EZR odbywa się różnie w zależności od placówki. Ze względu na fakt, że organem prowadzącym szkoły (do poziomu ponadgimnazjalnej włącznie) są jednostki samorządu terytorialnego trudno jest ustalić jaki jest stan rzeczywisty, gdyż nie ma ogólnopolskich badań na ten temat.

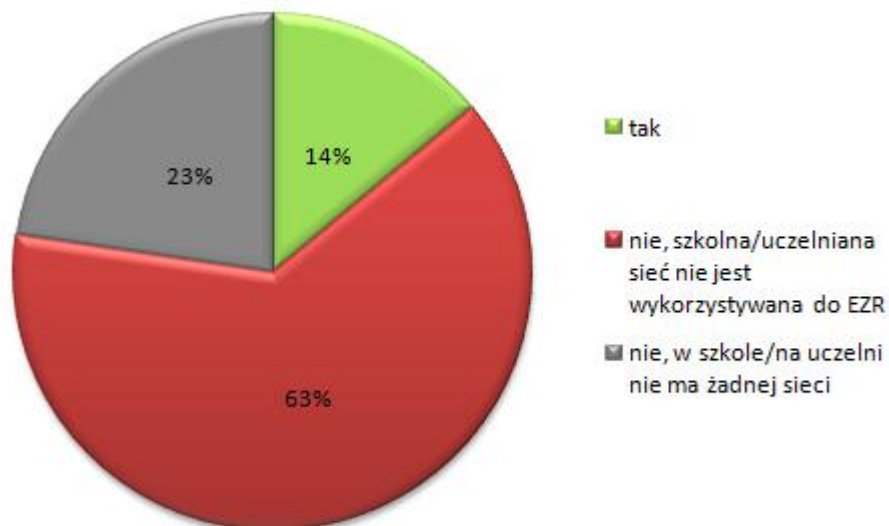
Podczas wywiadów indywidualnych, przedstawiciele wielu podmiotów, kwestię współpracy na różnych poziomach, uznali za barierę dla rozwoju EZR. Pracownicy Ministerstwa Edukacji Narodowej stwierdzili, że na niewystarczającym poziomie jest współpraca pomiędzy nauczycielami w jednej szkole (np. podczas tworzenia programów nauczania). Przedstawiciele Ministerstwa Gospodarki uznali, że problemem jest brak współpracy pomiędzy szkołami i uczelniami, a środowiskiem naukowym. Przedstawiciele różnych uczelni wskazywali na brak ogólnie ustrukturyzowanej współpracy w zakresie EZR oraz na brak woli współpracy ze strony lokalnych samorządów.

3.2.2. Sieci, platformy, grupy robocze

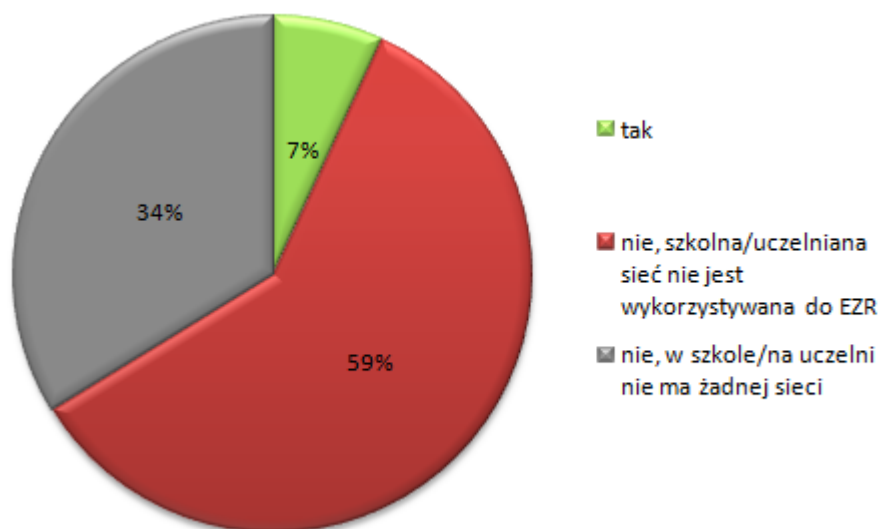
W badaniu ankietowym zarówno grupa uczniów i studentów, jak i nauczycieli była zapytana, czy szkolne sieci lub platformy są wykorzystywane do edukacji dla zrównoważonego rozwoju.

---

² W raporcie nie podano odsetka nauczycieli, którzy współpracują z organizacjami pozarządowymi, ponieważ pytanie było błędnie rozumiane przez respondentów

Rys. 11 Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: Czy edukacja w zakresie powyżej wymienionych zagadnień i wartości odbywa się przy wykorzystaniu szkolnych/uczelnianych platform lub sieci? [opracowanie własne, próba 156]

Rys. 12 Rozkład odpowiedzi uczniów i studentów na pytanie: Czy edukacja w zakresie powyżej wymienionych zagadnień i wartości odbywa się przy wykorzystaniu szkolnych/uczelnianych platform lub sieci? [opracowanie własne, próba 305]

Jedynie 14% nauczycieli szkolnych i akademickich oraz 7% uczniów i studentów, którzy wzięli udział w badaniu CAWI przyznało, że w ich placówce, szkolne lub akademickie platformy i sieci, są wykorzystywane do edukowania w zakresie zrównoważonego rozwoju. Najczęściej

wskazywali oni, że sieci są wykorzystywane do działalności kół zainteresowań. Wymieniano platformę Moodle³ lub wewnętrzne sieci uczelniane.

Poniższa tabela (Tab. 4) zestawia sieci, platformy i grupy robocze w działające w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju.

Na szczególną uwagę zasługuje sieć koordynatorów wojewódzkich, stworzona przez Ośrodek Rozwoju Edukacji w ramach projektu *Edukacja globalna w szkolnych projektach edukacyjnych*. Zadaniem koordynatorów jest realizacja w terenie działań związanych z edukacją globalną. Rezultaty przedsięwzięcia mogą posłużyć jako wzór dla stworzenia takiej sieci w zakresie EZR. Być może sieć ta mogłaby zostać wykorzystana do popularyzacji EZR, jako uzupełnienie czy rozszerzenie edukacji globalnej.

Największą w Polsce siecią współpracy w zakresie edukacji globalnej jest stowarzyszenie Grupa Zagranica (jej członkami są organizacje pozarządowe, które działają m. in. w zakresie edukacji globalnej). W ramach stowarzyszenia utworzono m. in. grupę roboczą ds. edukacji globalnej. Nie ma w kraju analogicznej struktury dotyczącej edukacji dla zrównoważonego rozwoju. W zakresie odpowiedzialnej i zrównoważonej gospodarki powstały sieci Zespół do Spraw Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw i Grupa Robocza do Spraw Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw.

UNESCO patronuje licznym, międzynarodowym tematycznym sieciom współpracy w zakresie EZR, np. sieci szkół stowarzyszonych, sieci katedr UNESCO, w których użytkownicy komunikują się między sobą za pomocą Internetu.

ORE w ramach realizowanego projektu *Edukacja globalna w szkolnych projektach edukacyjnych* stworzyło sieć koordynatorów regionalnych, których celem jest docieranie z misją edukacji globalnej do pojedynczych szkół.

W Internecie można znaleźć liczne platformy służące m. in. do wymiany informacji pomiędzy nauczycielami zawierające liczne materiały, scenariusze i pomoce naukowe do prowadzenia zajęć (mapy interaktywne, filmy, prezentacje, testy) w zakresie EZR oraz informacje o szkoleniach i kursy *e-learningowe*. Platformy są prowadzone i finansowane przez organizacje pozarządowe (np. zielonalekcja.pl), jednostki naukowo-badawcze (portal ekoedu.uw.edu.pl) oraz ORE (*scholaris*, edukacjaiglobalna.ore.edu.pl). Cieszą się one rosnącym zainteresowaniem, np. z platformy prowadzonej przez ORE obecnie korzysta 500 nauczycieli.

---

³ Moodle (*Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment*) jest to platforma internetowa rozprowadzana na zasadzie oprogramowania *open source*, która jest wykorzystywana przez niektóre szkoły i uczelnie wyższe do celów edukacyjnych, np. udostępniania materiałów, kursów *e-learningowych*.

Tab. 4 Sieci, platformy i grupy robocze, dotyczące EZR

Nazwa	Uczestnicy	Sposób organizacji	Zakres i cel działalności	Koordinacja	Kontakt
Grupa robocza ds. edukacji globalnej	Organizacje pozarządowe	grupa robocza w ramach stowarzyszenia	Grupa działa w ramach Grupy Zagranica od 2006 r. W skład grupy wchodzi przedstawiciele różnych organizacji członkowskich GZ, do udziału w działaniach grupy roboczej zapraszane są również inne, niezrzeszone organizacje oraz instytucje zajmujące się na co dzień problematyką edukacji rozwojowej/globalnej. Do najaktywniejszych NGOs, których reprezentanci regularnie uczestniczą w pracach grupy roboczej należą Polska Akcja Humanitarna, Fundacja Edukacja dla Demokracji, Instytut Globalnej Odpowiedzialności i Centrum Edukacji Obywatelskiej	Grupa Zagranica	http://zagranica.org.pl/GR-ds.-Edukacji-Gllobalnej/
Szkoły dla ekorozwoju	Szkoły	projektowa	Celem jest angażowanie szkół w działania na rzecz edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju. Pośrednim celem jest włączenie społeczności lokalnych w ochronę środowiska a także wzrost jej świadomości ekologicznej. Program zachęca swoich uczestników do współpracy zarówno z osobami prywatnymi, jak i instytucjami i organizacjami wszystkich 3 sektorów. Wspierając partnerskie inicjatywy społeczne Program generuje działania na rzecz zrównoważonego rozwoju przez co wpływa również na poprawę jakości życia w danym środowisku lokalnym.	Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, honorowy patronat: MEN, MŚ	www.ekoszkola.pl
<i>Scholaris</i>	Nauczyciele	internetowa	<i>Scholaris</i> to bezpłatny portal wiedzy dla nauczycieli, który gromadzi i udostępnia użytkownikom gotowe zasoby edukacyjne oraz narzędzie dla nauczycieli do wykorzystania w przygotowaniu zajęć szkolnych.	Ośrodek Rozwoju Edukacji	http://www.scholaris.pl
Sieć Szkolnych Liderów	Trenerzy, koordynatorzy	projektowa	W ramach projektu <i>Edukacja globalna w szkolnych projektach edukacyjnych</i> powstały materiały dla	Ośrodek Rozwoju Edukacji	http://www.edukacjaglobalna.ore.edu.pl

Stowarzyszenie ze Siedzibą
Narodowego Funduszu Ochrony
Środowiska i Gospodarki Wodnej

edukacji globalnej projektu Edukacja globalna w szkolnych projektach edukacyjnych			<p>nauczycieli w zakresie edukacji globalnej, w szczególności: kursy <i>e-learningowe</i>, scenariusze zajęć, testy. Są one dostępne dla nauczycieli na platformie edukacja.globalna.pl.</p> <p>Celem ogólnym projektu <i>Edukacja globalna w szkolnych projektach edukacyjnych</i> jest zwiększenie roli i miejsca edukacji globalnej w szkolnych programach nauczania i wychowania zgodnie z założeniami nowej Podstawy programowej oraz zaktywizowanie środowiska szkolnego – nauczycieli, dzieci i młodzieży do podejmowania i realizowania projektów w obszarze edukacji globalnej.</p> <p>Sieć koordynatorów powstała, by dotrzeć z projektem do szkół położonych w całym kraju.</p> <p>W ramach projektu powstały materiały dla nauczycieli w zakresie edukacji globalnej, w szczególności: kursy <i>e-learningowe</i>, scenariusze zajęć, testy, które są dostępne dla nauczycieli na platformie edukacja.globalna.pl.</p>		
Sieć katedr UNESCO	Środowisko naukowe	międzynarodowa	<p>Międzynarodowy Program Sieci Katedr UNESCO (<i>University Twinning and Networking</i>) powstał w 1992 r. Celem programu jest wspomaganie wymiany wiedzy, badań naukowych, szkoleń oraz współpracy międzynarodowej między uczelniami wyższymi poprzez tworzenie sieci współpracy naukowej w priorytetowych dla UNESCO dziedzinach, a także promowanie solidarności akademickiej w skali całego świata.</p> <p>Sieć obejmuje 715 katedr w 131 krajach (w Polsce 12). We współpracy realizowane są między innymi badania w zakresie: praw człowieka, trwałego rozwoju, jakości nauczania i zarządzania dla rozwoju. Jak można</p>	UNESCO	http://www.unesco.org/en/unitwin/university-twinning-and-networking

			zauważyć są to również zagadnienia związane ze zrównoważonym rozwojem.		
Sieć szkół stowarzyszonych	Szkoły	międzynarodowa	Sieć powstała w celu rozpowszechniania idei współpracy międzynarodowej wśród dzieci i młodzieży. Sieć ta przyczynia się do budowania wzajemnego zrozumienia, a dzięki temu do zachowania pokoju na świecie. Obecnie w programie uczestniczy ponad 9000 instytucji oświatowych z 180 krajów, począwszy od przedszkoli, a skończywszy na placówkach kształcenia nauczycieli. Polskie szkoły przystąpiły do tego programu w 1956 roku. Uczestnictwo w programie Szkół Stowarzyszonych UNESCO łączy się z moralnym zobowiązaniem do podejmowania wszelkich działań promujących kulturę pokoju i wzajemnego międzynarodowego zrozumienia. Między innymi Szkoły Stowarzyszone łączy realizacja projektów w zakresie edukacji na temat zrównoważonego rozwoju.	UNESCO	http://www.unesco.org/nw/en/education/networks/global-networks/aspnet/
EKO Forum	Środowisko naukowe	internetowa	<i>Weblog GEOpolityczno – PROoekologiczny</i> jest przede wszystkim, nastawiony na autorską poważną publicystykę o charakterze popularno – naukowym oraz tematyczne felietony w zakresie ekologii. Na blogu poruszone zostały aktualne wydarzenia o tematyce środowiskowej.		http://ekoforum.eu
EkoEdu	Środowisko naukowe, nauczyciele czy tylko?	internetowa	Źródło pomocy dydaktycznych oraz zasobów informacyjnych ułatwiających prowadzenie zajęć z zakresu EZR z dziećmi i młodzieżą.	Uniwersyteckie Centrum Badań na Środowiskiem Przyrodniczym	http://www.ekoedu.uw.edu.pl
Polsko-Niemiecka Sieć Naukowców	Środowisko naukowe	międzynarodowa	Jest to organizacji typu non-profit nastawiona na szeroko zakrojoną współpracę polskich i niemieckich naukowców w zakresie promowania i koordynacji projektów na rzecz zrównoważonego rozwoju. W	biura w: Białymstoku, Poznaniu, Berlinie i Heidelbergu	http://www.au.poznan.pl/pnsnrzr/

Na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju			ramach współpracy podejmowane są działania na rzecz wspólnych projektów naukowych, warsztatów i konferencji, wspólnych publikacji oraz wzajemnej wymiany studentów i naukowców.		
EKOPELAGOG.NET	Nauczyciele	internetowa	Serwis ekologiczny dla pedagogów, zawiera publikacje i materiały dla nauczycieli z zakresu edukacji ekologicznej.	Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Szczecinie	http://ekopedagog.net
Krajowa Sieć Informacji o Bioróżnorodności	Środowisko naukowe	internetowe	Sieć zajmuje się między innymi upowszechnianiem danych o różnorodności biologicznej oraz wyników badań uczestników sieci poprzez sieć komputerową, publikacje i działalność edukacyjną.	Wydział Biologii Uniwersytetu Warszawskiego	http://www.ksib.pl
Zielonalekcja.pl	Nauczyciele	internetowe	Portal ZielonaLekcja.pl ma być drogowskazem dla tych, którzy chcą żyć w zgodzie z naturą i chronić środowisko naturalne. Na platformie zamieszczone są materiały edukacyjne, które pozwolą nauczycielom w ciekawy i niebanalny sposób przeprowadzić lekcje dotyczące edukacji ekologicznej dla zrównoważonego rozwoju (w szczególności dotyczące ekologii, klimatu, przyrody). Obecnie na portalu można znaleźć ponad 100 gotowych scenariuszy lekcji.	NGO	http://zielonalekcja.pl
Zespół do spraw odpowiedzialności przedsiębiorstw	Przedstawiciele: MG, MPiPS, MF, MSP, MNiSW, MEN, MRR, MŚ, MSZ, UOKiK, UZP	formalne	Do zadań Zespołu należy: <ul style="list-style-type: none"> • proponowanie rozwiązań dotyczących koordynacji działań poszczególnych organów administracji publicznej w zakresie promocji i wprowadzania zasad Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw, • analiza i wykorzystywanie doświadczeń oraz upowszechnianie dobrych praktyk w obszarze Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw z	Ministerstwo Gospodarki	http://www.mg.gov.pl/Go spodarka/Zrownowazonyr ozwoj/Aktualnosci/Zespol +ds.+Spolecznej+Odpowie dzialnosci+Przedsiębiorstw .htm

			<p>innych państw, w szczególności narzędzi wypracowanych w ramach Europejskiego Sojuszu na rzecz budowania i wdrażania polityki Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw,</p> <ul style="list-style-type: none"> • tworzenie warunków lepszej komunikacji oraz dialogu pomiędzy administracją, biznesem, partnerami społecznymi oraz organizacjami pozarządowymi w sprawach dotyczących Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw.		
--	--	--	--	--	--

3.3. Powiązania EZR z innymi procesami edukacyjnymi wspierającymi kształcenie dla zrównoważonego rozwoju

Wnioski:

- EZR przede wszystkim znajduje się w edukacji formalnej co zagwarantowane jest Podstawą programową (w szczególności w edukacji przyrodniczej).
- EZR jest również elementem edukacji pozaformalnej realizowanej głównie przez organizacje pozarządowe, Ministerstwo Środowiska, samorządy i instytucje lokalne w postaci projektów skierowanych do szkół.
- EZR jest wspierana przez edukację globalną, rozwojową, obywatelską i kulturową.
- W Polsce najsilniej rozwinięta jest edukacja globalna, wspierane przez MSZ, MEN, ORE oraz organizacje pozarządowe.
- Edukacja globalna i edukacja dla zrównoważonego rozwoju korzystają z tych samych metod i dotyczą tych samych wartości i idei. W edukacji globalnej przeważa aspekt społeczny, podczas gdy w EZR w Polsce wciąż największy nacisk kładzie się na aspekt środowiskowy. Oba te procesy mogą wspierać się wzajemnie i uzupełniać. Współpraca pomiędzy instytucjami zaangażowanymi w te procesy może przynieść wzmocnienie zrozumienia zasad i wartości ZR.
- EZR jest powiązany z procesem uczenia się przez całe życie. Obecnie w MEN trwają prace nad dokumentem strategicznym, wyznaczającym dalsze działania w zakresie uczenia się przez całe życie, czyli tzw. *lifelong learning*.

3.3.1. Powiązanie EZR z innymi procesami

EZR przede wszystkim znajduje się w edukacji formalnej (jest to zagwarantowane Podstawą programową) i jest wdrażany przez szkoły. W szczególności EZR występuje w edukacji przyrodniczej poprzez edukację nastawioną na analizę i poszukiwanie rozwiązań, która zgodnie z Podstawą programową powinna odbywać się na większości zajęć szkolnych. Beneficjentami edukacji formalnej są uczniowie i studenci.

EZR jest również elementem edukacji pozaformalnej, lecz docieranie do osób dorosłych jest trudniejsze, a żadne z przyjętych metod nie gwarantują dotarcia do wszystkich (m. in. edukowanie dorosłych poprzez dzieci, kampanie medialne, restrykcje prawne). W tym zakresie działania realizują Ministerstwo Środowiska, organizacje pozarządowe oraz samorządy i instytucje lokalne. Do edukacji pozaformalnej w zakresie zrównoważonego rozwoju ustawowo [20 , 22 , 24] zobowiązane są samorządy terytorialne, zakłady wywozu odpadów oraz służby administrujące tereny cenne przyrodniczo.

EZR jest powiązany z procesem uczenia się przez całe życie. Obecnie w MEN trwają prace nad dokumentem strategicznym, wyznaczającym dalsze działania w zakresie uczenia się przez całe życie, czyli tzw. *lifelong learning* (w lutym 2011 przyjęty został projekt strategii: *Perspektywa uczenia się przez całe życie*). Treść dokumentu uwzględnia zobowiązania wynikające z ustanowienia europejskiego obszaru uczenia się przez całe życie, w tym europejskich ram kwalifikacji.

EZR jest wspierany przez edukację globalną, rozwojową, obywatelską i kulturową. Wśród ekspertów występują rozbieżności, który z procesów zawiera się w którym, jednak przeważają opinie, że EZR jest częścią edukacji globalnej, która jest z kolei częścią edukacji rozwojowej. Realizacja działań edukacji globalnej jest podejmowana w szczególności przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych we współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej, Ośrodkiem Rozwoju Edukacji oraz Grupą Zagranica i odbywa się przede wszystkim na podstawie Programów współpracy rozwojowej.

Edukacja globalna i edukacja dla zrównoważonego rozwoju korzystają z tych samych metod i dotyczą tych samych wartości i idei. W edukacji globalnej przeważa aspekt społeczny, podczas gdy w EZR w Polsce wciąż największy nacisk kładzie się na aspekt środowiskowy. Oba te procesy mogą wspierać się wzajemnie i uzupełniać. Współpraca pomiędzy instytucjami zaangażowanymi w te procesy może przynieść wzmocnienie zrozumienia zasad i wartości ZR.

Poniższa tabela zawiera zestawienie procesów, wspierających edukację dla zrównoważonego rozwoju w Polsce.

Tab. 5 Procesy wspierające edukację dla zrównoważonego rozwoju w edukacji formalnej

Proces	Opis	Podstawa prawna	Jednostka wdrażająca	Beneficjenci
Edukacja środowiskowa i ekologiczna	Edukacja środowiskowa jest wprowadzana do programów nauczania, począwszy od przedszkola. Edukacja środowiskowa realizowana jest podczas nauki przedmiotów: przyroda, biologia i geografia. Wspiera EZR realizując edukację w filarze środowiskowym ZR.	<i>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół</i>	Przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne	Uczniowie przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych,
Edukacja społeczna	Edukacja społeczna jest wprowadzana do programów nauczania, począwszy od przedszkola. Polega na wychowaniu do życia w społeczeństwie, współpracy z innymi oraz rozumienia relacji międzyludzkich. Edukacja społeczna realizowana jest podczas nauki przedmiotów: wiedza o społeczeństwie, historia i etyka. Kompetencje społecznych również wymagają Krajowe Ramy Kwalifikacji od absolwentów wszystkich typów studiów wyższych, o których mowa w rozporządzeniach MNiSW. Ponieważ aspekty społeczne są jednym z trzech filarów zrównoważonego rozwoju, zatem edukacja społeczna wspiera proces edukacji dla zrównoważonego rozwoju.	<i>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół</i> <i>Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego</i>	Przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne	Uczniowie przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych,
Edukacja obywatelska	Edukacja obywatelska jest wprowadzana do programów nauczania począwszy od przedszkola, gdzie powinny być kształtowane postawy obywatelskie i patriotyczne. Na to jak istotna jest edukacja obywatelska wskazuje	<i>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w</i>	Przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne	Uczniowie przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych,

	<p>fakt, że w sierpniu br. dodano zagadnienia obywatelskie w zmianie Podstawy programowej rozporządzeniem z dnia 27.08.2012.</p> <p>Edukacja obywatelska wspiera EZR poprzez kształtowanie prawidłowych postaw obywatelskich i społecznych.</p>	<i>poszczególnych typach szkół</i>		
Edukacja kulturowa	<p>Edukacja kulturowa jest wprowadzana do programów nauczania począwszy od przedszkola, a kończąc na kierunkach humanistycznych i artystycznych studiów wyższych.</p> <p>Według Podstawy programowej w uczniach kształtowana powinna być wrażliwość na kulturę i sztukę oraz umiejętność analizy i rozumienia przekazu artystycznego.</p> <p>Aspekty kulturowe są czwartym – najrzadziej wspomnianym filarem edukacji dla zrównoważonego rozwoju.</p>	<p><i>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół</i></p> <p><i>Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego</i></p>	Przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne Uczelnie wyższe humanistyczne i artystyczne, wydziały humanistyczne i artystyczne studiów wyższych	Uczniowie przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych, studenci kierunków humanistycznych i artystycznych
Praktyczne metody nauczania	<p>Wykorzystanie praktycznych metod nauczania jest realizowane począwszy od przedszkola. W procesie kształcenia wykorzystuje się zajęcia w terenie, pracę w grupach, projekty uczniowskie, doświadczenia. Wiedza i umiejętności przekazywane są nie tylko w formie informacji, lecz również poprzez analizę problemów i szukanie rozwiązań. Wspiera EZR poprzez wprowadzenie do nauczania aktywizujących metod stymulujących krytyczne myślenie, myślenie systemowe, umiejętność rozwiązywania problemów, podejmowania decyzji, współpracy, itp.</p>	<i>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół</i>	Przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne	Uczniowie przedszkoli, szkół podstawowych, gimnazjów, szkół ponadgimnazjalnych,
Edukacja na wyższych	Na niektórych kierunkach studiów w programie nauczania występują elementy EZR. W szczególności	<i>Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2</i>	Szkoły wyższe	Studenci

uczelniah	na studiach o charakterze przyrodniczym, leśnym, weterynaryjnym i rolniczym.	<i>listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 4 listopada 2011 r. w sprawie wzorcowych efektów kształcenia,</i>		
Kształcenie nauczycieli	Kształcenie nauczycieli odbywa się na uczelniach wyższych. Proces ma duże znaczenie dla edukacji dla zrównoważonego rozwoju, ponieważ kształtuje postawy i wiedzę osób, które będą w przyszłości czynnie uczestniczyć w procesie edukacji formalnej. Działania w procesie kształcenia nauczycieli mają bezpośredni, pojawiający się z kilkuletnim opóźnieniem, wpływ na EZR w edukacji formalnej.	<i>Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 4 listopada 2011 r. w sprawie wzorcowych efektów kształcenia, Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela</i>	Szkoły wyższe, o charakterze pedagogicznym kierunki pedagogiczne	Studenci pedagogiki
Doskonalenia nauczycieli	Systemowo – za doskonalenia nauczycieli odpowiedzialne są Ośrodki Doskonalenia Nauczycieli. Ponieważ w ramach prowadzonych przez placówki form doskonalenia dostępne są również szkolenia z zakresu zrównoważonego rozwoju, zatem, można wnioskować, że proces doskonalenia nauczycieli wspiera EZR.	<i>Ustawa Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 listopada 2009 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli</i>	Ośrodki Doskonalenia Nauczycieli	Nauczyciele

Tab. 6 Procesy wspierające edukację dla zrównoważonego rozwoju w edukacji pozaformalnej

Proces	Opis	Podstawa prawna	Jednostka wdrażająca	Beneficjenci
--------	------	-----------------	----------------------	--------------

Ekspertyza dotycząca edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce

Edukacja globalna	Edukacja globalna to ogół działań edukacyjnych, które mają na celu podniesienie świadomości problemów globalnych oraz zrozumienie zależności pomiędzy państwami. Edukacja globalna i edukacja dla zrównoważonego rozwoju mają wspólne cele, idee i metody. Każda z nich kładzie jednak nacisk na inne aspekty.	<i>Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o współpracy rozwojowej</i> <i>Porozumienie zawarte dnia 26 maja 2011 r. w Warszawie pomiędzy Ministerstwem Spraw Zagranicznych, Ministerstwem Edukacji Narodowej a Grupą Zagranica w sprawie w sprawie wspierania rozwoju edukacji dla globalnej w Polsce</i>	Ministerstwo Spraw Zagranicznych Organizacje pozarządowe	Wszyscy Polacy
Edukacja dla zrównoważonej konsumpcji	Edukacja dla zrównoważonej konsumpcji jest częścią edukacji dla zrównoważonego rozwoju, ma na celu z jednej strony podnosić świadomość konsumentów w zakresie ich praw, z drugiej natomiast dążyć do bezpieczeństwa oferowanych im produktów. Dążenie do zrównoważonego modelu produkcyjno-konsumenckiego pozytywnie wpływa na proces edukacji dla zrównoważonego rozwoju.	<i>Strategia zmian wzorców produkcji i konsumpcji na sprzyjające realizacji zasad trwałego, zrównoważonego rozwoju;</i> Departament Konkurencyjności Gospodarki; Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej; Warszawa 2003	Ministerstwo Gospodarki	Wszyscy Polacy
Działania edukacyjne prowadzone przez zakłady komunalne wywozu odpadów i gminy	Gminy i zakłady komunalne zajmujące się wywozem odpadów zobowiązane są do prowadzenia szerokich działań informacyjno-edukacyjnych. Uczestniczą zatem w edukowaniu społeczeństwa w zakresie ekologii i zrównoważonego zagospodarowania odpadami.	<i>Ustawa z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach</i> <i>Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o zużytych sprzęcie elektrycznym i elektronicznym</i>	Gminy, Zakłady komunalne zajmujące się wywozem odpadów	Wszyscy Polacy
Działania edukacyjne prowadzone przez administrację parków	Administracja terenów cennych przyrodniczo zobowiązana jest do prowadzenia działań informujących i edukujących w zakresie ochrony przyrody środowiska naturalnego. Realizacja powyższych działań wspiera edukację dla zrównoważonego rozwoju.	<i>Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody</i>	Parki Krajobrazowe, Parki Narodowe	Wszyscy Polacy

krajobrazowych i narodowych				
Uczenie się przez całe życie	Uczenie się przez całe życie (ang. <i>lifelong learning</i>) jest procesem wykorzystującym metody EZR i wspierającym jego idee. Opiera się na przesłaniu, że człowiek powinien dążyć do samodoskonalenia się przez całe życie. Proces wspiera holistyczne podejście do kształcenia, będące fundamentalną zasadą edukacji dla zrównoważonego rozwoju.	<i>Perspektywa uczenia się przez całe życie</i> ; Międzyresortowy Zespół do spraw uczenia się przez całe życie, w tym Krajowych Ram Kwalifikacji; Warszawa 2011	Ministerstwo Edukacji Narodowej	Wszyscy Polacy

3.3.2. Procesy edukacji formalnej i pozaformalnej

Sposób w jaki procesy edukacji formalnej i pozaformalnej powinny wspierać EZR, określa między innymi *Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej*.

Edukowanie w zakresie zrównoważonego rozwoju powinno rozpocząć się już na etapie przedszkola. Zgodnie z zapisami *Narodowej Strategii Edukacji Ekologicznej*, w tym okresie w dzieciach powinno się: wyzwać chęć obserwowania przyrody, rozwijać ich wrażliwość na środowisko naturalne, uczyć szacunku do ludzi i zwierząt oraz kształtować prawidłowe nawyki. Według zapisów *Strategii* powyższe cele mogą zostać zrealizowane poprzez rozszerzenie programów kształcenia przyszłych wychowawców przedszkolnych o odpowiednie treści oraz zapewnienie im odpowiednich pomocy dydaktycznych i zabawek, a także zwiększenie liczby programów radiowych i telewizyjnych dla dzieci promujących ekologiczne zachowania.

W szkołach podstawowych, gimnazjach oraz w szkołach ponadgimnazjalnych realizowane zagadnienia związane ze zrównoważonym rozwojem poruszane są w ramach różnych przedmiotów i bloków, co jest wymagane przez Podstawę programową. Stawianym przed szkołami celem w ramach EZR powinno być wykształcenie w uczniach postaw i trybu życia zgodnego z założeniami zrównoważonego rozwoju. Uczniowie powinni być kształceni na ludzi świadomych jedności środowiska przyrodniczego i kulturalno-społecznego. Szkoła powinna w szczególności: rozwijać umiejętności obserwowania przyrody, uświadamiać w zakresie praw i zależności rządzących przyrodą, kształtować umiejętności rozwiązywania problemów, pobudzać wrażliwość na przyrodę oraz uczyć szacunku dla zdrowia i życia. W *Narodowej Strategii* zaleca się realizację zadań EZR w szczególności poprzez prowadzenie edukacji w terenie, współpracę pomiędzy szkołą a innymi podmiotami (jednostkami samorządowymi, organizacjami pozarządowymi, innymi szkołami) oraz podejmowanie działań na rzecz ochrony przyrody w szkole.

Edukacja dla zrównoważonego rozwoju w zależności od rodzaju uczelni i kierunku studiów przebiega w sposób bardzo zróżnicowany. Uczelnie wyższe powinny kształtować specjalistów w zakresie ochrony środowiska, a także wprowadzać elementy EZR na kierunkach pedagogicznych, ekonomiczno-technicznych i humanistycznych.

Edukacja dorosłych to przede wszystkim Uniwersytety otwarte, studia podyplomowe, kursy i szkolenia; za jej rozwój w dużym stopniu odpowiadają struktury samorządowe, a także edukacja w miejscu pracy. Najlepszym sposobem podniesienia świadomości ekologicznej dorosłych jest zaangażowanie dużej grupy mieszkańców w procesy decyzyjne.

Edukacja pozaformalna skierowana jest zarówno do dorosłych, jak i do dzieci i młodzieży, jest równocześnie jedynym źródłem dotarcia do osób dorosłych – nieobjętych edukacją systemową. Podmiotami, które według *Narodowej Strategii Edukacji Ekologicznej* powinny realizować procesy edukacji pozaformalnej w zakresie EZR są przede wszystkim: instytucje i urzędy centralne oraz samorządowe, administracja terenów cennych przyrodniczo,

organizatorzy wypoczynku i turystyki, organizacje społeczne, kościoły i związki wyznaniowe, zakłady pracy, rodziny oraz środki masowego przekazu.

Okazuje się, że dobrym przekąźnikiem treści ekologicznych w rodzinach są dzieci i młodzież. Mogą oni zarówno przekazywać rodzicom informacje na temat zasad zrównoważonego rozwoju, jak i nakłaniać ich do przestrzegania tych zasad. Edukacja osób dorosłych może również odbywać się w połączeniu z rozrywką, np. poprzez akcje, festyny, czy wydarzenia, które mogą być współorganizowane przez dzieci i młodzież⁴.

3.4. Finansowanie EZR

Wnioski:

- NFOŚiGW oraz WFOŚiGW, Ministerstwo Środowiska, Komisja Europejska, POKL oraz POIiŚ finansują działania z zakresu edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce. Ministerstwo Spraw Zagranicznych finansuje działania z zakresu edukacji globalnej.
- Zainteresowanie finansowaniem przedsięwzięć z zakresu EZR jest duże, chociaż występują bariery w dostępie do środków.
- Uczelnie wyższe nie posiadają funduszy przeznaczonych na EZR, a edukacja studentów z zakresu zrównoważonego rozwoju należy do statutowej działalności uczelni przyrodniczych oraz wydziałów przyrodniczych uczelni wyższych.

NFOŚiGW oraz od 1993 roku wojewódzkie WFOŚiGW stanowią podstawę finansowania przedsięwzięć z zakresu ochrony środowiska w Polsce. Do końca 2009 roku funkcjonowały również fundusze powiatowe i gminne. Misja funduszy powstała w oparciu o konstytucyjną zasadę zrównoważonego rozwoju⁵.

W okresie od 2000 roku do 2010 roku na rzecz programów priorytetowych *Ochrona przyrody i Edukacja ekologiczna* (w ramach priorytetu *Edukacja ekologiczna* realizowane są projekty dotyczące edukacji dla zrównoważonego rozwoju), Bank Ochrony Środowiska we współpracy z Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej udzielił 5 preferencyjnych kredytów proekologicznych na łączną kwotę 2,4 mln zł⁶.

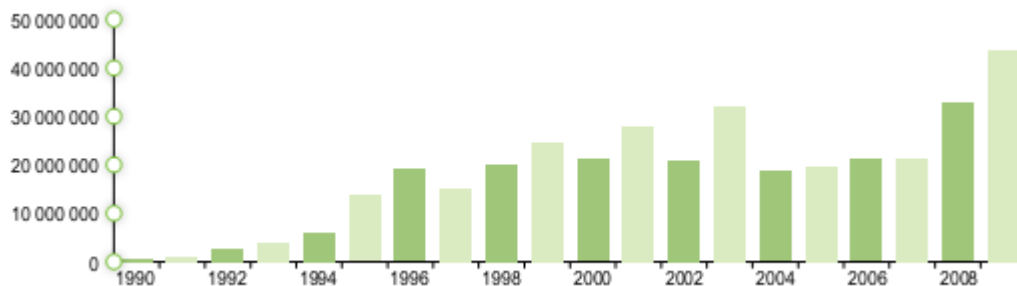
Poniższy wykres przedstawia sumaryczną wartość umów o dotacje, zawartych przez NFOŚiGW w latach 1989-2009 w ramach działania: *Edukacja ekologiczna*⁷.

⁴ *Edukacja ekologiczna w szkole*, materiał ze strony ekoedukacja.pl

⁵ System finansowania ochrony środowiska w Polsce, Dobre praktyki w ekorozwoju

⁶ Dane: GUS, *Ochrona środowiska 2011*

⁷ Program priorytetowy *Edukacja ekologiczna*, ma dwa priorytety: *Wspieranie edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju, w tym gospodarki wodnej oraz Wspieranie działań z zakresu profilaktyki zdrowotnej dzieci i młodzieży z obszarów, na których występują przekroczenia standardów jakości środowiska*

Rys. 13 Wartość umów dotacji, zawartych w latach 1989-2009 przez NFOŚiGW w dziedzinie edukacji ekologicznej [Źródło: Edukacja, świadomość, komunikacja, NFOŚiGW, Warszawa 2010]

Finansowanie projektów z zakresu edukacji dla zrównoważonego rozwoju można pozyskać również z programów europejskich. W ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013, w przemijającej perspektywie finansowej 2007-2013 możliwe było pozyskanie finansowania na realizację projektów z zakresu EZR, edukacji ekologicznej i środowiskowej z działania 5.4 *Kształtowanie postaw społecznych sprzyjających ochronie środowiska, w tym różnorodności biologicznej* – całkowita alokacja na działanie to 10,25 mln euro. W zakresie działania 5.4 POLiŚ wspierane są projekty:

1. *Ogólnopolskie lub ponadregionalne działania edukacyjne, kampanie informacyjno-promocyjne, imprezy masowe oraz konkursy i festiwale ekologiczne,*
2. *Działania edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych na obszarach chronionych,*
3. *Ogólnopolskie lub ponadregionalne szkolenia oraz aktywna edukacja dla grup zawodowych wywierających największy wpływ na przyrodę,*
4. *Tworzenie partnerstw oraz moderowanie platform dialogu społecznego na rzecz ochrony środowiska.*

W Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki środki na projekty polegające na *promowaniu społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, w szczególności w odniesieniu do lokalnego rynku pracy, warunków pracy pracowników i środowiska naturalnego* można pozyskać w ramach poddziałania 8.1.3 *Wzmocnienie lokalnego partnerstwa na rzecz adaptacyjności*. Wartość łącznej alokacja na poddziałanie (obejmuje również inne typy projektów) to 13,155 mln euro.

Największym fundatorem działań w zakresie EZR jest NFOŚiGW. W dwudziestolecie 1989-2009 w działania z programu priorytetowego edukacja ekologiczna, w ramach którego realizowane są projekty dotyczące edukacji dla zrównoważonego rozwoju Narodowy Fundusz zawarł prawie 3 tys. Umów, przeznaczając na dotacje ponad 330 mln zł.

Projekty w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju mogą być finansowane z jednego lub z wielu źródeł. Podstawowymi źródłami finansowania są NFOŚiGW i WFOŚiGW. Środki były również dostępne w ramach programów unijnych w przemijającej perspektywie finansowej 2007-2013 POIiŚ (działanie 5.4 *Kształtowanie postaw społecznych sprzyjających ochronie środowiska, w tym różnorodności biologicznej*), POKL (poddziałanie 8.1.3 *Wzmocnienie lokalnego partnerstwa na rzecz adaptacyjności*). Środki na rozwój edukacji globalnej przyznaje MSZ (w ramach konkursów) oraz MŚ (w ramach tzw. zadań publicznych). Środki są najczęściej rozdysponowywane w ramach konkursów.

Zainteresowanie finansowaniem przedsięwzięć jest duże, chociaż występują bariery dostępu do środków. W wielu przypadkach warunkiem koniecznym udziału w konkursie jest posiadanie wkładu własnego, co w przypadku NGO często utrudnia pozyskanie funduszy. Przedstawiciele NGO skarżyli się także na sposób przyznawania środków przez WFOŚiGW.

W ramach środków krajowych, oprócz NFOŚiGW projekty z zakresu edukacji dla zrównoważonego rozwoju i edukacji globalnej finansują Ministerstwo Spraw Zagranicznych oraz Ministerstwo Środowiska.

Projekty z zakresu edukacji globalnej są również finansowane przez Komisję Europejską. Według danych, zawartych w raporcie *GENE środki z Komisji Europejskiej przekazywane są za pośrednictwem podmiotów pozarządowych i samorządów lokalnych; szacuje się je na około 2 mln PLN rocznie*.

Uczelnie wyższe nie posiadają funduszy przeznaczonych na EZR, edukowanie studentów na temat zrównoważonego rozwoju to statutowe działania uczelni przyrodniczych oraz wydziałów przyrodniczych uczelni wyższych. Środki na działania dodatkowe są pozyskiwane ze źródeł zewnętrznych (np. NFOŚiGW). Przedstawiciele uczelni zazwyczaj uważają wysokość środków przeznaczonych na badania za niewystarczającą – szczególnie uczelni pozawarszawskich.

Poniższa tabela (Tab. 7) przedstawia zestawienie źródeł finansowania działań z zakresu EZR, wraz z informacją o beneficjentach działania i zasadach przyznawania środków.

Ekspertyza dotycząca edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce

Tab. 7 Źródła finansowania projektów z zakresu edukacji dla zrównoważonego rozwoju

Lp.	Beneficjenci	Wielkość środków	Źródło	Zasady udzielania
1.	Podmioty podejmujące realizację przedsięwzięć mających na celu podnoszenie poziomu świadomości ekologicznej i kształtowanie postaw ekologicznych społeczeństwa poprzez promowanie zasad zrównoważonego rozwoju [52]. Dotychczasowi beneficjenci to: organizacje pozarządowe, firmy, stowarzyszenia.	2011 174 mln zł 2012 (do 04) 104 mln zł	NFOŚiGW – Program priorytetowy: <i>Edukacja ekologiczna</i> (w ramach działania priorytet <i>Wspieranie edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju, w tym gospodarki wodnej</i>)	<ul style="list-style-type: none"> tryb konkursowy dla państwowych jednostek budżetowych – nabór ciągły
2.	organizacje pozarządowe, administracja rządowa, jednostki samorządu terytorialnego, inne jednostki ⁸	2012 1 500 000 zł	Ministerstwo Spraw Zagranicznych	tryb konkursowy wyłonienie najlepszych projektów na realizację zadań w dziedzinie edukacji globalnej skierowanych do społeczeństwa polskiego.
3.	Organizacje pozarządowe	100 000 zł	Ministerstwo Środowiska	konkurs na realizację zadania publicznego w 2012
4.	Partnerzy społeczni (związki pracodawców i związki zawodowe) oraz podmioty, których treść statutu wskazuje na to, że posiadają status związku pracodawców lub związku zawodowego lub są organizacją członkowską, regionalną i branżową, wchodzącą w skład organizacji pracowników i pracodawców reprezentatywnych w rozumieniu ustawy z dnia 6 lipca 2001 roku o Trójstronnej Komisji do Spraw Społecznego - Gospodarczych i wojewódzkich komisjach dialogu społecznego	2007 – 2013 13,155 mln euro	POKL, działanie 8.1.3 <i>Wzmocnienie lokalnego partnerstwa na rzecz adaptacyjności</i> , w ramach działania wspierane są projekty polegające na: <i>promowaniu społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, w szczególności w odniesieniu do lokalnego rynku pracy, warunków pracy pracowników i środowiska naturalnego</i>	projekty konkursowe

⁸ art. 127 ust.1 pkt 1 lit. a, b, e ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych

5.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jednostki organizacyjne Lasów Państwowych z wyłączeniem Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych, 2. Organizacje pozarządowe, 3. Jednostki rządowe i samorządowe, 4. Policja, 5. Służba Celna, 6. Straż Graniczna, 7. Straż Pożarna, 8. Parki narodowe, 9. Parki krajobrazowe i ich zespoły, 10. Regionalni konserwatorzy przyrody, 11. Ośrodki edukacji ekologicznej, 12. Instytucje naukowe oraz badawczo-rozwojowe, w tym szkoły wyższe lub ich jednostki organizacyjne, 13. Instytucje oświatowe.	2007 – 2013 10,25 mln euro	POLiŚ, działanie 5.4 <i>Kształtowanie postaw społecznych sprzyjających ochronie środowiska, w tym różnorodności biologicznej</i> , w ramach działania wspierane są projekty edukacyjne i podwyższające świadomość społeczną w środowiska naturalnego	Wybór projektów zgodnie z trybem indywidualnym lub konkursowym
6.	Organizacje pozarządowe	2009-2014 37 mln euro	EOG, program Fundusz dla Organizacji Pozarządowych (fundusz ma na celu wzmocnienie rozwoju społeczeństwa obywatelskiego oraz zwiększenie jego udziału w budowanie sprawiedliwości społecznej, demokracji i zrównoważonego rozwoju).	W programie będą realizowane projekty wybrane w ramach otwartych naborów wniosków

3.5. Wskaźniki, instrumenty i narzędzia służące ocenie wyników edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju w uczeniu się formalnym i pozaformalnym

Wnioski:

- W Podstawie programowej kształcenia ogólnego nie ma zapisów dotyczących podejścia „szkoła jako całość”.
- Szkoły wyższe nie są zobligowane przepisami prawa do stosowania podejścia „uczelnia jako całość”.
- Nie ma obecnie przepisów, obligujących placówki dydaktyczne do dostosowywania się do zasad zrównoważonego rozwoju.
- Nie ma polskich, systemowych działań oceniających poziom EZR w edukacji formalnej i nieformalnej. Główny Urząd Statystyczny nie zbiera danych dotyczących EZR.
- Ministerstwo Edukacji Narodowej nie realizuje badań na temat funkcjonowania szkół zgodnie z zasadami ZR jednakże uważa, że po egzaminach końcowych (np. po zakończeniu gimnazjum) można by prowadzić ocenę na temat wiedzy uczniów w zakresie ZR.
- Prowadzenie badań dotyczących oceny jakości edukacji dla zrównoważonego rozwoju nie jest działaniem systemowym, nie ma zatem gwarancji, że badania w tym zakresie prowadzone będą regularnie i zawsze przy użyciu tej samej metodyki badania.

3.5.1. Podejście „szkoła jako całość/uczelnia jako całość”

„Szkoła jako całość/uczelnia jako całość” jest to holistyczne podejście do nauczania, w którym placówka całą swoją strukturą realizuje i promuje zasady zrównoważonego rozwoju. Nie tylko edukuje w zakresie ZR, lecz również daje dobry przykład w zakresie infrastruktury, planowania i realizacji działań (m.in. w zakresie gospodarowania odpadami, oszczędzania energii, transportu, zarządzania środowiskowego, zakupów).

W Podstawie programowej kształcenia ogólnego nie ma zapisów dotyczących podejścia „szkoła jako całość”. Mimo to, zawarte w niej zalecenia w zakresie treści i metod nauczania odzwierciedlają samo podejście. Podstawa wskazuje na konieczność prowadzenia lekcji w terenie, zajęć praktycznych, czy doświadczeń. Metody nauczania przedmiotów przyrodniczych, humanistycznych oraz ścisłych nastawione są na analizę i rozwiązywanie problemów.

Szkoły wyższe nie są zobligowane przepisami prawa do stosowania podejścia „uczelnia jako całość”.

Za pozamerytoryczne kwestie funkcjonowania szkół odpowiedzialne są organy prowadzące, czyli jednostki samorządu terytorialnego. Z jednej strony w tym zakresie zdarzają się szkoły, w których nie są prowadzone żadne działania promujące zasady zrównoważonego rozwoju, natomiast z drugiej strony podczas organizacji projektów widać działania licznych szkół nastawionych proekologicznie.

Jedynie, lub aż 124 polskie szkoły posiadają międzynarodowy certyfikat *zielona flaga*. W ramach projektu *szkoły dla ekorozwoju*⁹ zaangażowało się ponad 600 placówek w kraju. W ramach innego projektu 177 polskich szkół zostało wyróżnionych zielonym certyfikatem¹⁰. Obydwa programy prowadzone są przez organizacje pozarządowe. Program *Szkoły dla ekorozwoju* jest częścią międzynarodowego przedsięwzięcia *Eco-Schools*, którego celem jest zaangażowanie szkół w działania na rzecz edukacji dla zrównoważonego rozwoju. Projekt *zielony certyfikat* powstał w celu upowszechniania modelu placówki oświatowej jako ośrodka zrównoważonego rozwoju.

Głównym celem Programu *Szkoły dla Ekorozwoju* jest promowanie praktycznych działań na rzecz ekologii i zrównoważonego rozwoju wśród szkół i społeczności lokalnych. Dzięki realizacji Programu powstały liczne szkolne i lokalne inicjatywy, które przyczyniają się do promowania zrównoważonego rozwoju w całej społeczności. Misją programu *Zielony Certyfikat* jest upowszechnianie idei zrównoważonego rozwoju poprzez inspirowanie społeczności placówek oświatowych oraz wspieranie w działaniach, umożliwiających im pełnienie roli lokalnych ośrodków zrównoważonego rozwoju.

Szkoły, by zostać wyróżnione odznaczeniami zielonej flagi lub zielonego certyfikatu muszą funkcjonować zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju oraz podejściem „szkoła jako całość”.

Programy promujące działanie placówek edukacyjnych na rzecz zrównoważonego rozwoju są realizowane także na uczelniach. Przykładem jest przedsięwzięcie *Zielona uczelnia*¹¹, realizowane przez studentów Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, w ramach którego od roku 2007 organizowane są akcje promujące zasady zrównoważonego rozwoju w życiu studenckim, w szczególności promowany jest zdrowy tryb życia, prawidłowe gospodarowanie odpadami oraz szacunek dla środowiska i przestrzeni miejskiej.

Zgodnie z informacjami pozyskanymi podczas badania FGI z uczniami i studentami oraz badania ankietowego, w szkołach realizowane są akcje społeczne (np. sprzątanie świata, oddawanie krwi, konkurs wiedzy o HIV). Powoli zmienia się również podejście co do gospodarowania odpadami w placówkach. Rzadko zdarza się prawidłowe postępowanie w zakresie oszczędności energii. Często sami uczniowie i studenci zauważają nieprawidłowe działanie placówek i często uważają je za oburzające.

W badaniu ankietowym zapytano nauczycieli oraz uczniów i studentów czy w ich placówce realizowane jest podejście „szkoła jako całość”. Respondenci obydwu grup najczęściej wskazywali na organizowanie akcji społecznych oraz promowanie prawidłowych postaw

⁹ informacje o programie: <http://www.ekoszkola.pl/pl/>

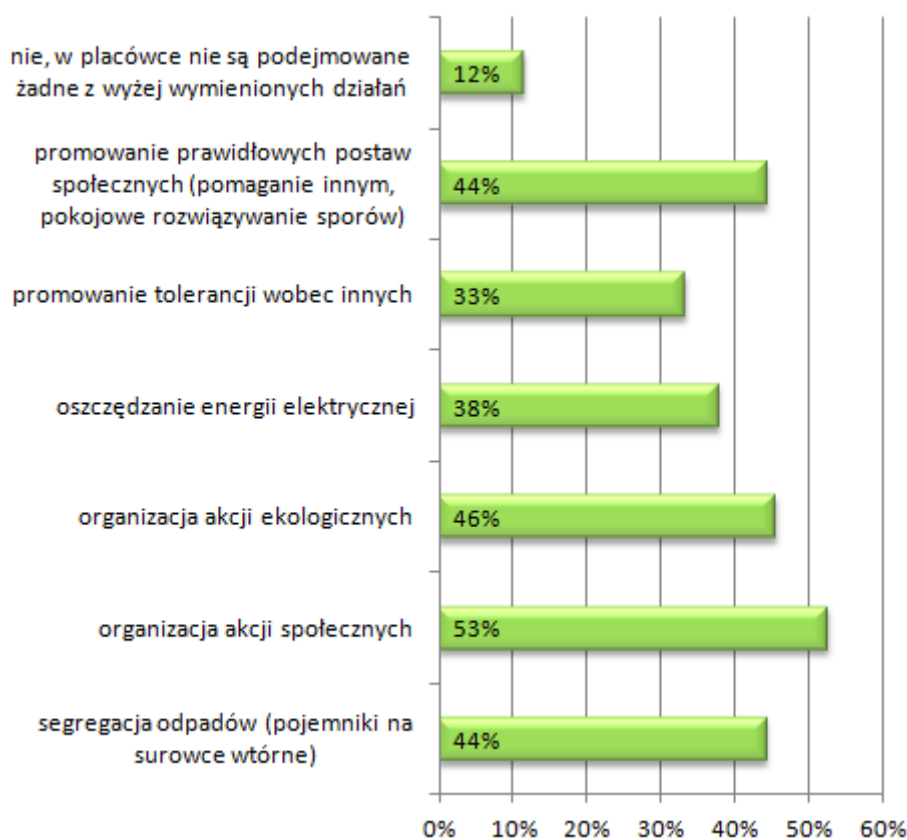
¹⁰ informacje o programie: <http://www.zielonycertyfikat.org/index.php?m=ogolne>

¹¹ informacje o programie: http://www.zielonauczelnia.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=48

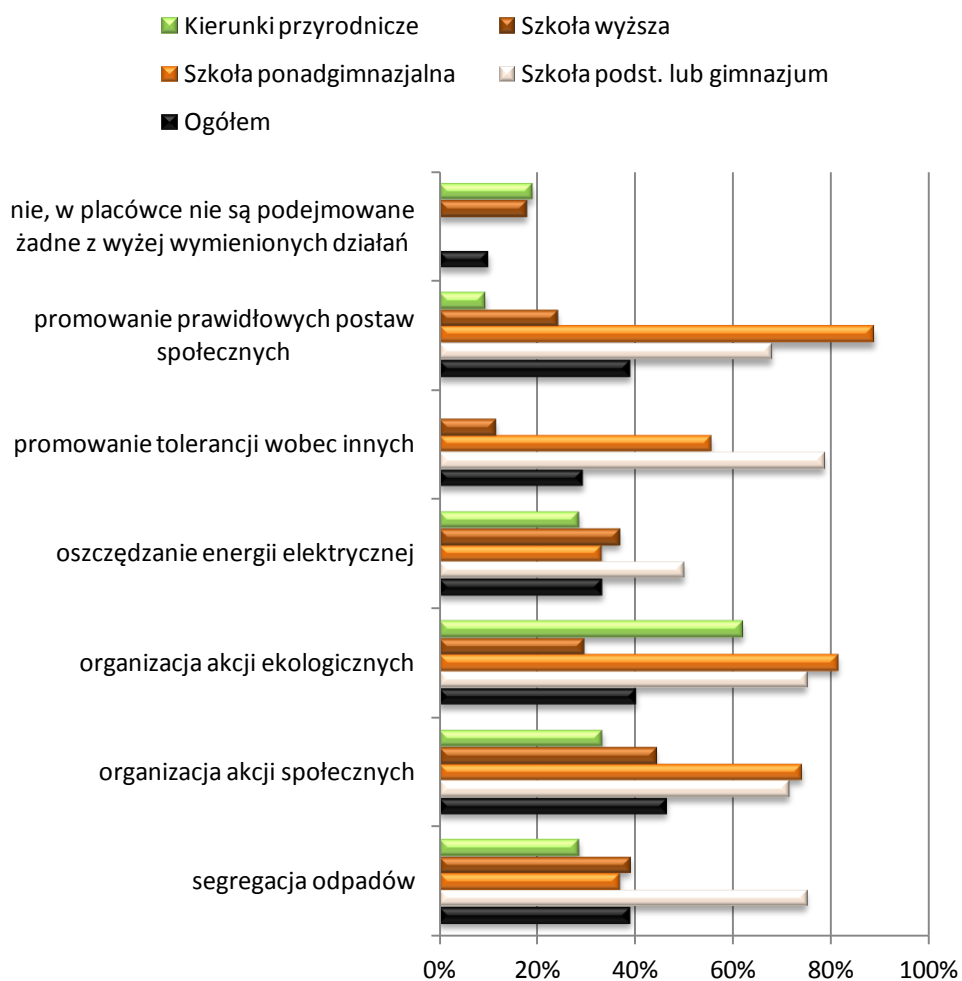
społecznych. Z kolei najrzadziej uczniowie i studenci jako odpowiedź na pytanie wskazywali na oszczędzanie energii elektrycznej. Natomiast nauczyciele najrzadziej wskazywali na promowanie tolerancji wobec innych. Około 11% osób uczących się oraz 12% nauczycieli uznało, że placówka nie realizuje żadnych z wymienionych działań.

Placówki, realizujące podejście „szkoła jako całość” istnieją na wszystkich poziomach nauczania. Począwszy od przedszkola organizowane są akcje i projekty, promujące to podejście.

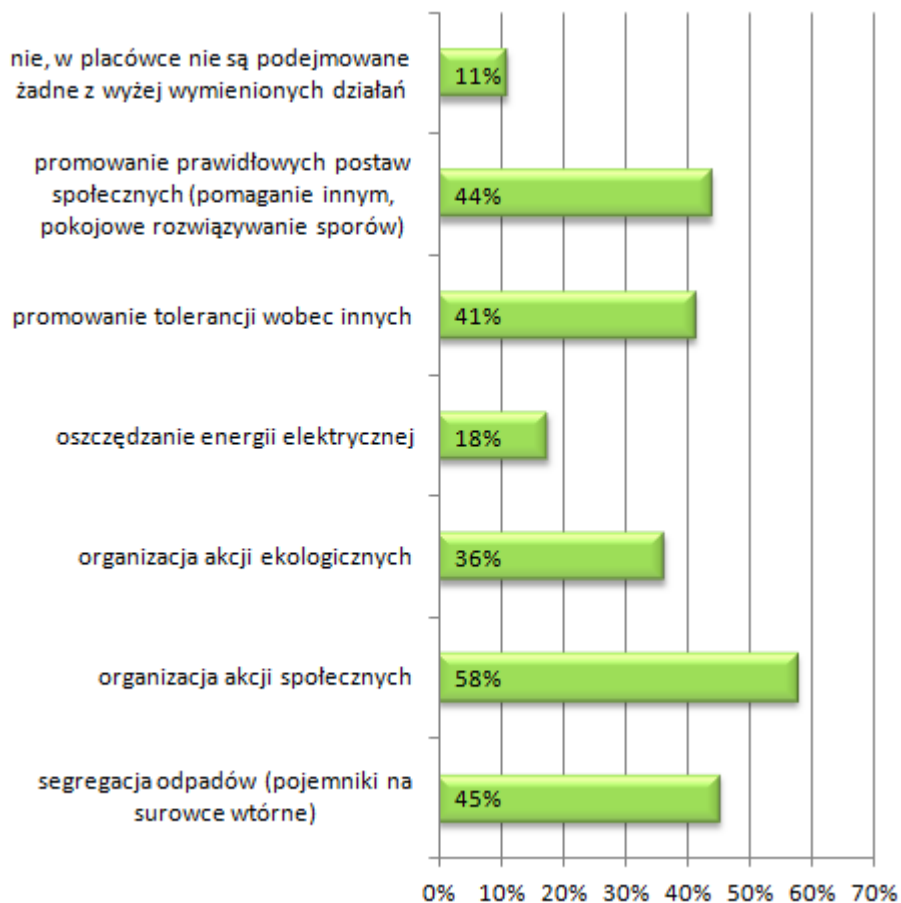
Poniższe wykresy przedstawiają rozkład odpowiedzi obydwu grup na pytanie o zgodność funkcjonowania placówek edukacyjnych z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Rys. 14 Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: Czy placówka działa zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, proszę zaznaczyć, które z poniższych działań są realizowane w placówce [opracowanie własne, próba 156]

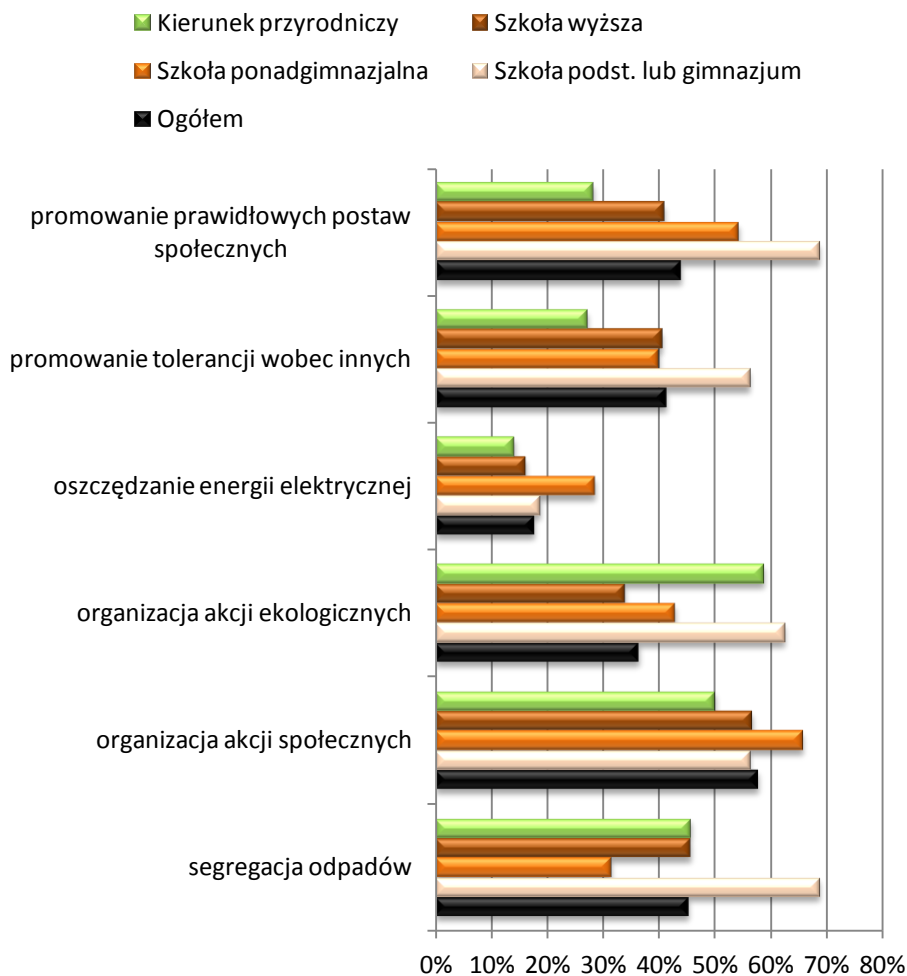

Rys. 15 Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: Czy placówka działa zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, proszę zaznaczyć, które z poniższych działań są realizowane w placówce w podziale na typ szkoły [opracowanie własne, próba 156]

Rys. 16 Rozkład odpowiedzi uczniów i studentów na pytanie: Czy placówka działa zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, proszę zaznaczyć, które z poniższych działań są realizowane w placówce [opracowanie własne, próba 305]

Rys. 17 Rozkład odpowiedzi uczniów i studentów na pytanie: Czy placówka działa zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, proszę zaznaczyć, które z poniższych działań są realizowane w placówce w podziale na typ szkoły [opracowanie własne, próba 305]

Wszyscy uczniowie i studenci, którzy wzięli udział w badaniu ankietowym wskazali, że w ich placówce realizowane jest co najmniej jedno z wymienionych działań zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Wyniki badania wśród uczniów i studentów w podziale na typy szkół wskazują, że najwięcej działań zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju podejmuje się w szkołach podstawowych i gimnazjach, najmniej natomiast w szkołach wyższych.

Jedynie nauczyciele akademicy (mniej niż 10%) wskazywali, że w ich placówce nie są podejmowane żadne działania zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju. Prawidłowe postawy społeczne (np. pomaganie innym, pokojowe rozwiązywanie sporów) oraz organizowanie akcji społecznych i ekologicznych wybrało około 80% nauczycieli ponadgimnazjalnych.

3.5.2. Systemy oceny jakości edukacji dla zrównoważonego rozwoju

W Polsce nie ma systemowych mechanizmów oceny jakości edukacji dla zrównoważonego rozwoju. Badania stanu ERZ są prowadzone jedynie doraźnie.

Ministerstwo Środowiska zleca badania mające na celu ocenę poziomu edukacji dla zrównoważonego rozwoju. W zeszłym roku zrealizowane zostało badanie: *Rozpoznanie podstawy programowej kształcenia ogólnego, podręczników szkolnych oraz edukacji pozaformalnej dla nauczycieli pod kątem projektowania działań Ministerstwa Środowiska*. Obecnie trwają prace nad badaniem pn.: *Edukacja dla zrównoważonego rozwoju w opiniach nauczycieli*, a także *Ekspertyzą dotyczącą edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce*, w wyniku którego powstał niniejszy raport.

W ramach europejskiego procesu partnerskiego przeglądu edukacji globalnej w wyniku prac międzynarodowego zespołu ekspertów powstał *Raport edukacji globalnej w Polsce GENE (Global Education Network Europe)*, wydany przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

Jak wynika z przeprowadzonych wywiadów indywidualnych, Ośrodek Rozwoju Edukacji zasięga opinii nauczycieli, z którymi nawiązuje współpracę w ramach projektu *Edukacja globalna w szkolnych projektach edukacyjnych*, na temat edukacji globalnej w podstawie programowej. Działania te nie są jednak prowadzone w formie badań.

Szerokie badania na temat edukacji dla zrównoważonego rozwoju prowadzi również UNESCO poprzez realizację corocznych i doraźnych raportów, dotyczących sytuacji międzynarodowej. Corocznie prowadzony jest monitoring wdrażania programu *Edukacja dla wszystkich* (jest to główny program edukacyjny UNESCO mający na celu poprawić dostępność edukacji ludzi na świecie). W roku 2009 UNESCO opublikowało raport: *Learning for the 21st Century*, z którego wynika, że priorytetem dla Europy powinna być edukacja „dla pracy”. Wszystkie raporty oraz wyniki badań prowadzonych przez UNESCO zamieszczone są na stronach internetowych Polskiego Komitetu ds. UNESCO lub na głównej stronie UNESCO. Większość publikacji dostępna jest tylko w języku angielskim.

Jak wynika z wywiadów IDI Ministerstwo Edukacji Narodowej nie realizuje badań na temat funkcjonowania szkół zgodnie z zasadami ZR jednakże uważa, że po egzaminach końcowych (np. po zakończeniu gimnazjum) można by prowadzić ocenę na temat wiedzy uczniów w zakresie ZR.

Inne podmioty, zaangażowane w edukację dla zrównoważonego rozwoju prowadzą lub planują badania ewaluacyjne w zakresie realizowanych przez siebie działań. Cyklicznie oraz doraźnie prowadzone są projekty badawcze przez NGO (np. badanie świadomości ekologicznej Polaków). Ponieważ prowadzenie tych badań nie jest działaniem systemowym nie ma zatem gwarancji, że będą prowadzone regularnie i zawsze przy użyciu tej samej metody badawczej.

Nie ma polskich, systemowych działań oceniających poziom EZR w edukacji formalnej i nieformalnej. Główny Urząd Statystyczny nie zbiera danych dotyczących edukacji dla zrównoważonego rozwoju.

3.6. Kształcenie i doskonalenie nauczycieli w zakresie EZR

Wnioski:

- Wymogi dotyczące kształcenia nauczycieli zawarte są w dwóch rozporządzeniach Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego:
  - Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela,
  - Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 4 listopada 2011 w sprawie wzorcowych efektów kształcenia.W powyższych wytycznych nie ma zapisów bezpośrednio dotyczących edukacji dla zrównoważonego rozwoju.
- Edukacja dla zrównoważonego rozwoju zgodnie z powyższymi aktami powinna odbywać się na kierunkach pedagogicznych jedynie w zakresie edukacji ekologicznej i przyrodniczej oraz uczenia się przez całe życie. Rozporządzenia mają charakter bardzo ogólny, a wprowadzanie EZR na studiach pedagogicznych jest uzależnione od uregulowań wewnętrznych.
- Z rozporządzeń nie wynika jakie konkretnie treści mają być wprowadzane w trakcie zajęć i w jaki sposób.
- Brak odpowiednio wykwalifikowanej kadry w zakresie EZR, której zadaniem byłoby kształcenie przyszłych pedagogów.
- Oferta ODN-ów w zakresie EZR jest skromna. W celu wprowadzenia EZR do doskonalenia nauczycieli należy zadbać, aby oferta ODNów została wzbogacona o szkolenia w tym zakresie, również w ramach szkoleń nt. obowiązkowego gimnazjalnego projektu edukacyjnego.
- Nauczyciele wiedzę w zakresie EZR czerpią głównie z Internetu.
- ORE na portalu dla nauczycieli udostępnia bezpłatne kursy *e-learningowe* dotyczące edukacji globalnej.
- 69% nauczycieli przyznaje, że w placówkach nie prowadzi się działań mających na celu doskonalenie pedagogów w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju.

3.6.1. Kształcenia nauczycieli w zakresie EZR

Wymogi dotyczące kształcenia nauczycieli zawarte są w dwóch rozporządzeniach Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (szczegółowe zapisy znajdują się w Tab. 2):

- *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela,*
- *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 4 listopada 2011 w sprawie wzorcowych efektów kształcenia.*

W zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju Rozporządzenia mają charakter bardzo ogólny. EZR nie jest literalnie wymieniona w dokumentach. Znajdują się w nich jedynie jej

składowe odniesienia do edukacji ekologicznej, edukacji przyrodniczej oraz uczenia się przez całe życie i kształtowania potrzeby ciągłego pogłębiania wiedzy.

Z rozporządzeń nie wynika również jakie konkretnie treści mają być wprowadzane w trakcie zajęć i w jaki sposób. Realizacja zagadnień zrównoważonego rozwoju w programach nauczania leży więc w znacznej części w kompetencjach uczelni.

W trakcie spotkania FGI z uczniami i studentami, w którym uczestniczyły również dwie studentki II-go roku pedagogiki, okazało się, że żadna z nich nie znała i nie potrafiła wyjaśnić pojęcia *edukacja dla zrównoważonego rozwoju*. Jeżeli nawet było ono wprowadzane na zajęciach, to omawiano je w sposób na tyle pobieżny, że nie zostało zapamiętane. Z drugiej jednak strony, według informacji, przekazanych podczas wywiadów IDI przez przedstawicieli uczelni wyższych, edukacja dla zrównoważonego rozwoju jest wprowadzana do programów nauczania na kierunkach pedagogicznych, lecz przede wszystkim z inicjatywy uczelni.

Kształcenie studentów pedagogiki w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju wiąże się również z koniecznością dysponowania odpowiednio wykwalifikowaną kadrą. Można więc przypuszczać, że EZR występuje w różnym stopniu na studiach pedagogicznych poszczególnych uczelni, w zależności od zasobów kadrowych oraz strategii szkoły.

3.6.2. Doskonalenie nauczycieli w zakresie EZR

Zgodnie z zapisami *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 listopada 2009 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli* placówki doskonalenia nauczycieli są zobowiązane do:

- *opracowywania, we współpracy z organami sprawującymi nadzór pedagogiczny, priorytetów doskonalenia zawodowego nauczycieli w województwie;*
- *organizowania różnorodnych form współpracy i wymiany doświadczeń, w tym warsztatów, konferencji i seminariów, dla nauczycieli poszczególnych typów szkół i rodzajów placówek;*
- *wspierania inicjatyw nauczycieli oraz wspomagania samokształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli;*
- *organizowania działań na rzecz rozwoju zawodowego nauczycieli, w szczególności we współpracy z organami sprawującymi nadzór pedagogiczny;*
- *współpracy z organami prowadzącymi szkoły i placówkami w zakresie doradztwa metodycznego dla nauczycieli.*

Zatem działalność placówek doskonalących powinna odpowiadać na aktualne i lokalne potrzeby pedagogów. Przyjmując zatem, że placówki doskonalenia nauczycieli funkcjonują zgodnie ze swoim powołaniem, można przypuszczać, że mimo dużego zainteresowania edukacją dla zrównoważonego rozwoju w środowisku nauczycielskim występują inne, pilniejsze potrzeby w zakresie doksztalcenia. W celu wprowadzenia EZR do doskonalenia nauczycieli należy zadbać, aby oferta ODNów została wzbogacona o szkolenia w tym

zakresie, również w ramach szkoleń nt. obowiązkowego gimnazjalnego projektu edukacyjnego.

Wśród pewnej grupy nauczycieli można zauważyć duże zainteresowanie doskonaleniem w zakresie EZR¹². Jak wynika z raportu *Kto ma czas na ekologię, Raport z badania edukacji ekologicznej w edukacji formalnej*, oferta ODNów jest dość skromna w tym zakresie, a nauczyciele swoją wiedzę zazwyczaj czerpią z Internetu. Szkolenia, kursy, konferencje i seminaria często organizowane są w ramach projektów dotyczących EZR (np. program GLOBE – UNEP/GRID, *edukacja globalna w szkolnych projektach edukacyjnych* – ORE). W ramach projektu *Edukacja globalna w szkolnych projektach edukacyjnych* Ośrodek Rozwoju Edukacji organizuje także szkolenia stacjonarne.

ORE na portalu dla nauczycieli udostępnia bezpłatne kursy *e-learningowe* dotyczące edukacji globalnej. Obecnie ze szkoleń korzysta ponad 500 pedagogów z całego kraju. Barię dostępu do kursów tego typu jest z jednej strony brak infrastruktury teleinformatycznej oraz problemy techniczne ze sprzętem (komputery nie spełniają minimalnych wymagań do uruchomienia aplikacji), z drugiej zaś brak umiejętności korzystania z komputerów przez nauczycieli.

Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem Przyrodniczym również prowadzi działania na rzecz dokształcania nauczycieli w zakresie zrównoważonego rozwoju. Realizowany jest na przykład projekt BEAGLE (*Biodiversity Education and Awareness to Grow a Living Environment*), w ramach którego prowadzone są szkolenia dla nauczycieli.

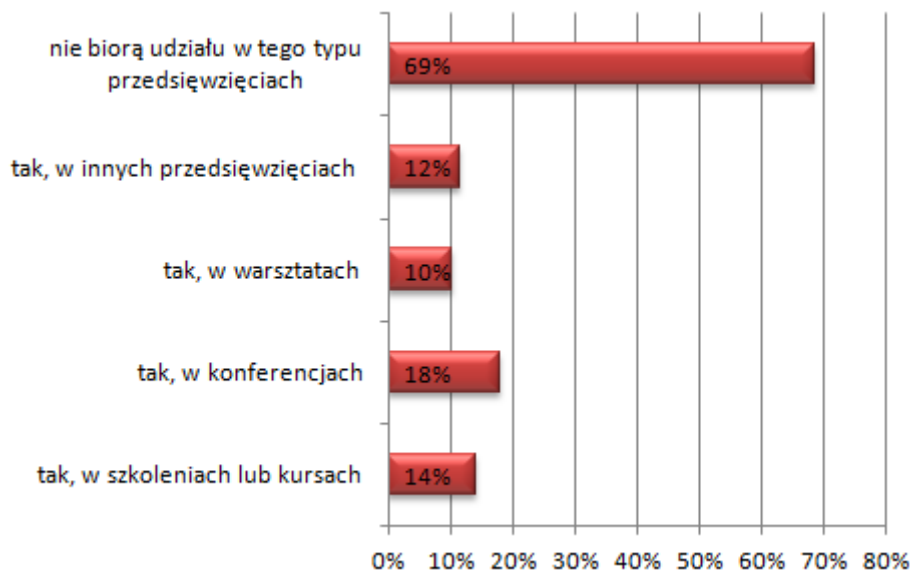
Organizacje pozarządowe realizują również szkolenia dla dyrektorów placówek oświatowych z zakresu edukacji dla zrównoważonego rozwoju, na przykład szkolenie pn.: *Klimat dla dzieci*, realizowane przez Fundację na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju¹³.

Jak wynika z przeprowadzonego badania ankietowego CAWI z nauczycielami, 69% nauczycieli przyznaje, że w placówkach nie prowadzi się działań mających na celu doskonalenie pedagogów w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju. Najczęściej twierdzą tak nauczyciele szkół ponadgimnazjalnych (85%). Natomiast nauczyciele szkół podstawowych i gimnazjów są grupą, która stosunkowo najczęściej bierze udział w takich szkoleniach czy kursach (36%).

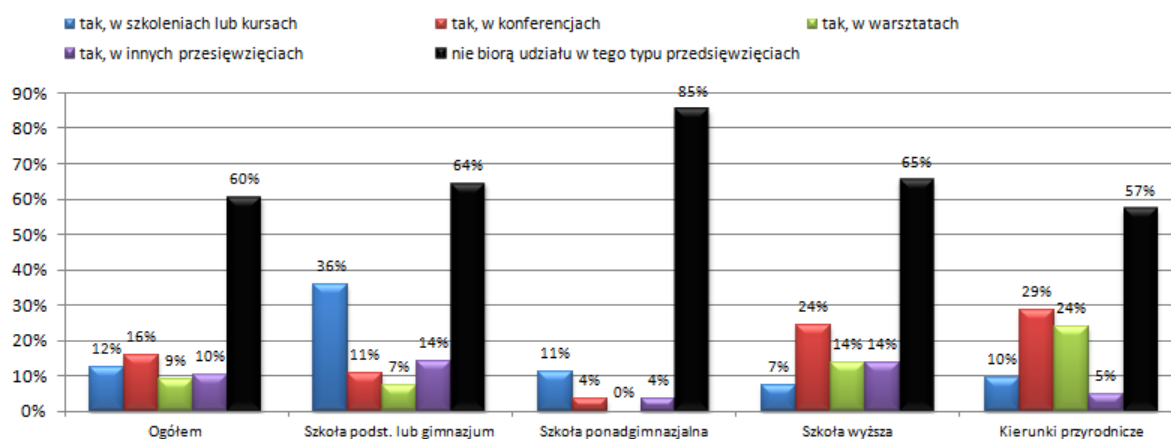
---

¹² jak wynika z [72] ponad 80% nauczycieli jest zainteresowanych różnymi formami dokształcania w zakresie edukacji ekologicznej i edukacji dla zrównoważonego rozwoju

¹³ informacje na temat szkolenia: <http://edukacja.warszawa.pl/index.php?wiad=2304>

Rys. 18 Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: Czy pracownicy Pana(i) placówki biorą udział w przedsięwzięciach doskonalących w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju? [opracowanie własne, próba 156]

Rys. 19 Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: Czy pracownicy Pana(i) placówki biorą udział w przedsięwzięciach doskonalących w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju? z podziałem na typ szkoły [opracowanie własne, próba 156]

3.7. Badania naukowe dot. zrównoważonego rozwoju oraz EZR

Wnioski:

- Badania mające na celu ocenę stanu edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce prowadzi Ministerstwo Środowiska, Ministerstwo Spraw Zagranicznych (edukacja globalna) oraz UNESCO (tematyka międzynarodowa). Spośród wymienionych powyżej podmiotów, jedynie UNESCO prowadzi badania cykliczne, ale są to badania międzynarodowe.
- Na polskich uczelniach powstają publikacje dotyczące edukacji dla zrównoważonego rozwoju oraz zrównoważonego rozwoju, których wyniki w większości nie są wykorzystywane w praktyce.
- Zgodnie z Zaleceniem Komisji Europejskiej dostęp do wyników badań finansowanych ze środków publicznych powinien być otwarty jednakże nie ma krajowych przepisów,

regulujących tę kwestię.

- Respondenci oraz badanie *desk research* wskazało, że wyniki większości badań na temat edukacji dla zrównoważonego rozwoju są publicznie dostępne i publikowane w Internecie.
- Na polskich uczelniach można znaleźć kierunki studiów, które kształcą w zakresie zrównoważonego rozwoju. Są one zazwyczaj prowadzone w formie dwu- lub trzyletnich studiów podyplomowych.
- Na kierunkach takich jak ochrona środowiska, czy ekologia, dostępnych na uczelniach w większości polskich ośrodków akademickich, tematyka zrównoważonego rozwoju jest szeroko omawiana lecz najczęściej w aspekcie środowiskowym.

Jak wskazano w podrozdziale 3.5.2 badania mające na celu ocenę stanu edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce prowadzi Ministerstwo Środowiska, Ministerstwo Spraw Zagranicznych (badania dotyczą edukacji globalnej) oraz UNESCO (tematyka międzynarodowa). Spośród wymienionych powyżej podmiotów, jedynie UNESCO prowadzi cykliczne badania ale są to badania międzynarodowe.

Na polskich uczelniach powstają publikacje dotyczące edukacji dla zrównoważonego rozwoju oraz dotyczące zrównoważonego rozwoju ale ich wyniki w większości nie są wykorzystywane w praktyce. Wiele przedsięwzięć prowadzonych jest z inicjatyw pracowników uczelni oraz organizacji pozarządowych, jednakże przedstawiciele uczelni podkreślali w trakcie wywiadów, iż obecnie zauważalny jest brak środków, przeznaczonych na badania dot. zrównoważonego rozwoju.

Jeden z respondentów badania IDI przyznaje się do autorstwa lub współautorstwa licznych artykułów naukowych oraz materiałów skierowanych do nauczycieli, a także do organizacji różnego rodzaju spotkań czy też konferencji z zakresu ZR. Powstała między innymi koncepcja zmian nauczania na Uczelniach Wyższych (we współpracy z Fundacją Nasza Ziemia). Opiera się ona na schemacie, który ma służyć przebudowie uczelni w kierunku nie tylko wpisywania treści zagadnienia ZR do programu nauczania, ale w szczególności na przebudowaniu całej struktury i przestawienia jej na tzw. zielone tory.

Tab. 8 Publikacje dotyczące edukacji dla zrównoważonego rozwoju

Lp.	Publikacja	Opis
1.	<i>Barometr Zrównoważonego Rozwoju 2007-2008;</i> <i>Barometr Zrównoważonego Rozwoju 2008-2009;</i> Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju; Warszawa 2008	Barometr to zbiór publikacji, dotyczących zrównoważonego rozwoju oraz edukacji dla zrównoważonego rozwoju. Wydawany przez Instytut na rzecz Ekorozwoju w ramach Programu aktywnej edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju Eko-Herkules. W barometrze 2007-2008 znajdują się artykuły dotyczące wdrażania ZR oraz zmian w poziomie świadomości Polaków w zakresie ZR.
2.	<i>Barometr Zrównoważonego Rozwoju 2010-</i>	W barometrze 2010-2011 można znaleźć

	2011; Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju; Warszawa 2012	artykuły na temat: poziomu i zmian w świadomości ekologicznej Polaków, wdrażania zrównoważonej polityki transportowej oraz sieci NATURA 2000.
3.	<i>Edukacja ekologiczna w szkole</i> ; mgr Jolanta Sulicz; Szkoła Podstawowa nr 9, Wrocław 2010	Publikacja traktuje o znaczeniu edukowania na temat zrównoważonego rozwoju od pierwszych lat procesu nauczania, w świetle doświadczeń w nauczaniu dzieci ze szkoły podstawowej nr 9 we Wrocławiu. W publikacji przedstawione są również przykładowe działania na rzecz ZR, podejmowane przez uczniów, nauczycieli i rodziców.
4.	<i>Edukacja, świadomość, komunikacja</i> ; Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej; Warszawa, 2010	Publikacja zestawia informacje na temat projektów dofinansowanych ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Przedstawiono w niej kwoty, przeznaczone na <i>edukację ekologiczną</i> w ciągu 20 lat funkcjonowania Funduszu. Priorytetem w ramach działań tego typu są przedsięwzięcia, które <i>wspierają edukację na rzecz zrównoważonego rozwoju, w tym gospodarki wodnej</i> .
5.	<i>Jak uczyć o społecznej odpowiedzialności i zrównoważonym rozwoju</i> ; E. Jastrzębska, M. Józwik, M. Kostulska, P. Magnuszewski, A. Paluszek, O. Pietkiewicz, A. Piotrowska, J. Reichel, A. Rudnicka, A. Stanek-Kowalczyk, E. Zgrzyw; Forum Odpowiedzialnego Biznesu; Warszawa 2011	Przewodnik dla nauczycieli przedstawia informacje i porady na temat metodyki nauczania i problemów społecznej odpowiedzialności biznesu oraz zrównoważonego rozwoju. Podręcznik ma za zadanie pomóc nauczycielom we wprowadzaniu zagadnień zrównoważonego rozwoju do procesu nauczania na poziomie podstawowym, gimnazjalnym, ponadgimnazjalnym oraz wyższym. Publikacja powstała we współpracy: Forum Odpowiedzialności Biznesu, Zespołu do spraw społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw oraz Ministerstwa Gospodarki.
6.	<i>Szkoła ekorozwoju, scenariusze lekcji i materiały pomocnicze dla nauczycieli</i> ; Beata Morka, Dorota Gadzinowska, Emilia Ślimko, Gabriela Lipska, Gosia Świderek, Katarzyna Szeniawska, Michał Tragarz, Piotr Pieczyński; Warszawa 2008	Zbiór materiałów powstał w ramach programu <i>Aktywni z natury. Młodzi ambasadorzy skarbów natury małej ojczyzny</i> . Publikacja zawiera osiem gotowych scenariuszy do przeprowadzenia lekcji z uczniami gimnazjum lub szkoły ponadgimnazjalnej. W szczególności scenariusze dotyczą: klimatu, świadomej konsumpcji, odpowiedzialności, zdrowego trybu życia oraz odnawialnych źródeł energii.
7.	<i>W gąszczu definicji zrównoważonego rozwoju</i> ; Krzysztof Kafel; Warszawa 2007	Publikacja traktuje na temat historii powstania pojęcia <i>zrównoważony rozwój</i> oraz zmian w podejściu i postrzeganiu ZR. Między innymi artykuł przedstawia informacje na temat

		przyjęcia Agendy 21, która zobowiązała wszystkie państwa regionu Morza Bałtyckiego do wprowadzenia zrównoważonego rozwoju do systemu oświaty.
8.	<i>Raport GENE, Edukacja globalna w Polsce, Europejski proces przeglądu edukacji globalnej, Krajowy raport edukacji globalnej w Polsce; Eddie O'Loughlin, Liam Wegimont, Warszawa 2009</i>	Raport GENE powstał w ramach europejskiego procesu przeglądu edukacji globalnej. Został stworzony przez międzynarodowy zespół ekspertów. Raport miał na celu przeprowadzenie przeglądu postępów jakie poczyniono w zakresie edukacji globalnej w Polsce. Dostrzeżone oraz opisane zostały realizowane projekty w zakresie edukacji globalnej oraz oceniony został mechanizm finansowania przedsięwzięć.
9.	<i>Badanie świadomości ekologicznej Polaków w 2010 ze szczególnym uwzględnieniem energetyki przyjaznej środowisku; Instytut na rzecz ekorozwoju, Alina Stanaszek, Magdalena Tędziągolska; Warszawa 2011</i>	Badania zrealizowano w ramach projektu <i>Z energetyką przyjazną środowisku za pan brat</i> i jest on kontynuacją badań prowadzonych w latach 2008 i 2009. Raport opisuje takie zagadnienia jak stosunek do ochrony przyrody, poglądy na temat energetyki przyjaznej środowisku, poziom świadomości w zakresie zrównoważonego rozwoju oraz zrównoważonej energetyki.
10.	<i>Badanie świadomości osobistego wpływu człowieka na środowisko. Wyniki – 2012; Fundacja Nasza Ziemia; Warszawa 2012</i>	Badania zostały przeprowadzone w ramach <i>Kampanii na rzecz Rozwoju Zrównoważonego 2011-2014</i> . Raport przedstawia wyniki badania, które przede wszystkim miało na celu ocenę świadomości osobistej wpływu człowieka na środowisko i ocenę wiedzy na temat różnych aspektów zrównoważonego rozwoju.
11.	<i>Edukacja dla Zrównoważonego Rozwoju w Polsce – stan i wyzwania w świetle ustaleń międzynarodowych podjętych na IV Konferencji UNESCO nt Edukacji Ekologicznej (Ahmedabad 2007), IV Światowym Kongresie Edukacji Ekologicznej (Durban 2007) oraz 9 Konferencji Stron Konwencji o różnorodności biologicznej (Bonn 2008). Wyzwanie dla wszystkich; Anna Kalinowska Uniwersytet Warszawski; Warszawa 2010</i>	Publikacja przedstawia historię edukacji dla zrównoważonego rozwoju, genezę powołania przez UNESCO Dekady edukacji na temat zrównoważonego rozwoju oraz pochodzenie pojęcia <i>zrównoważony rozwój</i> . Artykuł zestawia ustalenia dotyczące edukacji dla zrównoważonego rozwoju podjęte na międzynarodowych kongresach.
12.	<i>Edukacja rozwojowa. Od teorii do praktyki...; Grupa Zagranica; Warszawa 2008</i>	Dokument został opracowany na potrzeby konsultacji w sprawie reformy Podstawy programowej, przez członków grupy ds. edukacji rozwojowej działającej w ramach platformy polskich organizacji pozarządowych – Grupy Zagranica. Publikacja uzasadnia konieczność włączenia

		edukacji rozwojowej do Podstawy programowej.
13.	<i>Gdzie schowała się ekologia? Raport z analizy podręczników</i> ; Gosia Świderek; Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła”; Łódź 2011	Raport powstał w wyniku badania podręczników szkolnych pod kątem występowania w nich elementów zrównoważonego rozwoju. Dotyczył książek do nauk przyrodniczych w szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych. Autorzy publikacji dokonali analizy występowania w podręcznikach zapisów z Podstawy programowej.
14.	<i>Raport z badania edukacji ekologicznej w edukacji formalnej – Kto ma czas na ekologię?</i> ; Krzysztof Wychowatek, Gosia Świderek; Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła”; Łódź 2011	Raport powstał na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych na grupie prawie 1000 nauczycieli z całej Polski i zawiera informacje, na temat realizacji zagadnień i metod edukacji dla zrównoważonego rozwoju w ramach zajęć na wszystkich poziomach nauczania. Dokument przedstawia również informacje na temat oferty Ośrodków Doskonalenia Nauczycieli w zakresie EZR oraz sposobów zdobywania wiedzy przez nauczycieli.
15.	<i>System finansowania ochrony Środowiska w Polsce – Dobre praktyki w ekorozwoju</i> ; Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzkie Fundusze Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej; Warszawa 2010	Publikacja przedstawia przykładowe projekty między innymi z zakresu edukacji ekologicznej, które otrzymały dofinansowanie ze środków Narodowego lub Wojewódzkich Funduszy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.
16.	<i>Świadomość ekologiczna Polaków – zrównoważony rozwój raport z badań 2009</i> ; Artur Bołtromiuk Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN; Warszawa 2009	Raport został wykonany na podstawie badań świadomości ekologicznej Polaków, wykonanych na próbie ponad 1000 osób. Zawiera informacje na temat działań ludzi na rzecz środowiska oraz stosunku społeczeństwa do zagadnień zrównoważonego rozwoju.
17.	<i>Szkoła jako system kierujący się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz centrum nauczania – uczenia się i doskonalenia</i> ; U. Markowska-Manista, A. Niedźwiedzka-Wardak; publikacja w przygotowaniu	Publikacja obecnie jest w przygotowaniu.
18.	<i>Uczelnia wyższa wobec problematyki zrównoważonego rozwoju</i> . U. Markowska-Manista, A. Niedźwiedzka-Wardak; 2010	Publikacja jest częścią książki pt.: <i>Wobec zagrożenia globalnym kryzysem ekologicznym. Technologiczna korekta czy aksjologiczna przebudowa</i> . Traktuje o podejściu szkół wyższych do zasad zrównoważonego rozwoju. Artykuł dostępny jest jedynie w książce.
19.	<i>Raport z seminarium: „Kształcenie i doskonalenie kadr nauczycielskich w zakresie edukacji globalnej”</i> , Raport z	Raport zbiera informacje z seminarium, które odbyło się 19.03.2012. W raporcie znajdują się streszczenia wystąpień prelegentów oraz relację z dyskusji, która odbyła się w ramach

	seminarium, Grupa Zagranica, Warszawa 2012	seminarium.
20.	<i>Przewodnik po edukacji globalnej, przewodnik dla edukatorów: Jak rozumieć i realizować edukację globalną, Grupa Zagranica, Warszawa 2012</i>	Przewodnik jest przeznaczony dla edukatorów, zawiera koncepcje i metodyki edukacji globalnej oraz ułatwia zrozumienie czym jest edukacja globalna i dlaczego warto ją wdrażać.

Publikacje na temat zrównoważonego rozwoju wydawane są zarówno przez środowisko naukowe, jak i organizacje pozarządowe, a nawet nauczycieli zajmujących się tą tematyką. Dostępnych jest wiele opracowań dla nauczycieli oraz raportów podsumowujących działania realizowane w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju lub badania stanu EZR.

3.7.1. Finansowanie badań naukowych

Prowadzenie badań naukowych jest działalnością statutową szkół wyższych. Pracownicy naukowci uważają jednak, że uczelnie mają zbyt mało środków na prowadzenie szeroko zakrojonych badań, zgodnych z zapotrzebowaniem rynkowym.

Środki na realizację badań dotyczących edukacji dla zrównoważonego rozwoju można pozyskać ze źródeł zewnętrznych, w szczególności są to:

- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko.

Środki dostępne są w trybie konkursowym i cieszą się dużym zainteresowaniem wśród organizacji pozarządowych oraz jednostek naukowo-badawczych (kwestia finansowania badań naukowych została szerzej poruszona w rozdziale 3.4).

3.7.2. Dostępność wyników

Zgodnie z Zaleceniem Komisji Europejskiej [*Zalecenie Komisji z dnia 17 lipca 2012 r. w sprawie dostępu do informacji naukowej oraz jej ochrony (2012/417/UE)*] dostęp do wyników badań finansowanych ze środków publicznych powinien być otwarty. Obecnie pomimo apelów środowisk naukowych, nie ma krajowych przepisów, regulujących tę kwestię¹⁴.

Jak wskazywali respondenci oraz pokazało badanie *desk research* wyniki większości badań na temat edukacji dla zrównoważonego rozwoju są publicznie dostępne i publikowane w Internecie.

¹⁴ podpisy pod apelem są zbierane na stronie: <http://otwartymandat.pl>

3.7.3. Kierunki studiów, kształące w zakresie zrównoważonego rozwoju

Na polskich uczelniach można znaleźć kierunki studiów, które kształcą w zakresie zrównoważonego rozwoju. Są one zazwyczaj prowadzone w formie dwu- lub trzyletnich studiów podyplomowych. Na takich kierunkach studiować można we wszystkich dużych miastach, będących znaczącymi ośrodkami akademickimi. Większość studiów dotyczących zrównoważonego rozwoju powstała w ciągu ostatnich pięciu lat. Ponieważ zainteresowanie tego rodzaju kierunkami studiów jest niewielkie, na niektórych uczelniach kierunki te nie są uruchamiane rok rocznie. Można również przypuszczać, że skoro studia podyplomowe powinny generować przychody dla uczelni, to fakt nieutworzenia niektórych kierunków wynika z kwestii finansowych.

Na kierunkach takich jak ochrona środowiska, czy ekologia, dostępnych na uczelniach w większości polskich ośrodków akademickich, tematyka zrównoważonego rozwoju jest szeroko omawiana (jak wynika z badań IDI oraz FGI z pracownikami uczelni co najmniej jeden moduł poświęcony jest ZR; poza tym elementy ZR występują podczas większości zajęć), lecz raczej w aspekcie środowiskowym. Dostępne są również specjalności dotyczące zrównoważonego rozwoju na studiach licencjackich oraz magisterskich o charakterze przyrodniczym.

Sprawą dyskusyjną jest występowanie zagadnienia zrównoważonego rozwoju w kształceniu przyszłych nauczycieli. Odgórne wytyczne bardzo pobieżnie wskazują elementy edukacji zrównoważonego rozwoju, jakie powinny być wykładane na studiach pedagogicznych. Leży to przede wszystkim w kompetencjach uczelni. Pracownicy szkół wyższych twierdzą, że edukacja dla zrównoważonego rozwoju jest wprowadzana do programów nauczania studiów pedagogicznych przede wszystkim z inicjatywy uczelni.

Zrównoważony rozwój występuje na bardzo wielu kierunkach od ściśle przyrodniczych, aż po ekonomiczne. Trudniej znaleźć odniesienia do ZR w programach nauczania kierunków technicznych (np. informatyka) i ścisłych (np. matematyka) co potwierdzili ankietowani uczniowie i studenci.

Poniżej (Tab. 9) dokonano zestawienia kierunków studiów dotyczących zrównoważonego rozwoju.

Tab. 9 Kierunki studiów dotyczące zrównoważonego rozwoju

Lp.	Rodzaj studiów, czas trwania	Nazwa studiów	Uczelnia i wydział	Rok powstania	Zakres tematyczny	Szacunkowa liczba absolwentów
1.	Studia zaoczne podyplomowe, 2 semestry	Zrównoważony Rozwój na Poziomie Lokalnym	Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN	2012	<p>Bloki tematyczne¹⁵:</p> <ul style="list-style-type: none"> Idea i zasady zrównoważonego rozwoju. Zrównoważone użytkowanie zasobów naturalnych środowiska przyrodniczego. Polityka w kierunku zrównoważonego rozwoju. Polityka rozwoju obszarów wiejskich. Koncepcje rozwoju przestrzeni wiejskiej. Przykłady i ocena przekształceń przestrzeni. Zróźnicowanie przestrzenne rozwoju społeczno-gospodarczego. Kwantyfikacja zrównoważonego rozwoju. Społeczeństwo a zrównoważony rozwój. Partycypacja społeczna. Facylitacja procesów grupowego podejmowania decyzji. Programowanie rozwoju zrównoważonego JST. Warsztaty ISIS – proces planowania zrównoważonego rozwoju. Zrównoważona gospodarka. Przedsiębiorczość a zrównoważony rozwój. Aspekty prawne Rozwoju Zrównoważonego. Fundusze dla zrównoważonego rozwoju. Zamówienia publiczne w procesie wdrażania projektów. Monitoring i ewaluacja. 	30

¹⁵ <http://www.irwirpan.waw.pl>

					<ul style="list-style-type: none"> Warsztaty z komunikacji interpersonalnej. 	
2.	Studia zaoczne podyplomowe, 2 semestry	Ochrona Środowiska i Zrównoważony Rozwój	Politechnika Białostocka, Wydział Budownictwa i Inżynierii Środowiska	2008	<p>Program studiów¹⁶:</p> <p>Zagadnienia technologiczne, rolnicze i leśne istotne dla ochrony środowiska.</p> <p>Student potrafi kierować się w swoich działaniach zasadami zrównoważonego rozwoju oraz wykorzystywać procesy technologiczne – w szczególności procesy przyjazne środowisku.</p> <p>Posiada umiejętność prowadzenia prac laboratoryjnych oraz organizowania bezpiecznie i efektywnie działających stanowisk takiej pracy.</p>	30
3.	Studia zaoczne podyplomowe, 3 semestry	Zrównoważony Rozwój	Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy,	2010	<p>Program studiów¹⁷:</p> <ul style="list-style-type: none"> filozofia ekologii, podstawy i koncepcja zrównoważonego rozwoju, wskaźniki zrównoważonego rozwoju, systemy przyrodnicze, gospodarka wodna, systemy informacji geograficznej, ochrona zasobów przyrody, gospodarka przestrzenna w zrównoważonym rozwoju, demograficzne aspekty zrównoważonego rozwoju, rolnictwo i zrównoważony rozwój, zastosowania konwencji zrównoważonego rozwoju w planowaniu i gospodarce przestrzennej kraju. 	nie utworzono grupy
4.	Studia zaoczne	Podyplomowe Studium	Uniwersytet Adama	2007	<p>Bloki nauczania¹⁸:</p> <ul style="list-style-type: none"> blok ochrony zasobów środowiska przyrodniczego, 	30

¹⁶ <http://pb.edu.pl/Wydzial-Budownictwa-i-Inzynierii-Srodowiska-rekrutacja.html>

¹⁷ <http://www.podyplomowe.wsg.byd.pl/index.php?id=179>

¹⁸ <http://www.staff.amu.edu.pl/~filtech/szrr.html>

	podyplomowe, 2 semestry	Zrównoważonego Rozwoju Regionalnego	Mickiewicza, Instytut Filozofii i Wydział Nauk Społecznych		<ul style="list-style-type: none"> • blok ochrony dziedzictwa i kultury regionalnej, regionalnych zagadnień społecznych i wspierania budowy zrównoważonego społeczeństwa jutra w regionie, • blok ekonomiczno-społeczny, • globalne problemy - regionalne rozwiązania, • blok polityk, • blok strategii i programów działania. 	
5.	Studia zaoczne podyplomowe, 3 semestry	Studia Podyplomowe dla Nauczycieli z Zakresu Społecznej Odpowiedzialności Biznesu i Zrównoważonego Rozwoju	Gliwicka Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości	2012	<p>Program nauczania¹⁹:</p> <ul style="list-style-type: none"> • CSR – kompleksowe zarządzanie społeczną odpowiedzialnością, • zasady CSR w polityce gospodarczej, • etyka biznesu, • odpowiedzialność wobec społeczeństwa, • odpowiedzialne tworzenie kapitału ludzkiego, • odpowiedzialność wobec środowiska, • CSR w marketingu i komunikacji, • koncepcja odpowiedzialności biznesu w finansach, • edukacja zrównoważonego rozwoju. 	30
6.	Studia zaoczne podyplomowe, 2 semestry	Ochrona środowiska i zrównoważony rozwój gminy	Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji w Bytomiu	2011	<p>Przedmioty specjalistyczne²⁰:</p> <ul style="list-style-type: none"> • źródła energii odnawialnej - wybrane zagadnienia, • ochrona powietrza, • systemy odprowadzania i oczyszczania ścieków, • ochrona powierzchni ziemi i gleby, • podstawy oczyszczania miast i terenów wiejskich, • podstawy odzysku, recyklingu i unieszkodliwiania odpadów, • rekultywacja terenów przemysłowych, 	nie utworzono grupy

¹⁹ <http://www.gwsp.eu/?q=node/629>

²⁰ <http://www.wsea.edu.pl/ochrona-srodowiska-i-zrownowazony-rozwoj-gminy.php>

					<ul style="list-style-type: none"> • proseminarium. 	
7.	Studia zaoczne podyplomowe, 2 semestry	Ochrona środowiska i zrównoważony rozwój	Uniwersytet Łódzki, Wydział Biologii i Ochrony Środowiska	2001	<p>Program nauczania²¹:</p> <ul style="list-style-type: none"> • funkcjonowanie ekosystemów z wykorzystaniem dorobku nauk biologicznych oraz nauk chemicznych, fizycznych, geograficznych lub społecznych, • przyczyny przyrodnicze, gospodarcze i społeczne degradacji gleby, wody lub powietrza, ich skutki oraz sposoby zapobiegania im, • powiązania ochrony środowiska z innymi dyscyplinami naukowymi, w tym odnośnie interdyscyplinarnych metod badań zoologicznych, • strategiczne problemy ochrony środowiska jako podstawa definiowania polityki ekologicznej państwa, • możliwości wykorzystania osiągnięć nauk przyrodniczych dla zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego, • podstawowe zasady bezpieczeństwa, higieny pracy oraz ergonomii, • techniki i narzędzia badawcze różnych dziedzin nauki i dyscyplin naukowych związanych z ochroną środowiska, • ocena jakości środowiska przyrodniczego na podstawie czynników fizycznych i chemicznych lub wskaźników biologicznych, • terminy specjalistyczne w języku polskim lub obcym nowożytnym w opracowaniu dokumentacji z zakresu ochrony środowiska. 	30
8.	Studia zaoczne podyplomowe, 2 semestry	Zrównoważony Rozwój w Jednostkach Samorządu Terytorialnego	Wyższa Szkoła Administracji Publicznej im. Stanisława Staszica w	2011	<p>Program studiów²²:</p> <ul style="list-style-type: none"> • znajomość podstaw koncepcji zrównoważonego rozwoju, • znajomość aspektów zarządzania środowiskiem w świetle idei zrównoważonego rozwoju, • zdolność sterowania procesami zrównoważonego rozwoju, • znajomość podstaw prawnych funkcjonowania środowiska i mechanizmów go kształtujących, 	30

²¹ http://www.biol.uni.lodz.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=56:historia&catid=24:o-wydziale&Itemid=57

²² http://www.fzpp.pl/assets/files/ZPP_Zalozenia%20i%20program%20i%20studia%20podyplomowe.pdf

			Białymstoku		<ul style="list-style-type: none"> ogólna wiedza z zakresu gospodarki wodnej i leśnej oraz gospodarki przestrzennej, przyswojenie umiejętności przygotowywania strategii rozwojowych i programów działania związanych z wdrażaniem zasad zrównoważonego rozwoju, popularyzacja wiedzy i umiejętności w zakresie dziedzin sprzyjających zrównoważonemu rozwojowi, umiejętność budowania wniosków o dotacje z UE na finansowanie zadań z zakresu zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska. 	
9.	Studia zaoczne podyplomowe, 2 semestry	Zarządzanie w ochronie środowiska i gospodarka odpadami	Wyższa Szkoła Środowiska w Bydgoszczy	2011	<p>Program studiów²³:</p> <ul style="list-style-type: none"> prawo UE i ustawodawstwo polskie, polityka ochrony środowiska a pomoc publiczna, zarządzanie środowiskiem, monitoring środowiska, ocena oddziaływania na środowisko, rozwój zrównoważony, czystsza produkcja, klasyfikacja i produkcja odpadów, ekologistyka, systemy reglamentacji w gospodarce odpadami, odpady niebezpieczne i motoryzacyjne – technologie unieszkodliwiania, ewidencja odpadów, system zarządzania jakością w ochronie środowiska, zasady certyfikacji. 	40
10.	Studia	Kierunek	Politechnika	2009	Kompetencje i umiejętności w zakresie ²⁴ :	20

²³ <http://www.wss.edu.pl/studia/studia-podyplomowe/zarzadzanie-w-ochronie-srodowiska-i-gospodarka-odpadami>

²⁴ <http://www.wz.pw.edu.pl/s47/kierunek-zarzadzanie-studia-magisterskie-stacjonarne-i-niestacjonarne>

	dzienne: 4 semestry	Zarządzanie, Specjalność: Inżynieria zrównoważonego rozwoju w budownictwie	Warszawska, Wydział Zarządzania		<ul style="list-style-type: none"> • odnawialnych źródeł energii, • nowoczesnych systemów grzewczych i klimatyzacyjnych, • jakości środowiska wewnętrznego i zewnętrznego, • rozwiązań urbanistycznych, • zarządzania, • kształcenia umiejętności do rozwiązywania złożonych problemów projektowych, organizacyjnych i technologicznych o niestandardowym charakterze, które wymagają interdyscyplinarnego podejścia, • opracowywania i realizacji programów badawczych, • kierowania zespołami ludzkimi, • wykonywania audytów energetycznych i świadectw charakterystyki energetycznej budynków, • stosowania zasad zrównoważonego rozwoju, metod i programów komputerowych. <p>Przykładowe zagadnienia:</p> <ul style="list-style-type: none"> • aspekty ryzyka w zakresie zrównoważonego rozwoju, • analiza i raportowanie zrównoważonego rozwoju, • elementy teorii systemów zrównoważonego rozwoju, • technologiczno-ekonomiczne aspekty produkcji biopaliw. 	
11.	Studia zaoczne podyplomowe, 2 semestry	Gospodarka przestrzenna w warunkach zrównoważonego rozwoju	Szkoła Wyższa im. Bogdana Jańskiego, Wydział zamiejscowy w Opolu	2012	<p>Program studiów²⁵:</p> <ul style="list-style-type: none"> • gospodarka nieruchomościami, • marketing urbanistyczny, • metody analizy przestrzennej, • ochrona dóbr kultury, • programowanie rozwoju i polityka przestrzenna, • pozyskiwanie funduszy unijnych w obszarze gospodarki przestrzennej, • uwarunkowania społeczno-kulturowe, przyrodnicze i prawne 	7

²⁵ http://www.opole.janski.edu.pl/Uczelnia,gospodarka_przestrzenna_w_warunkach_zrownowazonego_rozwoju.html

					<p>gospodarki przestrzennej,</p> <ul style="list-style-type: none"> • planowanie przestrzenne, • socjologia miast i wsi, • pozyskiwanie funduszy unijnych w obszarze gospodarki przestrzennej, • rewitalizacja terenów zurbanizowanych i przemysłowych, • projektowanie urbanistyczne, • rewitalizacja terenów zurbanizowanych i przemysłowych, • samorząd terytorialny, • strategia rozwoju regionalnego i lokalnego, • system informacji przestrzennej, • zrównoważony rozwój w programach Unii Europejskiej. 	
12.	Studia I stopnia, inżynierskie 3,5 roku,	Ochrona środowiska o specjalności Zrównoważony rozwój terenów industrialnych	Wyższa Szkoła Humanitas w Sosnowcu	2009	<p>Studenci dowiadują się²⁶:</p> <ul style="list-style-type: none"> • jak chronić gatunki, siedliska i obiekty przyrodnicze, • jak człowiek wykorzystuje zasoby naturalne, • jakie są rodzaje, źródła, intensywność i zasięg oddziaływań na środowisko. <p>Poznają metody:</p> <ul style="list-style-type: none"> • oczyszczania ścieków i gazów, • utylizacji odpadów komunalnych i przemysłowych, • rekultywacji i rewitalizacji terenów zdegradowanych. <p>Oraz uczą się:</p> <ul style="list-style-type: none"> • czytać i interpretować przepisy prawa dotyczące ochrony środowiska, • sporządzać i oceniać raporty oddziaływania na środowisko, • planować i kierować monitoringiem środowiska. 	nie utworzono grupy
13.	Studia	Zarządzanie	Politechnika	2004/2005	Program studiów ²⁷ :	nie

²⁶ <http://www.humanitas.edu.pl/kandydat/Strony/Ochrona-%C5%9Brodowiska.aspx>

	podyplomowe, 2 semestry	zrównoważonym rozwojem przedsiębiorstwa w warunkach gospodarki globalnej	Śląska, wydział Organizacji i Zarządzania		<ul style="list-style-type: none"> • Zrównoważony rozwój – założenia koncepcyjne. • Podstawy organizacji i zarządzania. • Zarządzanie zasobami ludzkimi. • Zarządzanie operacyjne. • Zarządzanie strategiczne na rynku globalnym. • Analiza rynku globalnego. • Zarządzanie ryzykiem. • Zarządzanie wielokulturowością. • Blok prawny (elementy prawa międzynarodowego gospodarczego, prawa ochrony środowiska, prawa pracy). • Etyczne aspekty zarządzania przedsiębiorstwem – odpowiedzialność społeczna biznesu. • Psychologia zarządzania. • Ekonomia menedżerska. • Normy ISO i certyfikacja (zarządzanie jakością, system zarządzanie środowiskowego). • Ekologicznie innowacyjny produkt. • Ekologiczny <i>public relations</i>. • Komunikacja interpersonalna i społeczna. • Seminarium dyplomowe. 	utworzono grupy
14.	I stopień studiów, 7 semestrów	Ochrona środowiska, specjalność Ochrona środowiska w przemyśle	Wyższa Szkoła Komunikacji i Zarządzania, wydz. Ochrony	1997	<p>Program nauczania²⁸:</p> <ul style="list-style-type: none"> • znajomość technik odnowy zniszczonego środowiska, • znajomość technologii pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych oraz roślinnych, • znajomość procesów technologicznych realizowanych w przedsiębiorstwach i sposobów na zabezpieczenie środowiska przed 	Niestacjonarne ok. 30 osób, stacjonarne nie ruszyły –

²⁷

<http://www.polsl.pl/WYDZIALY/ROZ/SPD/Strony/Zarz%C4%85dzanie%20zr%C3%B3wnowa%C5%BConym%20rozwojem%20przedsi%C4%99biorstwa%20w%20warunkach%20gospodarki%20globalnej.aspx>

²⁸ <http://wskiz.edu/studia/ochrona-srodowiska>

			Środowiska		skutkami tych procesów, <ul style="list-style-type: none"> • znajomość wpływu działalności człowieka na środowisko i sposobów ochrony przed negatywnymi skutkami tej działalności, • znajomość procesów technologicznych realizowanych w przedsiębiorstwach, która pozwoli mu na zabezpieczenie środowiska przed skutkami tych procesów, • umiejętność zarządzania przedsiębiorstwem, planowania, stosowania rachunku kosztów i opracowywania strategii.	brak chętnych
--	--	--	------------	--	---	---------------

Z analizy zebranych danych dotyczących kierunków studiów kształcących w zakresie zrównoważonego rozwoju (zawartych w powyższej tabeli) wynika, że najczęściej są one prowadzone w postaci studiów podyplomowych. W większości kierunki powstały w przeciągu ostatnich kilku lat. Niewielka liczba chętnych powoduje, że kierunki te często nie są uruchamiane rok rocznie.

W opinii ekspertów z zakresu EZR, którzy brali udział w badaniu, kształcenie w zakresie zrównoważonego rozwoju nie powinno odbywać się w postaci trzyletnich studiów stacjonarnych, gdyż byłoby ono w pewnym sensie niezgodne z samymi ideami zrównoważonego rozwoju. Ponadto absolwent takich studiów mógłby mieć problem ze znalezieniem pracy.

3.8. Wyzwania, przeszkody, silne strony, osiągnięcia w zakresie EZR w Polsce

Wnioski:

Wyzwania i przeszkody

- Brak jednego, spójnego rozumienia pojęcia edukacji dla zrównoważonego rozwoju oraz samego zrównoważonego rozwoju.
- Brak wizji edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce oraz spójnej struktury koordynującej działania różnych podmiotów w tym zakresie.
- Wśród nauczycieli termin EZR najlepiej znany jest w gronie osób związanych z edukacją przyrodniczą.
- Niska znajomość pojęcia EZR i ZR zarówno wśród uczniów i studentów jak i wśród nauczycieli.
- Spośród studentów, wśród których zostało przeprowadzone badanie ankietowe 29% nigdy wcześniej nie spotkało się z pojęciem EZR, a zaledwie 10% bardzo dobrze zna to pojęcie. Jeszcze niższy poziom znajomości terminu EZR zauważa się wśród uczniów (szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne).
- Im niższy szczebel nauczania, tym większy odsetek pedagogów, którzy nigdy nie spotkali się w pojęciem EZR.
- Brak jest stałej międzyprzedmiotowej współpracy w zakresie EZR. W szkołach edukacją dla zrównoważonego rozwoju najczęściej zajmują się nauczyciele nauk przyrodniczych oraz społecznych.
- Występują problemy organizacyjne związane z możliwością dotarcia do wszystkich szkół i nauczycieli.
- Brak jednej, sformalizowanej struktury/sieci współpracy (od poziomu Ministerstwa do pojedynczego nauczyciela) w zakresie EZR.
- Działania w zakresie EZR są dostrzegane przez respondentów, lecz uznaje się je za nieskuteczne.
- Świadomość społeczna dotycząca EZR również jest wciąż na niezadowalającym poziomie.
- Wyzwaniem jest dotarcie z EZR do dorosłych Polaków. W Polsce głównymi adresatami edukacji dla zrównoważonego rozwoju są uczniowie i studenci, natomiast nadawcą treści – przede wszystkim placówki edukacyjne.
- Niewystarczające środki finansowe, skomplikowane procedury, a zasady przydzielania trudne do spełnienia i utrudniające dostęp do finansowania.
- Zbyt mało treści dotyczących zrównoważonego rozwoju w mediach.

Silne strony i osiągnięcia

- Wprowadzenie pojęcia ZR oraz EZR do aktów prawnych oraz stopniowe rozpowszechnianie

tematu.

- Zawarcie treści dotyczących ZR w Podstawie programowej.
- Poziom świadomości w zakresie zrównoważonego rozwoju wśród dzieci i młodzieży jest wyższy niż wśród osób dorosłych.
- Zainteresowanie organizacji pozarządowych, które działają zarówno w zakresie edukacji uczniów – we współpracy ze szkołami, jak i w zakresie docierania do dorosłych.
- Rozwinięcie takich procesów jak edukacja globalna, edukacja rozwojowa, edukacja dla zrównoważonej konsumpcji, które są składowymi EZR i przez to są nośnikami treści, wartości i metod promowanych przez EZR.

3.8.1. Rozumienie pojęcia EZR

Pojęcie *edukacji dla zrównoważonego rozwoju* oraz samego *zrównoważonego rozwoju* rozumiane jest w różny sposób przez przedstawicieli różnych podmiotów. W definicji przyjętej przez UNESCO, zrównoważony rozwój opiera się na czterech filarach: środowisko, społeczeństwo, gospodarka i kultura, natomiast edukację dla zrównoważonego rozwoju przede wszystkim charakteryzuje podejście holistyczne. Aspekt kulturowy jest pomijany przez przedstawicieli wszystkich podmiotów zaangażowanych w ERZ, z wyjątkiem Polskiego Komitetu ds. UNESCO. Termin *zrównoważony rozwój* istnieje od roku 1987 i spopularyzowanie go zawdzięczamy Światowej Komisji do spraw Środowiska i Rozwoju powołanej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych²⁹.

Przedstawiciele różnych grup na pierwszy plan wyciągają ten z aspektów zrównoważonego rozwoju, który jest im najbliższy. Przykładowo przedstawiciele organizacji pozarządowych, działających w zakresie ochrony środowiska, utożsamiają EZR przede wszystkim z edukacją ekologiczną, z kolei w Ministerstwie Gospodarki zrównoważony rozwój to przede wszystkim rozwój gospodarczy i techniczny z zachowaniem poszanowania dla środowiska.

Podobne rozbieżności mają miejsce w środowisku naukowym pomiędzy przedstawicielami uczelni wyższych o różnym charakterze. Pracownicy uczelni przyrodniczych przede wszystkim wskazują na aspekty środowiskowe zrównoważonego rozwoju, natomiast uczelni ekonomicznych na zagadnienia gospodarcze.

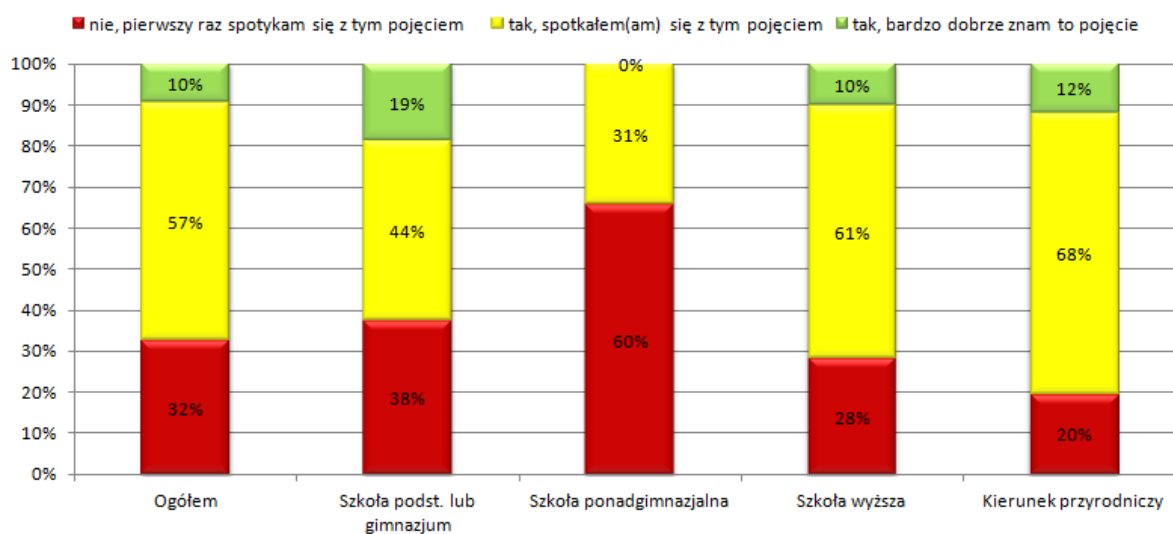
Według raportu *Świadomość ekologiczna Polaków 2009 o ile pojęcie „zrównoważony rozwój” poprawnie identyfikuje około 1/3 respondentów, to jego ideę podziela i uznaje zasady ponad 70% polskiego społeczeństwa i to zarówno w wymiarze ogólnogospodarczym, jak i lokalnym. Podobny odsetek respondentów docenia wartość dialogu społecznego przy podejmowaniu istotnych dla kraju decyzji w zakresie zrównoważonego rozwoju.*

²⁹ *Edukacja dla Zrównoważonego Rozwoju w Polsce- stan i wyzwania w świetle ustaleń międzynarodowych podjętych na IV Konferencji UNESCO nt Edukacji Ekologicznej (Ahmedabad 2007), IV Światowym Kongresie Edukacji Ekologicznej (Durban 2007) oraz 9 Konferencji Stron Konwencji o różnorodności biologicznej (Bonn 2008). Wyzwanie dla wszystkich, Anna Kalinowska, Uniwersyteckie Centrum Badań nad Środowiskiem, Uniwersytet Warszawski*

Powyższa teza potwierdziła się również w przeprowadzonych badaniach na rzecz niniejszego raportu. Okazało się, iż wśród uczniów i studentów znajomość pojęcia *edukacja dla zrównoważonego rozwoju* jest na niskim poziomie. Znają oni zasady, wartości oraz zagadnienia związane ze zrównoważonym rozwojem i postępują zgodnie z nimi, ale nie potrafią zdefiniować samego terminu. Zarówno samo pojęcie jak i definicja są w opinii uczniów i studentów trudne do zrozumienia.

Podobnie jest wśród nauczycieli, szczególnie zajmujących się zagadnieniami nieprzyrodniczymi. Jak wynika z przeprowadzonych badań ankietowych pomimo, że edukacja dla zrównoważonego rozwoju dotyczy nie tylko aspektu środowiskowego, termin EZR najlepiej znany jest w gronie osób związanych z edukacją przyrodniczą.

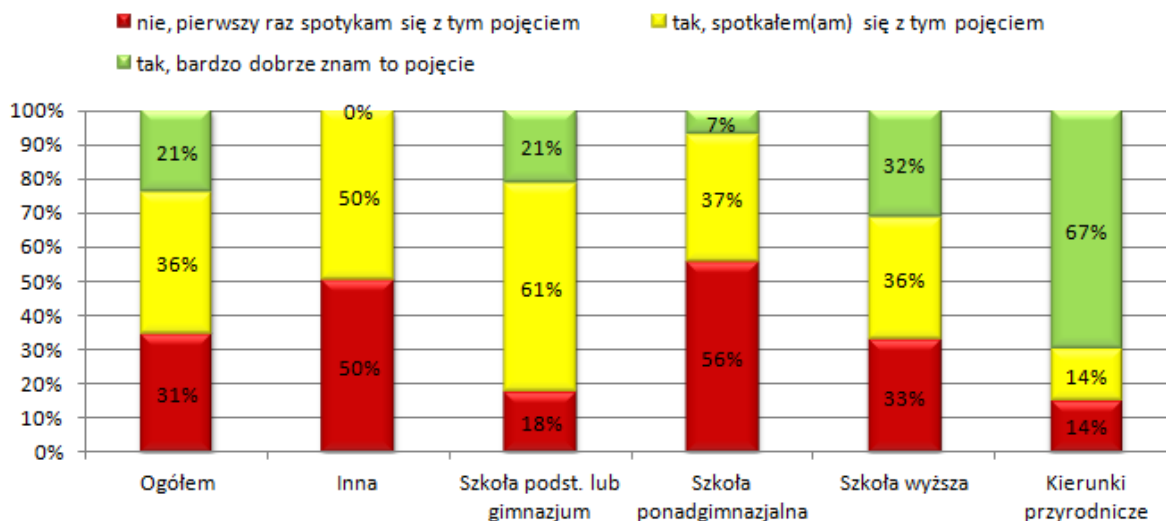
Spośród studentów, wśród których zostało przeprowadzone badanie ankietowe 29% nigdy wcześniej nie spotkało się z pojęciem EZR, a zaledwie 10% bardzo dobrze zna to pojęcie. Jeszcze niższy poziom znajomości terminu EZR zauważa się wśród uczniów (szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne). Na kolejnych wykresach³⁰ (Rys. 20 i Rys. 21) przedstawiono rozkład odpowiedzi uczniów i studentów oraz nauczycieli na pytanie dotyczące znajomości terminu edukacja dla zrównoważonego rozwoju.

Rys. 20 Rozkład odpowiedzi uczniów i studentów na pytanie Czy zna Pan(i) pojęcie: "edukacja dla zrównoważonego rozwoju"? [opracowanie własne, próba 305]

³⁰ Ponieważ badanie ankietowe było wykonane metodą CAWI (formularz internetowy), zatem próba nie była losowa. W przypadku badań tego typu wiele ankiet jest przerywanych po natrafieniu na niezrozumiałe pojęcie, zatem wyniki należy traktować jako przybliżone.

Rys. 21 Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie Czy zna Pan(i) pojęcie: "edukacja dla zrównoważonego rozwoju"? [opracowanie własne, próba 156]

Pojęcie *edukacja dla zrównoważonego rozwoju* jest zdecydowanie lepiej znane studentom, niż uczniom. Jest to zaskakujące w świetle faktu, że definicja zrównoważonego rozwoju pojawia się w Podstawie programowej. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku nauczycieli – im niższy poziom kształcenia, tym większy odsetek pedagogów, którzy nigdy nie spotkali się w pojęciem EZR.

Z powyższych rozważań wynika, że zarówno osoby edukujące się jak i nauczyciele lepiej wykształceni mają większą świadomość pojęcia EZR. Znajomość definicji i terminów: *zrównoważony rozwój* oraz *edukacja dla zrównoważonego rozwoju* można więc łączyć z poziomem wiedzy ogólnej.

3.8.2. Adresaci i nadawcy EZR

Edukacja dla zrównoważonego rozwoju, zgodnie z celami strategicznymi (*Przez Edukację dla Zrównoważonego Rozwoju, Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej*) powinna być skierowana do wszystkich Polaków.

Jak wynika z przeprowadzonych badań i analiz, głównymi adresatami edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce są uczniowie i studenci, natomiast nadawcą treści – przede wszystkim placówki edukacyjne. W przypadku osób dorosłych szansa na znalezienie się w obszarze działań edukacyjnych w zakresie zrównoważonego rozwoju jest niższa; mniejszy jest również wpływ tychże działań na postawę dorosłych.

Okazuje się, że najłatwiej jest dotrzeć do dzieci i młodzieży szkolnej, poprzez wprowadzenie odpowiednich treści do Postawy programowej. Edukowanie osób dorosłych może odbywać się różnymi metodami i przy użyciu różnych źródeł, np. edukowanie dorosłych przez dzieci, lokalny samorząd, media, kampanie społeczne, przekazywanie treści ekologicznych i

społecznych podczas festynów, restrykcje prawne nieprzestrzegania zasad, w miejscu pracy, przez uniwersytet trzeciego wieku, itp. Jednakże żadna z tych metod nie daje gwarancji dotarcia do wszystkich osób dorosłych, ani skuteczności działań.

EZR jest tematem częściej poruszonym w szkołach niższych szczebli, gdyż w późniejszych etapach nie ma czasu na wykraczanie poza programy nauczania. Według informacji przekazanych przez przedstawiciela ORE, coraz częściej edukacją dla zrównoważonego rozwoju zajmują się nauczyciele świetlicowi.

Ważną rolę dla EZR odgrywają również organizacje pozarządowe, które działają zarówno w zakresie edukowania uczniów – we współpracy ze szkołami, jak i w zakresie docierania do dorosłych.

3.8.3. Cechy nauczyciela i instytucji, które zajmują się EZR

W szkołach edukacją dla zrównoważonego rozwoju najczęściej zajmują się nauczyciele nauk przyrodniczych (np. nauczyciel biologii, geografii) oraz społecznych (np. nauczyciel przedmiotu wiedza o społeczeństwie, podstaw przedsiębiorczości). Ze względu na obszerność szkolnych programów nauczania poszczególnych przedmiotów oraz presję ze strony rodziców na przygotowywanie uczniów do egzaminów, czas na rozwijanie edukacji w zakresie tematyki zrównoważonego rozwoju częściej można znaleźć w szkołach niższych poziomów oraz na *luźniejszych* zajęciach. Dlatego zrównoważonym rozwojem w zakresie wykraczającym poza minimum określone w *Podstawie programowej*, zajmują się: nauczyciele nauczania przedszkolnego i wczesnoszkolnego, wychowawcy podczas lekcji wychowawczych oraz nauczyciele świetlicowi.

W działania na rzecz zrównoważonego rozwoju angażują się placówki edukacyjne różnych poziomów, typów i w różnych lokalizacjach. Najczęściej takie szkoły współpracują z organizacjami pozarządowymi i biorą udział np. w konkursach ekologicznych.

3.8.4. Utrudnienia

Najistotniejsze bariery i przeszkody edukacji dla zrównoważonego rozwoju zdaniem osób, które brały udział w wywiadach IDI to:

- problemy z finansowaniem,

W Polsce istnieją źródła, w ramach których możliwe jest pozyskanie finansowania na działania związane z edukacją dla zrównoważonego rozwoju. W opinii przedstawicieli szkół wyższych oraz organizacji pozarządowych środki te są niewystarczające, procedury skomplikowane, a zasady przydzielania trudne do spełnienia i utrudniające dostęp do finansowania (np. konieczność posiadania wkładu własnego, przelew środków dopiero po zakończeniu projektu). Ponadto większość instytucji, zajmujących się edukacją dla zrównoważonego rozwoju nie posiada oddzielnych środków w budżecie przeznaczonych na edukację dla zrównoważonego rozwoju.

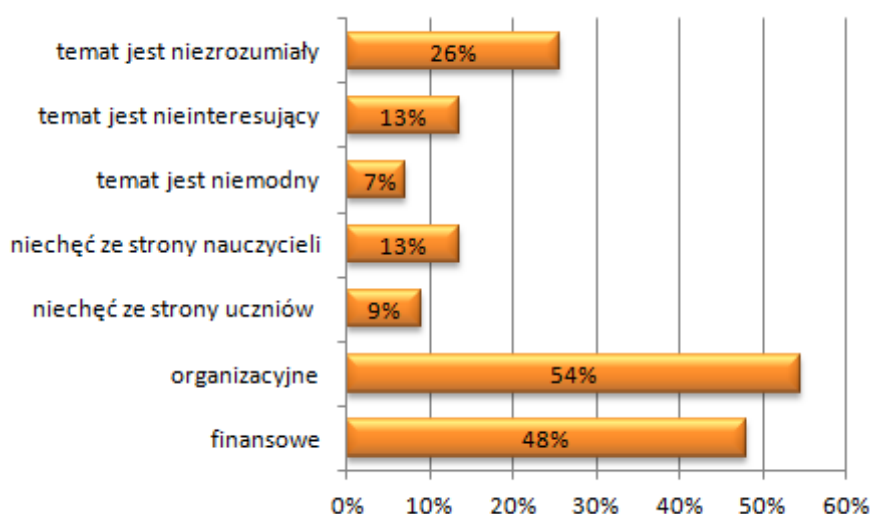
- struktura organizacyjna i współpraca,

Brakuje jednej, sformalizowanej struktury/sieci współpracy (od poziomu Ministerstwa do pojedynczego nauczyciela) w zakresie EZR. W opinii przedstawicieli Ministerstwa Edukacji Narodowej szersza współpraca powinna również odbywać się na poziomie szkoły – pomiędzy nauczycielami oraz lokalnie pomiędzy szkołami.

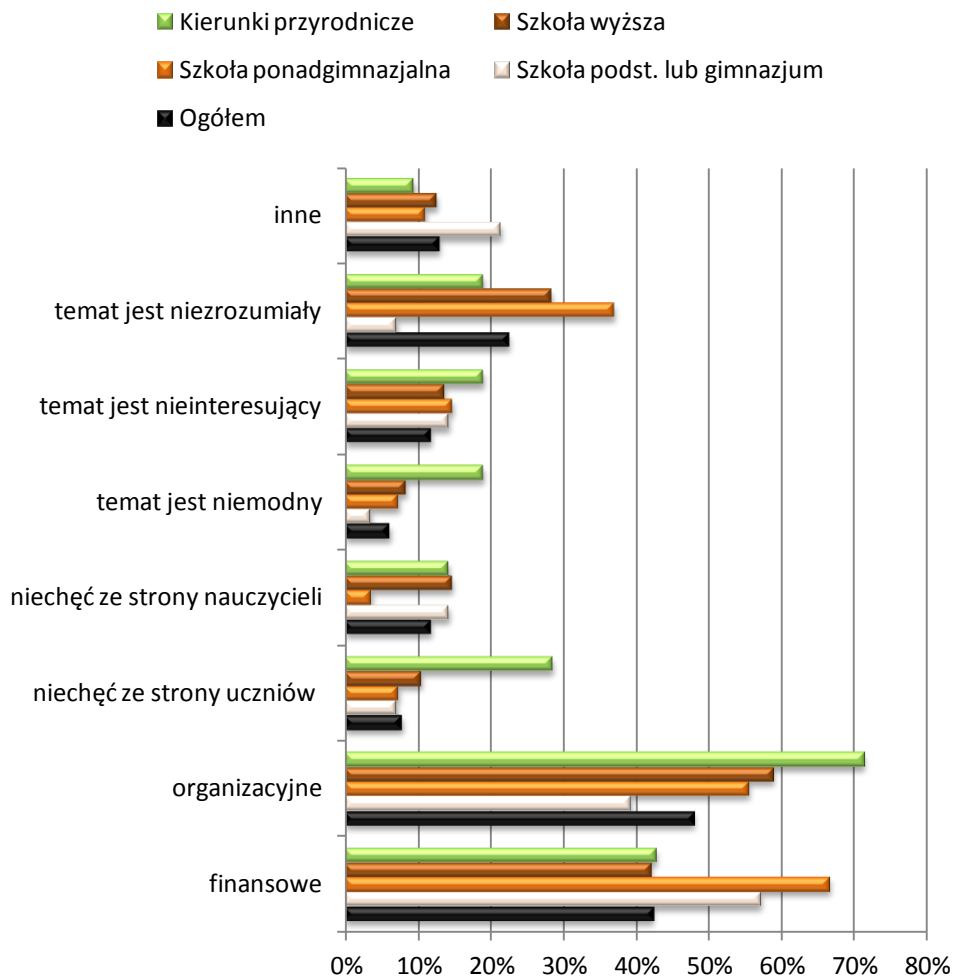
- brak świadomości społecznej,

Świadomość społeczna dotycząca zrównoważonego rozwoju również jest wciąż na niezadowalającym poziomie. Źródło problemu między innymi stanowią: niski priorytet nadawany działaniom dotyczącym EZR oraz poziom świadomości władz różnego szczebla (od poziomu dyrektorów szkół do poziomu najwyższych władz państwowych). Podczas spotkania FGI z przedstawicielami organizacji pozarządowych okazało się, że bardzo niski poziom świadomości w zakresie zrównoważonego rozwoju prezentują sołtysi i wójtowie. Ze względu na charakter relacji społecznych na wsiach, władarz miejscowości ma duży wpływ na postępowanie jej mieszkańców.

Również w ankiecie CAWI nauczyciele wśród głównych barier dla rozwoju EZR wskazywali problemy organizacyjne i finansowe (Rys. 22).

Rys. 22 Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: Jakie są główne przeszkody i bariery wdrażania edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce? [opracowanie własne, próba 156]

Rys. 23 Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: Jakie są główne przeszkody i bariery wdrażania edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce? w podziale na typ [opracowanie własne, próba 156]

Zdaniem osób, które wypowiedziały się w wywiadach IDI, największe osiągnięcia edukacji dla zrównoważonego rozwoju, to wprowadzenie pojęcia do aktów prawnych oraz stopniowe rozpowszechnianie się tematu.

Zdaniem przedstawiciela ORE barierą dla rozwoju EZR w Polsce są, mi.in. problemy organizacyjne związane z możliwością dotarcia do wszystkich szkół i nauczycieli.

Jako największe bariery dla rozwoju EZR przedstawiciel PK ds. UNESCO wymienił:

- kwestie finansowe,
- występowanie konfliktu interesów pomiędzy rozwojem gospodarczym, a sprawami społecznymi i środowiskowymi – trudno jest znaleźć punkt równowagi,
- zbyt mało treści dotyczących zrównoważonego rozwoju w mediach.

W opinii przedstawicieli UCBnŚP brakuje wizji edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce oraz spójnej struktury koordynującej działania różnych podmiotów w tym zakresie.

Pojęcie edukacji dla zrównoważonego rozwoju występuje zarówno literalnie, jak i pod postacią zagadnień w Podstawie programowej na wszystkich poziomach nauczania. Zrównoważony rozwój jest również jedną z zasad, która ma być uwzględniona w dokumentach strategicznych, powstających w ramach *Planu uporządkowania strategii rozwoju*.

Ostatnimi laty zauważalna jest tendencja stopniowego rozpowszechniania się tematyki zrównoważonego rozwoju. Mimo, że społeczeństwo nie zna pojęcia ZR, w ostatnich latach widać znaczny postęp w zakresie postępowania zgodnie z jego zasadami. Społeczeństwo coraz częściej przyjmuje postawy proekologiczne, prozdrowotne i pacyfistyczne. Pozytywnym zjawiskiem jest moda na ekologię i zdrowy tryb życia, którą można zaobserwować szczególnie wśród ludzi młodych, zachowania nadmiernie konsumpcyjne powoli zaczynają być piętnowane, natomiast ignorancje w stosunku do środowiska (dzikie wysypiska, palenie w piecu śmieciami) wzbudza oburzenie. Można przypuszczać, że działania edukacyjne i uświadamiające w zakresie zrównoważonego rozwoju przyczyniły się do kreowania tendencji.

3.8.5. Stopień rozpowszechnienia EZR

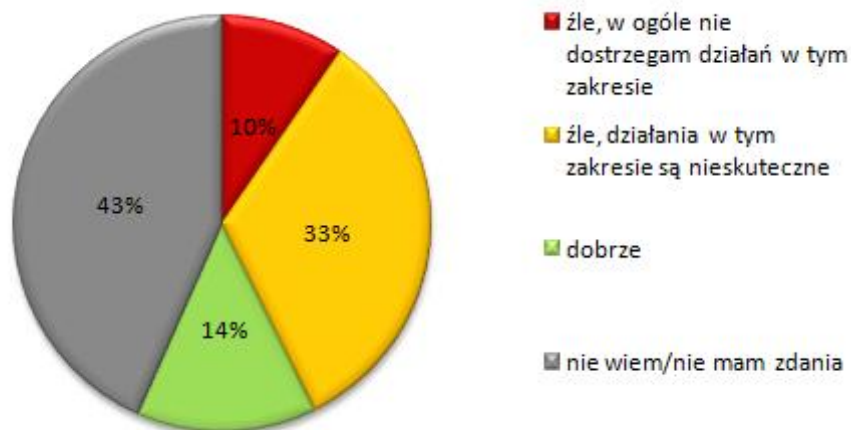
Uczestnicy wszystkich trzech spotkań FGI, przeprowadzonych w ramach niniejszego badania zgodnie stwierdzili, że poziom świadomości w zakresie zrównoważonego rozwoju wśród dzieci i młodzieży jest wyższy niż wśród osób dorosłych. Z tą tezą zgodzili się również rozmówcy, którzy wzięli udział w indywidualnych wywiadach IDI.

Ciągła praca nad osobami edukującymi się jest zapewniana przez Podstawę programową. Ponadto styl życia zgodny z zasadami ZR zaczyna być modny wśród młodzieży (choć nie jest kojarzony z pojęciem *zrównoważony rozwój*).

Dotarcie do osób dorosłych z działaniami edukacyjnymi i informującymi w zakresie zrównoważonego rozwoju jest trudne. Osoby starsze mniej chętnie niż dzieci i młodzież zmieniają poglądy, zachowania i nawyki³¹. Należałoby zatem skupić się przede wszystkim na edukacji dorosłych, gdyż tam są największe zaległości.

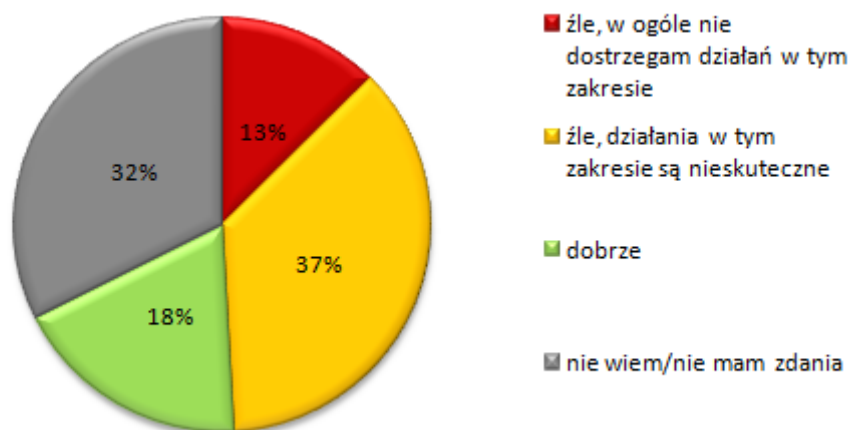
Poniżej przedstawiono (Rys. 24) rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie o poziom działań na rzecz edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce. Z danych tych wynika raczej zły obraz skuteczności EZR.

³¹ Stwierdzenia stanowi wniosek z przeprowadzonych badań fokusowych: uczniami i studentami, z pracownikami uczelni oraz z organizacjami.

Rys. 24 Rozkład odpowiedzi nauczycieli na pytanie: Jak ocenia Pan(i) ogólny poziom działań prowadzonych w Polsce w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju?

Rys. 25 przedstawia rozkład odpowiedzi uczniów i studentów na pytanie o poziom działań na rzecz edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce.

Rys. 25 Rozkład odpowiedzi uczniów i studentów na pytanie: Jak ocenia Pan(i) ogólny poziom działań prowadzonych w Polsce w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju?

W obydwu grupach znaczna część respondentów nie potrafiła odpowiedzieć na pytanie o ogólny poziom działań w zakresie zrównoważonego rozwoju. Zaledwie 14% nauczycieli oraz 18% uczniów i studentów pozytywnie ocenia działania realizowane na rzecz zrównoważonego rozwoju. Niepokojący jest również fakt, że działania w zakresie EZR są dostrzegane przez respondentów, lecz uznaje się je za nieskuteczne. Można przypuszczać, że tak negatywna ocena działań wynika w znacznym stopniu z niskiej świadomości czym jest zrównoważony rozwój.

3.9. Potrzeby i pożądane działania w zakresie EZR

Wnioski:

- W opiniach ekspertów, którzy uczestniczyli w wywiadach indywidualnych najistotniejsze potrzeby w zakresie EZR to:
  - Uchwalenie nowej, aktualnej strategii dotyczącej edukacji dla zrównoważonego rozwoju.
  - Efektywne wdrażanie podstawy programowej.
- Konieczność zmiany podejścia do kształcenia nauczycieli – zrównoważony rozwój powinien być zasadniczym elementem kształcenia nauczycieli. Profilowanie edukacji powinno być nastawione na potrzeby rynku pracy.
- Organizacja kampanii informacyjnych dotyczących EZR:
  - Nawiązanie szerszej współpracy pomiędzy różnymi podmiotami, w tym szerszej współpracy pomiędzy nauczycielami w szkole.
  - Zmiana i uproszczenie procedur pozyskiwania środków na finansowanie działań związanych z edukacją dla zrównoważonego rozwoju, dla uczelni i NGO.
  - Promocja dobrych praktyk, także jako istotny komponent corocznych festiwali nauki, współorganizowanych przez MNiSW.
- Zdaniem przedstawicieli podmiotów zaangażowanych w edukację dla zrównoważonego rozwoju najbardziej pożądane działania w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju to:
  - działania w zakresie edukacji pozaformalnej,
  - dobre wdrożenie Podstawy programowej,
  - realizacja wspólnych przedsięwzięć przez różne podmioty,
  - współpraca pomiędzy samorządami a uczelniami i NGO w celu racjonalnego wydatkowania środków przeznaczonych na edukację dla zrównoważonego rozwoju,
  - prowadzenie szkoleń dla dyrektorów szkół w zakresie prowadzenia placówki zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju,
  - zwiększenie świadomości nauczycieli, że dostępne są liczne materiały edukacyjne,
  - nawiązanie szerszej współpracy z organizacjami międzynarodowymi, a szczególnie z państwami, które mają wysoko rozwiniętą edukację dla zrównoważonego rozwoju. Wskazane jest stworzenie platform porozumienia, umożliwiających wymianę doświadczeń, ponieważ obecnie brakuje nam zbiorów dobrych praktyk.

W opiniach ekspertów, którzy uczestniczyli w wywiadach indywidualnych najistotniejsze potrzeby w zakresie EZR to:

- Uchwalenie nowej strategii, określającej dalsze kierunki dla EZR,

Uchwalenie nowej, aktualnej strategii dotyczącej edukacji dla zrównoważonego rozwoju jest istotną potrzebą w opinii przedstawicieli Ministerstwa Edukacji Narodowej. Dokument strategiczny dotyczący wyłącznie EZR nie znalazł się w grupie dziewięciu strategii, których powstanie zapowiadał *Plan uporządkowania strategii rozwoju*. Zagadnienie jest zbyt wąskie na oddzielną strategię, jednakże tematyka dot. EZR została uwzględniona w pięciu z przygotowywanych strategii. Zdaniem przedstawicieli PK ds. UNESCO oraz Uniwersyteckiego Centrum Badań nad Środowiskiem przyrodniczym obecna Strategia nie uwzględnia treści zawartych w aktach międzynarodowych.

- Nawiązywanie szerszej współpracy,

Na temat nawiązywania szerszej współpracy pomiędzy różnymi podmiotami wypowiedzieli się wszyscy rozmówcy. Ich zdaniem potrzebne jest nawiązanie współpracy pomiędzy uczelniami i przedsiębiorcami, lokalnie pomiędzy szkołami, pomiędzy uczelniami i samorządem terytorialnym oraz niezbędne jest utworzenie ogólnopolskiej sieci współpracy – członkami której mieliby być wszyscy uczestnicy procesu EZR w Polsce.

- Finansowanie.

Szczególnie przedstawiciele uczelni i organizacji pozarządowych uważają, że konieczne są zmiany w procedurach pozyskiwania środków na finansowanie działań związanych z edukacją dla zrównoważonego rozwoju, np. przekazanie finansowania przed zakończeniem projektu i ograniczenie konieczności wnoszenia wkładu własnego.

Zdaniem przedstawicieli podmiotów zaangażowanych w edukację dla zrównoważonego rozwoju najbardziej pożądane działania w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju to:

- działania w zakresie edukacji pozaformalnej (np. kampanie skierowane do osób dorosłych poprzez promowanie poszczególnych elementów zrównoważonego rozwoju, a nie samego pojęcia, ponieważ jest ono trudne do zrozumienia i może powodować wśród dorosłych niechęć),
- dobre wdrożenie Podstawy programowej (najważniejsze działanie w edukacji dla zrównoważonego rozwoju w edukacji szkolnej),
- realizacja wspólnych przedsięwzięć przez różne podmioty,
- współpraca pomiędzy samorządami, a uczelniami i organizacjami pozarządowymi (lokalne samorzady, gdy przeznaczają środki na działania związane z edukacją dla zrównoważonego rozwoju, często robią to w sposób nieracjonalny, przedstawiciele uczelni i NGO, uważają, że lokalne władze powinny zasięgać ich opinii w tej kwestii),
- prowadzenie szkoleń dla dyrektorów szkół w zakresie prowadzenia placówki zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju (ponieważ przeszkolony i uświadomiony dyrektor zarówno ma wpływ na swoich nauczycieli jak i funkcjonowanie szkoły),
- zwiększenie świadomości nauczycieli, że dostępne są liczne materiały edukacyjne.

W opinii MEN w zakresie edukacji formalnej przede wszystkim powinno się zadbać o dobre wdrożenie Podstawy programowej oraz powinno się dążyć do szerszej współpracy pomiędzy nauczycielami w szkole.

Działania MNiSW, potencjalnie we współpracy z zainteresowanymi uczelniami lub innymi podmiotami, mogłyby skupiać się na podnoszeniu świadomości społecznej odnośnie wagi EZR w zapewnianiu harmonijnego rozwoju społecznego i gospodarczego przy poszanowaniu środowiska naturalnego.

Jako pożądane działania w zakresie EZR przedstawiciel MNiSW wymienił:

- kampanie informacyjne oraz
- promocję dobrych praktyk, także jako istotny komponent corocznych festiwali nauki, współorganizowanych przez MNiSW.

W zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju, w opinii przedstawiciela ORE, powinny zostać podjęte następujące działania:

- zmiany legislacyjne, mające na celu ułatwienie współpracy,
- współpraca szkół, uczelni i placówek kształcenia nauczycieli,
- powstanie szerszych sieci komunikacji, które łączyć będą osoby związane z edukacją globalną od poziomu Ministerstwa, do pojedynczego nauczyciela,
- szkolenia dyrektorów szkół, ponieważ oni mogą bezpośrednio wpływać na swoich nauczycieli.

Zdaniem przedstawiciela Polskiego Komitetu ds. UNESCO konieczna jest zmiana podejścia do kształcenia nauczycieli – zrównoważony rozwój powinien być zasadniczym elementem kształcenia nauczycieli. Profilowanie edukacji powinno być nastawione na potrzeby rynku pracy.

Zdaniem przedstawiciela Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Instytutu Geoekologii Geoinformacji, Pracowni Dydaktyki Geografii i Edukacji Ekologicznej powinno się umożliwić większą współpracę pomiędzy samorządami lokalnymi, uczelniami i organami centralnymi. Konieczna jest również poprawa poziomu edukacji urzędników w zakresie zrównoważonego rozwoju. Władze lokalne posiadają środki, które powinny być przeznaczone na ZR, ale zupełnie nie wiedzą jak je wykorzystać, ponieważ nie słuchają ekspertów.

Zdaniem osoby realizującej projekty w zakresie EZR we współpracy z Akademią Pedagogiczną i organizacjami pozarządowym powinna zostać nawiązana większa współpraca z organizacjami międzynarodowymi, a szczególnie z państwami, które mają wysoko rozwiniętą edukację dla zrównoważonego rozwoju. Wskazane jest stworzenie platform porozumienia, umożliwiających wymianę doświadczeń, ponieważ obecnie brakuje nam zbiorów dobrych praktyk.

4. WNIOSKI I REKOMENDACJE

Wnioski i rekomendacje, które zostały sformułowane na podstawie przeprowadzonych badań i analiz przedstawiono w tabeli (Tab. 10). Każdemu z wniosków przypisano priorytet jego wdrożenia. Zastosowano następującą skalę priorytetów:

- Wysoki – to działania, które powinny zostać zrealizowane w pierwszej kolejności,
- Średni – to działania, które powinny zostać zrealizowane w późniejszym terminie, gdyż są one uzależnione od wyników wcześniejszych badań,
- Niski – działania o tym priorytecie powinny zostać zrealizowane po zakończeniu działań o priorytecie wysokim i średnim.

Tab. 10 Tabela wniosków i rekomendacji

Wniosek	Rekomendacja	Podmiot	Priorytet
ZADAGNIENIE 1			
<p>Obecna <i>Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej Przez Edukację do Zrównoważonego Rozwoju</i> jest dokumentem ponad 10-letnim. Jest nieaktualna, a miejscami jej zapisy nie realizują zobowiązań ze Strategii EKG ONZ, czy zobowiązań Dekady.</p> <p>Brakuje aktualnego dokumentu nakreślającego kierunek edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce.</p>	<p>Należy podjąć prace nad uaktualnieniem strategii EZR w Polsce. Realizacją działań przede wszystkim powinno zająć się Ministerstwo Środowiska, przy współpracy z innymi podmiotami zaangażowanymi w edukację dla zrównoważonego rozwoju, w szczególności:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ministerstwa Edukacji Narodowej, • Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, • Ministerstwa Spraw Zagranicznych, • Ośrodka Rozwoju Edukacji, • środowiskom naukowym, • organizacji pozarządowych. <p>Strategiczne kierunki rozwoju EZR powinny być:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zgodne z kierunkami określonymi w Strategii edukacji dla zrównoważonego rozwoju EKG ONZ, • zgodne z dziewięcioma strategiami, powstałymi w wyniku przyjęcia <i>Planu uporządkowania strategii rozwoju</i>, • poddane szerokim konsultacjom społecznym. 	Ministerstwo Środowiska	Wysoki
<p>Wytyczne Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego na temat wprowadzania edukacji dla zrównoważonego rozwoju na uczelniach są bardzo ogólne i dotyczą tylko niektórych kierunków. W zakresie programów nauczania szkoły wyższe mają dużą autonomię.</p> <p>W opinii ekspertów w zakresie EZR, elementy zrównoważonego rozwoju powinny znaleźć się na wszystkich kierunkach studiów.</p>	<p>Należy rozważyć stworzenie wytycznych dla szkół wyższych, zalecających wdrażanie edukacji dla zrównoważonego rozwoju na wszystkich kierunkach studiów, a w szczególności na kierunkach pedagogicznych.</p>	Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego	Wysoki
	<p>Uczelnie wyższe powinny za pomocą uregulowań wewnętrznych i przy wykorzystaniu posiadanej autonomii wprowadzać przepisy obligujące wydziały do wprowadzania elementów zrównoważonego rozwoju na wszystkich kierunkach, również humanistycznych, ścisłych i technicznych.</p>	Uczelnie wyższe	Średni

<p>Istnieje wiele definicji edukacji dla zrównoważonego rozwoju. Przedstawiciele różnych podmiotów kładą nacisk na różne aspekty. Pojęcie ewoluuje wraz ze zmianami podejścia do EZR, w definicji UNESCO do trzech filarów zrównoważonego rozwoju (środowiska, społeczeństwa, gospodarki) dodaje się czwarty – kulturę.</p> <p>Definicja edukacji dla zrównoważonego rozwoju jest trudna do zrozumienia, gdyż zagadnienie jest złożone.</p>	<p>Definicja edukacji dla zrównoważonego rozwoju powinna zostać ujednoczona i umiejscowiona w przepisach prawa oraz powinna być rozpowszechniana wśród wszystkich obywateli.</p>	<p>Ministerstwo Środowiska</p>	<p>Niski</p>
<p>ZAGADNIENIE 2</p>			
<p>Współpraca na poziomie międzysektorowym funkcjonuje częściowo nieformalnie, często dzięki inicjatywom organizacji pozarządowych, czy środowiska naukowego. MŚ, MEN, MSZ, MNiSW oraz w mniejszym stopniu MG i MKiDN współpracują ze sobą w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju poprzez realizację wspólnych programów oraz wydawanie lub opiniowanie dokumentów strategicznych. Na szczeblu lokalnym nawiązywana jest szeroka, nieformalna współpraca pomiędzy organizacjami i instytucjami zajmującymi się edukacją dla zrównoważonego rozwoju. Niewielu nauczycieli współpracuje z organizacjami pozarządowymi. Współpraca wewnątrzszkolna w zakresie EZR odbywa się różnie w zależności od placówki. Respondenci uznali, że kwestia współpracy na różnych poziomach stanowi niewątpliwie barierę dla rozwoju EZR.</p>	<p>Niezbędne jest polepszenie i rozszerzenie współpracy na wszystkich poziomach, gdyż obecnie zauważalny jest brak współpracy. W tym celu należy stworzyć sieci koordynatów wojewódzkich, których zadaniem byłaby realizacja działań dotyczących EZR w terenie. Działania takie pozwoliłyby na dotarcie z misją edukacji nawet do pojedynczych szkół.</p> <p>Ponadto, administracja centralna powinna nawiązywać szerszą współpracę z ośrodkami naukowymi oraz organizacjami pozarządowymi, gdyż taka współpraca oraz wymiana doświadczeń może przynieść korzyści obu zainteresowanym stronom. W przypadku wspólnie realizowanych przedsięwzięć zaleca się podpisywanie formalnych porozumień o współpracy pomiędzy podmiotami, w których należy jasno i jednoznacznie określić zasady współpracy. Do współpracy w zakresie EZR należy również wykorzystywać istniejące już i sprawnie działające struktury współpracy w zakresie edukacji globalnej.</p>	<p>Administracja Centralna, Organizacje pozarządowe, Uczelnie wyższe</p>	<p>Średni</p>

Stowarzyszenie na Rzecz
Narodowego Funduszu Główny
Budownictwa i Gospodarki Wodnej

Największą w Polsce siecią współpracy jest stowarzyszenie Grupa Zagranica, które podpisało porozumienie o współpracy z MSZ i MEN.			
<p>Współpraca pomiędzy szkołami i uczelniami, a przedsiębiorcami (pracodawcami) jest na niezadawalającym poziomie.</p> <p>Szerokie współdziałanie podmiotów, nie tylko w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju, mogłoby nieść ze sobą pozytywne skutki dla obydwu stron oraz – co najważniejsze dla absolwentów szkół. Placówki edukacyjne dzięki takiej współpracy mogłyby lepiej dostosowywać swoją ofertę do potrzeb rynku pracy, natomiast pracodawcy mieliby możliwość zatrudnienia specjalistów, zgodnie z zapotrzebowaniem.</p>	<p>Współpraca pomiędzy szkołami i uczelniami, a przedsiębiorcami (pracodawcami) powinna w szczególności dotyczyć szkół wyższych, techników i szkół zawodowych, czyli wszystkich tych placówek, których ukończenie bezpośrednio poprzedza wejście absolwenta na rynek pracy.</p> <p>Powinno się zachęcać i promować współpracę pomiędzy sektorami: naukowym i biznesem, poprzez wskazywanie obopólnych korzyści.</p>	Szkoły wyższe, Technika, Szkoły zawodowe, Przedsiębiorcy	Średni
<p>Współpraca wewnątrzszkolna w zakresie EZR odbywa się różnymi metodami i z różnym natężeniem w zależności od placówki.</p> <p>Ze względu na fakt, że organem prowadzącym szkoły (do poziomu ponadgimnazjalnej włącznie) są jednostki samorządu terytorialnego trudno jest ustalić jaki jest stan rzeczywisty. Nie ma ogólnopolskich badań na ten temat.</p>	<p>Współpraca pomiędzy nauczycielami w ramach jednej placówki edukacyjnej jest bardzo ważna w kontekście edukacji na temat zrównoważonego rozwoju dlatego należy rozważyć wprowadzenie uregulowań dotyczących np. tworzenia wspólnych konspektów przez nauczycieli różnych przedmiotów. Ponadto wprowadzenie koordynatorów regionalnych, których celem byłoby docieranie z EZR do pojedynczych szkół mogłoby pozytywnie wpłynąć na polepszenie współpracy między nauczycielami.</p>	Ministerstwo Środowiska	Średni
<p>Na portalach internetowych, dotyczących edukacji dla zrównoważonego rozwoju dostępne są pomoce dla nauczycieli: materiały naukowe, publikacje, kursy <i>e-learningowe</i>, gotowe scenariusze lekcji, testy, mapy interaktywne oraz gry tematyczne.</p>	<p>Szkoły powinny sukcesywnie poprawiać stan techniczny swojej infrastruktury teleinformatycznej. Działania w tym zakresie powinny znaleźć się również w planach jednostek samorządu terytorialnego, które są organami prowadzącymi placówki. Zaleca się wykorzystanie w tym celu środków dostępnych w ramach funduszy unijnych.</p>	Szkoły, Jednostki samorządu terytorialnego	Wysoki

<p>Mimo, że coraz więcej nauczycieli korzysta z dostępnych materiałów, wciąż wielu nie ma świadomości istnienia pomocy dydaktycznych.</p> <p>Wciąż barierą do korzystania z zamieszczonych materiałów jest strona techniczna (np. brak dostępu do szybkiego Internetu, brak w szkole komputera, którego parametry spełniają wymagania sprzętowe do uruchomienia aplikacji, brak komputerów przenośnych – umożliwiającym skorzystanie z materiałów dydaktycznych w innych salach niż sale komputerowe).</p>	<p>Infrastruktura teleinformatyczna szkół jest niezbędna nie tylko do EZR, lecz również do innych zadań szkoły.</p>		
	<p>Należy przeprowadzić akcję informującą nauczycieli o dostępności materiałów dydaktycznych w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju. Informacje należy skierować przede wszystkim do dyrektorów szkół oraz tych nauczycieli, którzy są zobowiązani do nauczania o zrównoważonym rozwoju (np. nauczyciele biologii, geografii, wiedzy o społeczeństwie) oraz do tych, którzy mają czas i chęć na realizację materiałów znajdujących się w programach nauczania (np. nauczyciele świetlicowi).</p>	<p>Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ośrodki Doskonalenia Nauczycieli</p>	Średni
	<p>Należy rozważyć możliwość nadawania pomocom dydaktycznym publikowanym na stronach organizacji pozarządowych ocen lub certyfikatów, dzięki którym nauczyciel będzie miał pewność, że ma do czynienia z wiarygodnym materiałem.</p>	<p>Ministerstwo Edukacji Narodowej</p>	Średni
	<p>Należy rozważyć możliwość stworzenia dla nauczycieli strony internetowej lub też podstrony np. na portalu ORE lub <i>Scholaris</i>, na której będzie się znajdował spis materiałów edukacyjnych z zakresu zrównoważonego rozwoju dostępnych na różnych portalach edukacyjnych wraz z linkiem.</p> <p>Konieczne byłoby wówczas przygotowanie dobrego, wielokryterialnego rozwiązania do wyszukiwania materiałów.</p>	<p>Ministerstwo Edukacji, Ośrodek Rozwoju Edukacji</p>	Średni
ZAGADNIENIE 3			
<p>Świadomość osób dorosłych w zakresie zrównoważonego rozwoju jest na poziomie niezadowolającym. Do tej grupy trudniej jest dotrzeć niż do dzieci i młodzieży szkolnej, a ponadto nie ma gwarancji skuteczności przekazu.</p>	<p>Podniesienie świadomości w zakresie ZR dorosłych Polaków powinno stanowić priorytet edukacji dla zrównoważonego rozwoju.</p> <p>Edukacja dorosłych w zakresie ZR powinna odbywać się różnymi metodami i przy użyciu różnych źródeł, ponieważ w ten sposób zwiększa się grupa, do której dociera przekaz. Do</p>	<p>Ministerstwo Środowiska, Ministerstwo Gospodarki, Ministerstwo Spraw Zagranicznych</p>	Wysoki

	<p>osób dorosłych powinno się przemawiać językiem korzyści (tzn. poprzez pokazanie im co lub ile mogą zyskać, postępując zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju) oraz poprzez restrykcje prawne (np. wycofanie ze sprzedaży wysokoenergochłonnych żarówek, nakładanie na wspólnoty mieszkaniowe kar za niesegregowanie odpadów). Ponadto powinno się przeprowadzić kampanie informacyjne oraz promocję dobrych praktyk.</p> <p>Trudnym, lecz bardzo skutecznym sposobem wydaje się być również kreowanie wśród dorosłych mody np. na zdrowy tryb życia, ekologię, tolerancję, uprawianie sportów. Takie zjawiska są zauważalne wśród młodzieży.</p>		
ZAGADNIENIE 4			
<p>Środki na edukację dla zrównoważonego rozwoju dostępne są za pośrednictwem różnych źródeł (NFOŚiGW, WFOŚiGW, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Środowiska). Finansowanie jest najczęściej przyznawane w ramach konkursów.</p> <p>Zidentyfikowano bariery w dostępie do środków finansowych, np.</p> <ul style="list-style-type: none"> często warunkiem koniecznym otrzymania dofinansowania jest posiadanie wkładu własnego, co wyklucza niektóre organizacje pozarządowe z możliwości ubiegania się o środki, gdyż fundusze otrzymane w ramach konkursów przez NFOŚiGW są przekazywane dopiero po zakończeniu realizacji projektów, co może się wiązać z utratą ciągłości finansowej. 	<p>Należy przeprowadzić analizę procedur przyznawania środków przez instytucje finansujące przedsięwzięcia z zakresu edukacji dla zrównoważonego rozwoju oraz rozważyć dokonanie ich zmiany, w zakresie tych procedur, które blokują dostęp do środków na realizację cennych inicjatyw.</p> <p>Powinno się ułatwić dostęp do środków szczególnie uczelniom oraz organizacjom pozarządowym.</p>	<p>Instytucje finansujące przedsięwzięcia z zakresu edukacji dla zrównoważonego rozwoju</p>	<p>Wysoki</p>

ZAGADNIENIE 5			
<p>Nie ma polskich, systemowych działań oceniających poziom edukacji dla zrównoważonego rozwoju w edukacji formalnej i nieformalnej. Również Główny Urząd Statystyczny nie zbiera danych dotyczących edukacji dla zrównoważonego rozwoju.</p>	<p>Powinien zostać wypracowany i formalnie ustanowiony system oceny poziomu edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce. Prace nad systemem powinny odbywać się przy udziale podmiotów, zaangażowanych w EZR. Ocena stanu powinna odbywać się cyklicznie (np. co rok) i zawsze być wykonywana przy użyciu tej samej metody badawczej. Ocenę można prowadzić np. w trakcie egzaminów gimnazjalnych lub maturalnych poprzez wprowadzenie pytań dotyczących wiedzy uczniów w zakresie ZR.</p> <p>Oceną edukacji formalnej powinno zająć się Ministerstwo Edukacji Narodowej, natomiast nieformalnej – Ministerstwo Środowiska.</p> <p>Główny Urząd Statystyczny powinien włączyć kwestie edukacji dla zrównoważonego rozwoju do badanych corocznie zagadnień w zakresie systemu oświaty.</p>	<p>Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Środowiska, Główny Urząd Statystyczny</p>	<p>Wysoki</p>
<p>Podejście „szkoła jako całość” jest częściowo wymagane Podstawą programową, która obliguje do realizacji zajęć terenowych, doświadczeń, eksperymentów, uczenia poprzez rozwiązywanie problemów.</p> <p>W obecnym stanie prawnym nie ma możliwości wpływania na poza dydaktyczne działania pojedynczych szkół odgórnie, gdyż tą częścią ich funkcjonowania zajmują się jednostki samorządu terytorialnego.</p> <p>Z przeprowadzonych badań, wśród respondentów niniejszego badania wynika, że w szkołach regularnie marnowana jest energia elektryczna oraz ciepła, często brakuje śmietników na segregację odpadów.</p>	<p>Dobre wdrożenie Podstawy programowej gwarantuje realizację podejścia „szkoła jako całość” w procesie nauczania, w części merytorycznej. Należy dołożyć starań, by szkoły sumiennie realizowały Podstawę.</p> <p>Jednostki samorządu terytorialnego powinny przykładać większą wagę do funkcjonowania szkół. Powinny zostać wydane odgórne wytyczne, dotyczące wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju w szkołach, obligujące lokalne samorządy do wspierania placówek w działaniach ekologicznych w zakresie ich funkcjonowania.</p> <p>Celowe wydają się również organizowanie większej liczby programów i konkursów społeczno-ekologicznych dla szkół, dzięki takim działaniom coraz więcej placówek wdraża zasadę „szkoła jako całość” oraz wzbudza w uczniach postawę proekologiczną i prospołeczną. Organizacją przedsięwzięć</p>	<p>Szkoły, Samorząd terytorialny, Organizacje pozarządowe, Ministerstwo Środowiska, Ministerstwo Edukacji Narodowej</p>	<p>Średni</p>

<p>Większość placówek organizuje akcje społeczne, promowane są prawidłowe postawy społeczne, jak tolerancja, pomaganie innym, czy pokojowe rozwiązywanie problemów.</p> <p>W Polsce jest wiele szkół, nastawionych na zrównoważony rozwój oraz proekologicznie, co widać szczególnie podczas programów i projektów takich jak: zielona flaga, szkoły dla ekorozwoju. Zazwyczaj działania placówek podejmowane są oddolne, z inicjatywy samych nauczycieli i uczniów.</p>	<p>powinny zająć organizacje pozarządowe we współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej oraz Ministerstwem Środowiska i administracją samorządową.</p>		
<p>ZAGADNIENIE 6</p>			
<p>Zawarte w rozporządzeniach Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego wytyczne dotyczące kształcenia nauczycieli nie zawierają zapisów dotyczących edukacji dla zrównoważonego rozwoju. Dokumenty wskazują jedynie na konieczność kształcenia w zakresie edukacji przyrodniczej, ekologicznej i uczenia się przez całe życie.</p> <p>Dokumenty są ogólne i nie wynika z nich jakie konkretnie treści oraz w jaki sposób mają być wprowadzane do programów nauczania.</p> <p>Realizacja zagadnień zrównoważonego rozwoju w programach nauczania leży w kompetencjach uczelni.</p>	<p>Edukacja dla zrównoważonego rozwoju powinna być treścią kształcenia wszystkich przyszłych nauczycieli, niezależnie od tego jakiego przedmiotu będą uczyć. Nauczyciele powinni swoją postawą dawać dobry przykład postępowania.</p> <p>Wymóg edukowania w zakresie zrównoważonego rozwoju powinien dotyczyć kursów pedagogicznych na wszystkich kierunkach, lecz podejście do przyszłych nauczycieli powinno być różne w zależności od przedmiotu. Podczas, gdy na lekcjach biologii, czy geografii zagadnienia zrównoważonego rozwoju przekazywane są wprost, na zajęciach matematyki i fizyki zrównoważony rozwój powinien być „przemycany” np. w treściach zadań.</p>	<p>Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Uczelnie</p>	<p>Wysoki</p>
<p>Zainteresowanie nauczycieli różnymi formami doskonalenia zawodowego w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju jest duże. Oferta Ośrodków Doskonalenia Nauczycieli jest dość skromna w tym zakresie, a nauczyciele swoją</p>	<p>W celu wprowadzenia EZR do doskonalenia nauczycieli należy zadbać, aby oferta ODNów została wzbogacona o szkolenia w tym zakresie, również w ramach szkoleń nt. obowiązkowego gimnazjalnego projektu edukacyjnego.</p>	<p>Ośrodek Rozwoju Edukacji, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ośrodki Doskonalenia</p>	<p>Średni</p>

<p>wiedzę zazwyczaj czerpią z Internetu. Zgodnie ze swoim powołaniem ODNY organizują różne formy doskonalenia nauczycieli w zależności od aktualnego i lokalnego zapotrzebowania. Wygląda na to, że mimo zainteresowania nauczycieli zrównoważonym rozwojem, inne zagadnienia cieszą się większą popularnością.</p> <p>W ramach ogólnopolskich oraz międzynarodowych projektów organizowane są szkolenia dla nauczycieli, kursy <i>e-learningowe</i>, seminaria i konferencje dotyczące edukacji dla zrównoważonego rozwoju i edukacji globalnej. Jednakże oferta kursów wciąż wymaga jeszcze rozbudowy.</p>	<p>Zrównoważony rozwój powinien być również elementem innych szkoleń oferowanych przez ODNY. Należy kontynuować realizację programów, w ramach których prowadzone są szkolenia i kursy <i>e-learningowe</i> w zakresie zrównoważonego rozwoju.</p>	<p>Nauczycieli</p>	
<p>ZAGADNIENIE 7</p>			
<p>Badania naukowe, dotyczące edukacji dla zrównoważonego rozwoju realizowane są przez podmioty zaangażowane we wdrażanie EZR. Wydawane są publikacje na ten temat przez uczelnie wyższe oraz organizacje pozarządowe.</p> <p>Badania na temat EZR w Polsce prowadzone są doraźnie – nie istnieją cyklicznie prowadzone badania.</p>	<p>Powinien powstać systemowy program cyklicznych, corocznych badań dotyczących oceny stanu wdrażania edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce. Każdorazowo badania powinny być prowadzone przy użyciu tej samej metody badawczej, co umożliwi dokonanie porównawczej analizy wyników.</p> <p>Realizacja badań pomoże w wyznaczaniu dalszych kierunków dla EZR (wykaże w jakim zakresie konieczne jest podjęcie dodatkowych działań) oraz badaniu poczynionych postępów.</p>	<p>Ministerstwo Edukacji Narodowej Ministerstwo Środowiska</p>	<p>Wysoki</p>

5. BIBLIOGRAFIA

- 1 *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*
- 2 *Perspektywa uczenia się przez całe życie; Międzyresortowy Zespół do spraw uczenia się przez całe życie, w tym Krajowych Ram Kwalifikacji; Warszawa 2011*
- 3 *Polityka ekologiczna państwa w latach 2009-2012 z perspektywą do roku 2016*
- 4 *Porozumienie zawarte dnia 26 maja 2011 r. w Warszawie pomiędzy Ministerstwem Spraw Zagranicznych, Ministerstwem Edukacji Narodowej a Grupą Zagranica w sprawie w sprawie wspierania rozwoju edukacji dla globalnej w Polsce*
- 5 *Przewodnik po edukacji globalnej Koncepcje i metodologie edukacji globalnej dla edukatorów i twórców polityki; Grupa Zagranica; Warszawa 2012*
- 6 *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*
- 7 *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*
- 8 *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 29 września 2011 r. w sprawie warunków oceny programowej i oceny instytucjonalnej*
- 9 *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego*
- 10 *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 4 listopada 2011 r. w sprawie wzorcowych efektów kształcenia*
- 11 *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela*
- 12 *Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 7 grudnia 2010 r. w sprawie nadania statutu Narodowemu Funduszowi Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej*
- 13 *Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 7 grudnia 2010 r. w sprawie nadania statutu Narodowemu Funduszowi Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej*
- 14 *Strategia Bezpieczeństwo Energetyczne i Środowisko perspektywa do 2020 r.;* Ministerstwo Gospodarki, Ministerstwo Środowiska; Warszawa 2012

- 15 *Strategia Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju*; Europejska Komisja Gospodarcza ONZ; Ministerstwo Środowiska; Warszawa 2008
- 16 *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego*; Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej; Warszawa 2012
- 17 *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego*; Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego; Warszawa 2012
- 18 *Strategia zmian wzorców produkcji i konsumpcji na sprzyjające realizacji zasad trwałego, zrównoważonego rozwoju*; Departament Konkurencyjności Gospodarki; Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej; Warszawa 2003
- 19 *Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty*
- 20 *Ustawa z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach*
- 21 *Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska*
- 22 *Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody*
- 23 *Ustawa z dnia 19 listopada 2009 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli*
- 24 *Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o zużytym sprzęcie elektrycznym i elektronicznym*
- 25 *Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zmianie ustawy — Prawo ochrony środowiska oraz niektórych innych ustaw*
- 26 *Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. o odpadach*
- 27 *Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych*
- 28 *Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o współpracy rozwojowej*
- 29 *Plan uporządkowania strategii rozwoju*
- 30 *Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020*
- 31 *Strategia innowacyjności i efektywności gospodarki na lata 2012-2020 Dynamiczna Polska*
- 32 *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 listopada 2009 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli*
- 33 *Zalecenie Komisji z dnia 17 lipca 2012 r. w sprawie dostępu do informacji naukowej oraz jej ochrony (2012/417/UE)*
- 34 *Ochrona środowiska 2011, Główny Urząd Statystyczny 2011*
- 35 *Barometr Zrównoważonego Rozwoju 2007-2008*; Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju; Warszawa 2008

-
- 36 *Barometr Zrównoważonego Rozwoju 2008-2009*; Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju;
Warszawa 2009
- 37 *Barometr Zrównoważonego Rozwoju 2010-2011*; Fundacja Instytut na rzecz Ekorozwoju;
Warszawa 2012
- 38 *Education First, An Initiative of the United Nations Secretary-General*;
- 39 *Edukacja ekologiczna w szkole*; mgr Jolanta Sulicz; Szkoła Podstawowa nr 9, Wrocław
- 40 *Edukacja, świadomość, komunikacja*; Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i
Gospodarki Wodnej; Warszawa, 2010
- 41 *Jak uczyć o społecznej odpowiedzialności i zrównoważonym rozwoju*; E. Jastrzębska, M.
Jóźwik, M. Kostulska, P. Magnuszewski, A. Paluszek, O. Pietkiewicz, A. Piotrowska, J.
Reichel, A. Rudnicka,, A. Stanek-Kowalczyk, E. Zgrzyw; Forum Odpowiedzialnego
Biznesu; Warszawa 2011
- 42 *Ochrona Środowiska - program studiów*; Politechnika Białostocka; Białystok 2012
- 43 *Ochrona Środowiska - program studiów*; Uniwersytet Łódzki; Łódź 2012-10-29
- 44 *Ochrona środowiska i zrównoważony rozwój gminy- program studiów*; Wyższa Szkoła
Ekonomii i Administracji w Bytomiu; Bytom 2012
- 45 *Memoriał w sprawie wprowadzenia strategii ekorozwoju w Polsce*; prof. Stefan
Kozłowski; Katolicki Uniwersytet Lubelski; Lublin 1997
- 46 *Liderzy zielonej epoki*; Magdalena Krukowska; Forebs; Warszawa 2011
- 47 *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych,
których ukończenie umożliwi uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu
maturalnego*; Ministerstwo Edukacji Narodowej; Warszawa 2012
- 48 *Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych*; Ministerstwo
Edukacji Narodowej; Warszawa 2012
- 49 *Podstawa programowa z komentarzami Tom 1. Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna*;
Ministerstwo Edukacji Narodowej; Warszawa 2012
- 50 *Podyplomowe Studium Zrównoważonego Rozwoju Regionalnego – program studiów*;
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza; Poznań 2012
- 51 *Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko Narodowe Strategiczne Ramy
Odniesienia 2007 – 2013 Szczegółowy opis priorytetów*; Warszawa 2012
- 52 *Program Priorytetowy: Edukacja ekologiczna*, NFOŚiGW 2012

- 53 *Przedsięwzięcie dotyczące realizacji Narodowego Programu FORESIGHT „POLSKA 2020”;* Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego; Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego; Warszawa 2006
- 54 *Przez edukację do zrównoważonego rozwoju Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej;* Ministerstwo Środowiska; Warszawa 2001
- 55 *Przez zrównoważoną konsumpcję do zrównoważonego rozwoju;* Zespół do Spraw Społecznej Odpowiedzialności Przedsiębiorstw; Ministerstwo Gospodarki
- 56 *Przewodnik po programach Funduszy Norweskiej oraz Funduszu EOG 2009-2014;* Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012
- 57 *Raport GENE, Edukacja globalna w Polsce, Europejski proces przeglądu edukacji globalnej, Krajowy raport edukacji globalnej w Polsce;* Eddie O’Loughlin, Liam Wegimont; Warszawa 2009
- 58 *Raport z seminarium: „Kształcenie i doskonalenie kadr nauczycielskich w zakresie edukacji globalnej”;* Grupa Zagranica; Warszawa 2012
- 59 *Szczegółowy opis priorytetów programu operacyjnego Kapitał Ludzki 2007 – 2013;* Warszawa 2012
- 60 *Szkoła ekorozwoju;* Beata Morka, Dorota Gadzinowska, Emilia Ślimko, Gabriela Lipska, Gosia Świderek, Katarzyna Szeniawska, Michał Tragarz, Piotr Pieczyński; Warszawa 2008
- 61 *W gąszczu definicji zrównoważonego rozwoju;* Krzysztof Kafel; Warszawa 2007
- 62 *Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2012-2015;* Ministerstwo Spraw Zagranicznych; Warszawa 2012
- 63 *Założenia Narodowego Programu Rozwoju Gospodarki Niskoemisyjnej;* Ministerstwo Gospodarki, Ministerstwo Środowiska; Warszawa 2011
- 64 *Zrównoważony Rozwój – program studiów;* Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy; Bydgoszcz 2012
- 65 *Badanie świadomości ekologicznej Polaków w 2010 ze szczególnym uwzględnieniem energetyki przyjaznej środowisku;* Alina Stanaszek, Magdalena Tędziągolska; Warszawa 2011
- 66 *Badanie świadomości osobistego wpływu człowieka na środowisko. Wyniki – 2012;* Fundacja Nasza Ziemia; Warszawa 2012
- 67 *Edukacja ekologiczna w szkole;* Ewa Smolska Fundacja Nasza Ziemia; serwis www.ekoedukacja.pl; Warszawa

-
- 68 *Edukacja dla Zrównoważonego Rozwoju w Polsce- stan i wyzwania w świetle ustaleń międzynarodowych podjętych na IV Konferencji UNESCO nt Edukacji Ekologicznej (Ahmedabad 2007), IV Światowym Kongresie Edukacji Ekologicznej (Durban 2007) oraz 9 Konferencji Stron Konwencji o różnorodności biologicznej (Bonn 2008), Wyzwanie dla wszystkich*; Anna Kalinowska Uniwersytet Warszawski;
- 69 *Edukacja konsumencka elementem kształcenia ustawicznego – projekt DOLCETA*; Anna Dąbrowska, Bogdan Mróz, Anna Zbierchowska; Warszawa
- 70 *Edukacja rozwojowa. Od teorii do praktyki...*; Grupa Zagranica; Warszawa 2008
- 71 *Gdzie schowała się ekologia? Raport z analizy podręczników*; Gosia Świderek; Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła”; Łódź 2011
- 72 *Raport z badania edukacji ekologicznej w edukacji formalnej-Kto ma czas na ekologię?*; Krzysztof Wychowatek, Gosia Świderek; Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła”; Łódź 2011
- 73 *Sprawozdanie z realizacji Projektu Pilotażowego Programu "Selektywna zbiórka odpadów w szkołach"*; Centrum Zrównoważonego Rozwoju, Teresa Adamska, Cezary Kwiatkowski, Zbigniew Tynenski; Wydawnictwo ADI; Łódź 2004
- 74 *System finansowania ochrony Środowiska w Polsce - Dobre praktyki w ekorozwoju*; Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzkie Fundusze Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej; Warszawa 2010
- 75 *Świadomość ekologiczna Polaków – zrównoważony rozwój raport z badań 2009*; dr Artur Bołtromiuk Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN; Warszawa 2009
- 76 *Edukacja dla rozwoju. Zrównoważonego!*; Centrum Edukacji Obywatelskiej;